

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΣΤΗΝ ΗΛΙΑΔΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε. ΜΑΝΤΖΑΡΗ

ΕΠΟΠΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Κος ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ
2003

Η Θέτιδα φέρνει στον Αχιλλέα τα όπλα που κατασκεύασε
ο Ήφαιστος γι' αυτόν, ενώ εκείνος θρηνεί
επί του πτώματος του
Πατρόκλου

Έργο του B. WEST με τίτλο *Achilles and Thetis* βασισμένο στην Τραγωδία της
Ιλιάδας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πίνακας του Β. WEST	2
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦ. Α': ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΑΣ	16
1. Η λειτουργικότητα των παραδειγμάτων	16
α) Παραδείγματα που επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	16
β) Παραδείγματα που δεν επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα ..	39
2. Η δομή των παραδειγμάτων	51
α) Παραδείγματα που εκφέρονται με κυκλική σύνθεση	51
β) Παραδείγματα που εκφέρονται με παράθεση ομοίων περιπτώσεων	54
3. Το είδος των παραδειγμάτων	55
α) Το είδος του παραδείγματος της Νιόβης	55
β) Το είδος του παραδείγματος του Μελεάγρου	57
γ) Προτρεπτικά παραδείγματα	58
δ) Απολογητικά παραδείγματα	59
ε) Παρηγορητικά παραδείγματα	59
4. Το παράδειγμα και η δομή του έπους	60
α) Παραδείγματα που λειτουργούν καταλυτικά στη δομή του έπους	60
β) Παραδείγματα που δεν σχετίζονται με τη δομή του έπους	61
5. Παράδειγμα και αφηγηματολογία στην <i>Ιλιάδα</i>	63
ΚΕΦ. Β': ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΟ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ	69
1. Ο Όμηρος και η μυθολογία. Χρήση και ανανέωση	69
2. Τα προομηρικά έπη και το παράδειγμα	84
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	94

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

.....*omnis te exempli documenta
in illustri posita monumento intueri.*
T. Livi, *Ab Urbe Condita*, 10.

Αντικείμενο έρευνας της παρούσης μελέτης, που εκπονείται ως διπλωματική εργασία στα πλαίσια του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην κλασική φιλολογία του Πανεπιστημίου Κρήτης, είναι το μυθολογικό παράδειγμα στην *Ιλιάδα*. Στο έργο αυτό του Ομήρου συναντούμε αρκετές περιπτώσεις μυθολογικών παραδειγμάτων, κάθε μια από τις οποίες θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε και να ερμηνεύσουμε από πολλαπλή σκοπιά.

Αρχικά θα γίνει προσπάθεια να ερμηνευθεί ο όρος μυθολογικό παράδειγμα γενικά και όχι μόνο στην *Ιλιάδα*, γιατί ξεκινώντας έτσι θα μπορέσουμε να δούμε το αντικείμενο της έρευνάς μας σφαιρικότερα και πιο πολύπλευρα. Αφού δοθεί ο ορισμός θα προχωρήσουμε σε περιπτώσεις παραδειγμάτων σε άλλους ποιητές εκτός από τον Όμηρο ή ακόμα και στο άλλο ομηρικό έπος, την *Οδύσσεια*. Έτσι θα γίνει κατανοητό ότι δεν πρόκειται για ένα μεμονωμένο φαινόμενο αλλά πρόκειται για κάτι καθολικό, μία πρακτική που ήταν ευρέως διαδεδομένη και με μεγάλη και ποικίλη χρήση.

Κατά την προσέγγιση των παραδειγμάτων στην *Ιλιάδα* θα συζητηθούν και θα σχολιαστούν κάθε είδους φιλολογικά προβλήματα που αυτά παρουσιάζουν. Και είναι γεγονός ότι τα προβλήματα αυτά είναι υπαρκτά και χρήζουν μακράς πραγματεύσεως και επίλυσης. Προς την κατεύθυνση της επίλυσής τους θα γίνουν προσπάθειες να δοθεί μια αρκετά ικανοποιητική ερμηνευτική πρόταση αφού εκτεθούν, όσο αυτό είναι δυνατόν, οι αντικρουόμενες απόψεις. Στο σημείο αυτό θα ασχοληθούμε με θέματα που σχετίζονται με την λειτουργικότητα των παραδειγμάτων, την τυπική δομή τους, τα είδη στα οποία κατατάσσονται και τέλος την σχέση τους με την δομή του έπους γενικά.

Ακόμα, είναι γεγονός ότι κάθε ένα παράδειγμα αποτελεί σίγουρα μία παρέμβαση στο έπος αφού απομακρυνόμαστε από την κυρίως υπόθεση και μεταφερόμαστε σε άλλο χρονικό πλαίσιο και σε άλλα συμφραζόμενα.¹ Θα γίνει, λοιπόν, προσέγγιση των παραδειγμάτων από την σκοπιά αυτή, δηλαδή της θεώρησής τους ως παρεμβάσεις στο έπος. Θα αναλυθεί η λειτουργία και η παρουσία τους και θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τη σκοπιμότητα αυτών των παρεμβάσεων. Στο σημείο αυτό θα ληφθούν υπ' όψιν και θα αξιοποιηθούν οι νεότερες και σύγχρονες θεωρίες που σχετίζονται με την αφηγηματική τεχνική του Ομήρου στις οποίες αναλύονται σε μεγάλο βαθμό οι παρεμβάσεις ως μέρος της τεχνικής του αυτής. Αυτή η προσέγγιση είναι χρήσιμη διότι το παράδειγμα φυσικά και δεν είναι αποκομμένο από το υπόλοιπο έπος επομένως πρέπει να συνεξεταστεί με τις αφηγηματικές δομές ολόκληρης της *Ιλιάδας*.

¹ Σχετικά βλ. παρακάτω σελ. 63 κ. εξ. όπου υπάρχει και η σχετική βιβλιογραφία.

Το επόμενο βήμα της εργασίας αυτής θα γίνει σε ένα πεδίο αρκετά ενδιαφέρον. Ο Όμηρος έζησε και δημιούργησε στο τέλος μίας επικής παράδοσης που η επιστημονική έρευνα παραδέχεται ότι ήταν μακροαίωνη. Πριν από τον ποιητή της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* είναι πια βέβαιο ότι υπήρξαν γενεές επικών ποιητών που είχαν δημιουργήσει αυτήν την επική παράδοση.² Εμείς δυστυχώς έχουμε χάσει το μεγαλύτερο μέρος από την προομηρική αλλά και από την μεθομηρική επική δημιουργία και δεν έχουμε παρά μόνο την γνώση ότι αυτή υπήρξε, που στηρίζεται σε ορισμένα απελπιστικά μικρά αποσπάσματα επών και τίτλους. Έτσι η δουλεία μας είναι αρκετά δύσκολη.

Ο Όμηρος όμως, όταν συνέθετε τα έπη του, σίγουρα είχε υπ' όψιν του κάποιους άλλους επικούς ποιητές και κάποια άλλα έπη. Μάλιστα πρέπει να ήταν πολύ καλός γνώστης αυτών. Αυτό που εκείνος έκανε ήταν να πραγματευθεί και να επεξεργαστεί τα παραδεδομένα στα άλλα έπη θέματα και, χαρακτηριστικός ποιητής των, να προσθέσει την δική του ουσιαστική πινελιά, να προσδώσει στα έργα τον δικό του προσωπικό χαρακτήρα δημιουργίας. Στο βαθμό που αυτό μπορεί να γίνει, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε ποια έπη είχε υπ' όψιν του ο Όμηρος κατά την σύνθεση της *Ιλιάδας* και τα οποία χρησιμοποίησε και αξιοποίησε εισάγοντας μυθολογικά *παραδείγματα*. Με τον τρόπο αυτό θα αναζητηθούν πιθανές πηγές του Ομήρου.

Βέβαια οι προσωπικές του, για να τις πούμε έτσι, επεξεργασίες, προτάσεις και συμβολές στα έπη δεν έγιναν τυχαία και ούτε χωρίς κανένα σκοπό. Η γραμμή που χωρίζει το ομηρικό από το προομηρικό στοιχείο, την οποία συχνά προσπαθούν να ανακαλύψουν οι φιλόλογοι, δεν είναι τραβηγμένη καθόλου αυθαίρετα. Οτιδήποτε αλλάζει, οτιδήποτε τροποποιείται, οτιδήποτε προσαρμόζεται υπακούει σε νόμους και κανόνες που σχετίζονται με τους συγκεκριμένους κάθε φορά ποιητικούς σκοπούς του Ομήρου και αυτό θα προσπαθήσουμε να κάνουμε σαφές στη συνέχεια.

Στη συγκεκριμένη εργασία θα μας απασχολήσει αυτό το ζήτημα σε σχέση πάντα με το μυθολογικό *παραδείγμα*. Διότι για να κάνει χρήση του *παραδείγματος*, ο Όμηρος, φαίνεται ότι ήταν γνώστης αρκετά καλά των μύθων μέσω του προγενεστέρου ποιητικού υλικού που είχε υπ' όψιν του.³ Όμως, από ότι θα δούμε στο σχετικό κεφάλαιο, αρκετά μυθολογικά στοιχεία ήταν καθαρά ομηρικά. Δηλαδή ήταν εξ' ολοκλήρου επινοήσεις του Ομήρου και δεν βασίζονταν στο παραδεδομένο μυθολογικό υλικό. Άλλα πάλι προϋπήρχαν. Η

² Βλ. LESKY, (1988) σελ. 42. Ο LESKY υποστηρίζει στο σημείο αυτό ότι υπήρξε μακροαίωνη παράδοση επικών ποιητών πριν τον Όμηρο. Μάλιστα αναφέρει μιλώντας για την ποίηση του Ομήρου ότι: «*Η ποίηση αυτή, με την τεράστια επίδραση είναι από άλλη άποψη, όχι ένα αρχίνημα, αλλά περισσότερο η ώριμη κατάληξη μιας μακράς εξέλιξης.*»

³ Βλ. ό. π. σελ. 77: «*Οι ρίζες της δημιουργίας του (του Ομήρου) είναι βυθισμένες βαθιά στην παλιά περιοχή του προφορικού ηρωικού άσματος, που τα βασικά του γνωρίσματα διατηρήθηκαν πλατιά μέσα στο έργο του. Τέτοιον είδους προφορική επική ποίηση ήταν η πηγή του Ομήρου, και πρέπει να φαντασθή κανείς ότι το πλήθος της ζωντανής ποίησης που ήταν στην διάθεσή του ήταν μεγάλο.* Τα προομηρικά έπη, των οποίων ο Όμηρος ήταν πολύ καλός γνώστης, εμπεριείχαν ένα μεγάλο φάσμα μυθολογικού υλικού. Το υλικό αυτό ήταν προσιτό και γνωστό στον Όμηρο.

προσπάθειά μας θα είναι να διαχωρίσουμε τα προϋπάρχοντα από τα ομηρικά στοιχεία. Επίσης θα προσπαθήσουμε να καταστήσουμε όσον το δυνατόν πιο κατανοητό γίνεται το πώς ο ποιητής ελάμβανε το παραδεδομένο μυθολογικό υλικό, πως το αξιοποιούσε αλλά, το σημαντικότερο σύμφωνα με ποιους μηχανισμούς και προσβλέποντας σε ποιους σκοπούς ο ίδιος επινοούσε στοιχεία που μέχρι την εποχή του δεν υπήρχαν. Ακόμα θα διερευνηθεί και το ποιοι ποιητικοί μηχανισμοί έδιναν στον Όμηρο την ευχέρεια και την ελευθερία να τροποποιεί και να διαφοροποιεί παραδεδομένους μύθους. Δηλαδή θα εξεταστεί η σχέση του Ομήρου με το προϋπάρχον αυτού μυθολογικό υλικό.

Όπως όμως θα δούμε, η ευχέρειά του αυτή, να τροποποιεί το μυθολογικό υλικό, δεν ήταν απεριόριστη. Κάποια στοιχεία μπορούσε να αλλάζει και άλλα όχι σύμφωνα βεβαίως με κάποιους δεσμευτικούς ποιητικούς κανόνες τους οποίους αυτός αλλά και κάθε ποιητής ήταν υποχρεωμένος να ακολουθεί. Οι κανόνες αυτοί θα προσπελαστούν και θα ερμηνευθούν στην παρούσα εργασία.

Πολλοί ομηριστές έχουν ασχοληθεί με τα μυθολογικά *exempla* στην *Ιλιάδα*. Ήδη το 1925 ο R. ÖHLER προσπάθησε να συγκεντρώσει σε μια μονογραφία τις περιπτώσεις μυθολογικών *παραδειγμάτων* που μπόρεσε να ανιχνεύσει στην αρχαία ελληνική ποίηση. Φυσικά ασχολήθηκε και με την *Ιλιάδα* στην οποία εντόπισε εικοσιένα *παραδείγματα*. Τα *παραδείγματα* τα ομαδοποίησε για να μπορέσει να τα εξετάσει καλύτερα. Επίσης πρότεινε την αντιμετώπιση των *παραδειγμάτων* με βάση την ρητορική θεωρία του Αριστοτέλη όπως αυτή φαίνεται στην *Ρητορική*.⁴ Όμως, όπως επισημαίνει η ALDEN,⁵ το 1913 ο ALEWELL είχε υποβάλει διδακτορική διατριβή στο πανεπιστήμιο του Kiel στην οποία είχε μελετήσει το *παράδειγμα* με βάση την ρητορική θεωρία. Αυτό βέβαια ήταν γνωστό και στον ÖHLER ο οποίος το αναφέρει σε υποσημείωσή του.⁶ Το 1933 ο SACHS δημοσίευσε ένα άρθρο το οποίο ασχολείται με το *παράδειγμα* του Μελεάγρου. Το 1949 επίσης ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ επιχείρησε να ρίξει φως σε κάποια σημαντικά ζητήματα της *Ιλιάδας* ανάμεσα στα οποία ήταν το *παράδειγμα* του Μελεάγρου και της Νιόβης.⁷ Επίσης από το 1964 ο WILLCOCK έχει δημοσιεύσει μια σειρά εργασιών που ασχολούνται με το συγκεκριμένο θέμα.⁸ Το άρθρο του “Mythological *Paradeigma* in the *Iliad*” θεωρείται κλασικό. Έκτοτε αρκετές σχετικές εργασίες δημοσιεύτηκαν. Η έρευνα αναζήτησε λύσεις σε θέματα αφηγηματολογίας στα *παραδείγματα*,⁹ χρήσης και τροποποίησης του μυθολογικού υλικού από τον Όμηρο,¹⁰ ενώ υπήρξαν εργασίες που αν και δεν σχετίζονταν άμεσα ή μόνο με τα

⁴ Βλ. ÖHLER, (1925).

⁵ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 291 υποσ. 1.

⁶ Βλ. ÖHLER, (1925) σελ. 3 υποσ. 1.

⁷ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949).

⁸ Βλ. WILLCOCK, (1964), (1973), (1977).

⁹ Βλ. AUSTIN, (1966), GAISSER, (1969*a*), ANDERSEN, (1987), DE JONG, (1987), RICHARDSON, (1990), STANLEY, (1993) κ. ά.

¹⁰ Βλ. BRASWELL, (1971), GAISSER, (1969*b*), WILLCOCK, (1977), FENIK, (1978).

παραδείγματα, ωστόσο έριξαν φως σε πολλά σημεία του θέματος.¹¹ Η πιο πρόσφατη, από όσο γνωρίζω, μελέτη δημοσιεύτηκε το 2000 από την Μ. ALDEN και έχει τον τίτλο *Homer Beside Himself, Para-Narratives in the Iliad*. Το έργο αυτό, αν και δεν ασχολείται αποκλειστικά με τα *παραδείγματα*, ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος του αναλύει, σχολιάζει και ερμηνεύει πολλά σχετικά ζητήματα έχοντας αξιοποιήσει τα πορίσματα της έρευνας των προηγούμενων δεκαετιών.

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να παρουσιάσει όσο το δυνατόν γίνεται λεπτομερέστερα το *exemplum* στην *Ιλιάδα* αξιοποιώντας δημιουργικά τα πορίσματα της μέχρι τώρα έρευνας. Τα συμπεράσματα που θα προκύψουν φιλοδοξούν επίσης να αποτελέσουν την έκφρασή και το απόσταγμα των επιστημονικών πορισμάτων μιας ερευνητικής πορείας που ξεκίνησε κυρίως από τον ÖHLER το 1925 και φτάνει ως την μελέτη της ALDEN το 2000.

Στην προσπάθεια αυτή θα προσεγγίσουμε δώδεκα από τα *παραδείγματα* της *Ιλιάδας*.¹² Τέσσερα από αυτά παραθέτει ο Νέστορας,¹³ δύο ο Αγαμέμνων,¹⁴ δύο ο Αχιλλέας,¹⁵ ένα η Διώνη,¹⁶ ένα ο Διομήδης,¹⁷ ένα ο Ήφαιστος,¹⁸ και τέλος ένα ο Φοίνιξ.¹⁹

Έχοντας ορίσει το αντικείμενο έρευνας, την μέθοδο που θα ακολουθηθεί και την ως τώρα πορεία της έρευνας στο θέμα αυτό μπορούμε να προχωρήσουμε στην εξέταση και την ανάλυση του φαινομένου που λέγεται μυθολογικό *παράδειγμα* στην *Ιλιάδα*.

¹¹ Βλ. BEYE, (1964), ΒΟΣΚΟΣ, (1974), TSAGARAKIS, (1971), (1973), 1979), BRENK, (1986) ARIETI, (1988).

¹² Οι περιπτώσεις *παραδειγμάτων* που προσεγγίζονται και αναλύονται είναι ενδεικτικές. Συνολικά υπάρχουν στην *Ιλιάδα* εικοσιένα παραδείγματα. Βλ. ÖHLER, (1925). Όμως τα *παραδείγματα* αυτά μπορούν να ομαδοποιηθούν και να συνεξεταστούν έτσι ώστε να προκύψουν γενικά συμπεράσματα. Έτσι η μελέτη του φαινομένου θα γίνει στα πιο πάνω *παραδείγματα*, διότι είναι τα πιο αντιπροσωπευτικά για όσα πρέπει να ειπωθούν γενικά για το *παράδειγμα*. Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 141 κ. εξ, AUSTIN, (1966) σελ. 298 κ. εξ, ALDEN, (2000), ANDERSEN, (1987) σελ. 3, BRASWELL, (1971) σελ. 17 και WILLCOCK, (1977) σελ. 44. Οι πιο πάνω μελετητές περιορίζονται στα *παραδείγματα* που σε αυτή την εργασία έχουν σχολιαστεί ενώ και ο ίδιος ο ÖHLER ομαδοποιεί και συνεξετάζει τα *παραδείγματα* που έχει εντοπίσει.

¹³ Βλ. Α 259 – 274, Η 124 – 160, Λ 605 – 808, Ψ 626 – 650.

¹⁴ Δ 370 – 400, Γα 95 – 144.

¹⁵ Α 393 – 407, Ω 599 – 620.

¹⁶ Ε 382 – 404.

¹⁷ Ζ 128 – 141.

¹⁸ Σ 394 – 405.

¹⁹ Ι 524 – 605.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αν ανατρέξουμε στην *Ρητορική* του Αριστοτέλη και συγκεκριμένα στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου βιβλίου του έργου,²⁰ θα παρατηρήσουμε ότι ο φιλόσοφος κάνει χρήση του όρου *παράδειγμα*. Είναι για τον Αριστοτέλη το *παράδειγμα*, όπως με σαφήνεια υποστηρίζει, ένα είδος *επαγωγής* και μάλιστα ρητορικής *επαγωγής*.²¹ Πώς όμως μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα το τι εννοεί ο φιλόσοφος λέγοντας *επαγωγή* αν δεν προσπελάσουμε και τα άλλα έργα του που αναφέρονται στο ίδιο θέμα; Διότι ο φιλόσοφος δεν ορίζει επακριβώς στην *Ρητορική* τι εννοεί με την λέξη *επαγωγή*. θεωρεί ότι το θέμα έχει διευκρινιστεί και αναλυθεί αρκετά στα άλλα του έργα. Όπως συνάγεται από τα *Αναλυτικά πρότερα*²² η *επαγωγή* είναι ένας τρόπος κίνησης της σκέψης που ξεκινά από τα επιμέρους και πηγαίνει προς τα καθολικά. Δηλαδή μπορεί κανείς χρησιμοποιώντας προκείμενες ειδικού περιεχομένου να καταλήξει σε συμπεράσματα καθολικά και οπωσδήποτε διευρυμένα.

Στην περίπτωση του *παράδειγματος* τώρα, για να χρησιμοποιήσουμε την έκφραση του ίδιου του Αριστοτέλη, το ένα άκρο του συλλογισμού συνδέεται με το μέσον με τη βοήθεια ενός τέταρτου όρου που μοιάζει με το άλλο άκρο.²³ Δηλαδή ο τέταρτος όρος που εδώ αναφέρεται, δεν είναι τίποτε άλλο από τις προκείμενες ειδικού περιεχομένου που είδαμε πιο πάνω και ως εκ τούτου αντιστοιχεί το *παράδειγμα* με την *επαγωγή*.²⁴ Με άλλα λόγια αν στην *επαγωγή* ορίζουμε κάτι γενικό μέσο ενός ειδικού, στο *παράδειγμα* το ειδικό είναι κάτι που ομοιάζει με κάτι άλλο, πάλι ειδικό. Στο σημείο αυτό μπορούμε να πούμε ότι το *παράδειγμα* ομοιάζει με την *επαγωγή*, αλλά δεν ταυτίζεται με αυτήν διότι στην *επαγωγή* πρέπει να αποδειχθεί κάτι γενικό ενώ στο *παράδειγμα* καταλήγουμε πάλι σε κάτι ειδικό και συγκεκριμένο. Η ομοιότητα έγκειται στο ότι αφετηρία της σκέψης είναι κάτι ειδικό και στις δυο περιπτώσεις και όχι κάτι γενικό όπως συμβαίνει στον *συλλογισμό* και το *ενθύμημα*.

²⁰ Βλ. *Ρητορική*, 1356b 2 κ. εξ. Εδώ ορίζεται η διαφορά μεταξύ ρητορικής και διαλεκτικής τέχνης. Διότι η *επαγωγή* προσιδιάζει στη ρητορική και όχι στη διαλεκτική.

²¹ Βλ. ό. π. «*εστιν γαρ το μεν παραδειγμα εσπαγωγή παραδειγμα δε επαγωγήν ρητορικην*».

²² Βλ. *Αναλυτικά πρότερα*, 68a 15 κ. εξ. Στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης εξηγεί το πώς εννοεί την *επαγωγή* με λεπτότατους λογικούς συλλογισμούς.

²³ Βλ. ό. π. 68b 38. “*Παραδειγμα δ’ εστιν οταν τω μεσω το ακρον υπαρχον δειχθη δια του ομοιου τω τριτω. δει δε και το μεσον τω τριτω και το πρωτον τω ομοιω γνωριμον ειναι υπαρχον.*” Δηλαδή, όπως αναφέρει στη συνέχεια, έστω Α= κακό, Β= πόλεμος με τους γείτονες, Γ= Αθηναίοι εναντίον Θηβαίων, Δ= Θηβαίοι εναντίον Φωκίων. Αν πρέπει να υποστηρίξουμε ότι είναι κακό να κάνουν πόλεμο οι Αθηναίοι εναντίον των Θηβαίων πρέπει να δεχτούμε ότι ο πόλεμος με τους γείτονες είναι κακό= Β. Η αποδοχή όμως της πρότασης αυτής βασίζεται στο γεγονός ότι και η όμοια περίπτωση Δ, δηλαδή ο πόλεμος των Θηβαίων εναντίον των Φωκίων, ήταν κακό= Β.

²⁴ Για περισσότερες και πιο αναλυτικές πληροφορίες πάνω στο συγκεκριμένο θέμα βλ. GRIMALDI, (1980) σελ 48 κ. εξ.

Στο παραπάνω χωρίο της *Ρητορικής* βλέπουμε ότι ο Αριστοτέλης πρεσβεύει πως χρησιμοποιεί κανείς *παράδειγμα* όταν σκοπό έχει να αποδείξει κάτι, να πείσει για κάτι, να δημιουργήσει δηλαδή μια *πίστιν*. Το πιο πιθανόν είναι ότι ο φιλόσοφος, διατυπώνοντας τις απόψεις που είδαμε, είχε στο νου του την καθημερινή πρακτική των δικαστηρίων, των συνελεύσεων και γενικά όπου μπορούσε κανείς να εκφωνήσει ένα λόγο με σκοπό να πείσει το ακροατήριό του σχετικά με ένα οποιοδήποτε θέμα.²⁵

Η ανάγκη όμως του να πείσει κανείς για οποιοδήποτε θέμα δεν προκύπτει μόνο στην καθημερινή πραγματικότητα αλλά παρουσιάζεται και στον «καθρέφτη» της πραγματικότητας, που είναι η λογοτεχνία. Όπως είναι φυσικό, σε κάθε λογοτεχνικό είδος από τη στιγμή που υπάρχουν χαρακτήρες, που ως τέτοιοι συγκρούονται, αντιμάχονται, δρουν, αλληλεξαρτώνται ή απλώς συνυπάρχουν, είναι αναγκαίο κάποια στιγμή να χρειαστεί κάποιος να πείσει κάποιον άλλον για ένα θέμα που ενδεχομένως θα προκύψει. Είναι φυσικό κάποιος ήρωας ενός λογοτεχνικού έργου σε μια συγκεκριμένη στιγμή να θέλει να δημιουργήσει μια *πίστιν* με την αριστοτελική έννοια. Ένας πολύ συνηθισμένος τρόπος για να το πετύχει αυτό είναι να χρησιμοποιήσει *παράδειγμα*.²⁶

Ας υποθεθεί λοιπόν πως κάποιος θέλει να υποστηρίξει μια συγκεκριμένη θέση ενώπιον ενός άλλου. Σύμφωνα με τα πιο πάνω θα πρέπει να προσπαθήσει να αισθητοποιήσει ότι η συγκεκριμένη αυτή θέση παρουσιάζει ομοιότητα με κάποια άλλη, η οποία θα χρησιμοποιηθεί ως *παράδειγμα*. Με βάση την ομοιότητα αυτή, ή πολλές φορές την τέλεια αναλογία, ο ομιλητής θα υποστηρίξει ότι και στην παρούσα περίπτωση θα πρέπει να ισχύσουν όλα όσα ισχύουν στην περίπτωση που ετέθη ως *παράδειγμα*. Θα γίνει δηλαδή προσπάθεια να συνδεθεί μια κατάσταση με αυτό που πρέπει ο ομιλητής να υποστηρίξει, επειδή μια άλλη κατάσταση παρόμοια με αυτή είναι αναμφισβήτητα συνδεδεμένη με αυτό που θέλει να υποστηρίξει ο ομιλητής. Είναι όμως βασικό η παρούσα κατάσταση και το *παράδειγμα* να παρουσιάζουν μεγάλη ομοιότητα αν όχι ταύτιση αλλιώς η προσπάθεια αποτυγχάνει.²⁷

²⁵ Εξάλλου βρισκόμαστε στο *Περί Ρητορικής* σύγγραμμά του και ο ίδιος τονίζει ότι αναφέρεται κυρίως στην ρητορική λέγοντας πως το *παράδειγμα* δεν είναι τίποτε άλλο από ρητορική επαγωγή.

²⁶ Η αντιμετώπιση του μυθολογικού *παράδειγματος* με βάση την ρητορική θεωρία του Αριστοτέλη όπως αυτή προκύπτει από τα όσα αυτός πρεσβεύει στην *Ρητορική* του έχει προταθεί από τον ÖHLER, (1925). Όπως προκύπτει από την όλη πραγμάτευση του θέματος, τα πορίσματα της παρούσης εργασίας θα είναι προσανατολισμένα προς αυτή την κατεύθυνση, της αντιμετώπισης δηλαδή του *παράδειγματος* με βάση την ρητορική θεωρία.

²⁷ Ο Όμηρος είχε συνειδητοποιήσει την επιτακτική ανάγκη να υπάρχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιότητα ανάμεσα στο *παράδειγμα* και στην περίπτωση για την οποία θα χρησιμοποιηθεί. Έτσι είναι περισσότερο από βέβαιο ότι στα μυθολογικά *παράδειγματα* στην *Ιλιάδα* επινόησε ο ίδιος στοιχεία στους μύθους που αΐζαναν την ομοιότητα και την αναλογία. Το θέμα όμως δεν είναι τόσο απλό. Αυτά που πρέπει να ειπωθούν και να διευκρινιστούν είναι πολλά. Για εκτενή πραγμάτευση βλ. το δεύτερο κεφάλαιο, σελ. 69 κ. εξ.

Συνεπώς το παράδειγμα, πέρα από τεχνικός όρος της ρητορικής, μπορεί στην λογοτεχνία να καταλάβει ξεχωριστή, αυτόνομη θέση και σημασία και να επιτελέσει ορισμένους σκοπούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις περιπτώσεις που χρησιμοποιείται η λέξη παράδειγμα στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία, αυτή φέρει τη σημασία του υποδείγματος, του σχεδίου,²⁸ του μαθήματος²⁹ ή ακόμα και της ιδέας.³⁰ Το σημαντικό όμως είναι ότι όλες αυτές οι σημασίες έχουν έναν κοινό παρονομαστή και ο παρονομαστής αυτός, είτε πρόκειται για διδασκαλία, είτε για υπόδειγμα, είτε για μάθημα, είναι η ιδέα ότι με το παράδειγμα μπορεί κανείς να μεταδώσει επιτυχημένα σε κάποιον άλλον μία σκέψη του, μια επιθυμία του, ένα συναίσθημά του και πολλά άλλα παρεμφερή. Δηλαδή έχουμε να κάνουμε με μια διεύρυνση του σημασιολογικού πεδίου του παραδείγματος από την αριστοτελική έννοια του τεχνικού όρου της ρητορικής στην έννοια που αποκτά στη λογοτεχνία.

Υπάρχει όμως η δυνατότητα αυτό που θα χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα³¹ να μην έχει εκληφθεί από τον καθημερινό κόσμο, ούτε από την σύγχρονη του ομιλητή πραγματικότητα. Επίσης μπορεί να μην εκπηγάζει ούτε από την αμιγώς ιστορική πραγματικότητα, ούτε από την ιστορική πραγματικότητα του ανθρώπου που απαγγέλλει το έπος. Αντίθετα μπορεί να έχει εκληφθεί από το μακρινό παρελθόν ή από αυτό που εμείς ονομάζουμε μυθολογία. Για τον ομηρικό άνθρωπο όμως δεν ήταν παρά απλά το παρελθόν. Μπορεί να αναφέρεται δηλαδή στον απόμακρο και συναρπαστικό κόσμο των θεών και ηρώων. Στην περίπτωση αυτή έχουμε να κάνουμε με το μυθολογικό παράδειγμα.³²

Το 1964 ο M. M. WILLCOCK στο κλασικό πια άρθρο του δίνει έναν ορισμό του μυθολογικού παραδείγματος. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «I define *paradeigma* as a myth introduced for exhortation or consolation. You must do this, because X, who was in a more or less the same situation as you, and a more significant person, did it».³³ Επίσης γίνεται περισσότερο συγκεκριμένος όταν λέει: «The mythical example is commonly used in speeches in the *Iliad* when one character wishes to influence the actions of another. Usually it is a matter of exhortation or consolation. This is what is meant by a *paradeigma*».³⁴ Επομένως, και με βάση τα όσα υποστηρίζει ο

²⁸ Βλ. Ηρόδοτος, Ε, 62, Πλάτων, *Τίμαιος*, 28c.

²⁹ Βλ. Θουκυδίδης, ΣΤ', 77, Σοφοκλής, *Οιδίπους Τύραννος*, 1193.

³⁰ Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 500e, *Παρμενίδης*, 132d. Βλ. επίσης σχετικά ΤΡΥΠΑΝΗΣ (1940) σελ 50 υποσημείωση 1.

³¹ Δηλαδή το; ο{μοίση του Αριστοτέλη. Βλ. παραπάνω σελ. 8, υποσ. 23.

³² Βέβαια στην περίπτωση των παραδειγμάτων που παρατίθενται από το Νέστορα και αναφέρονται στις προσωπικές του εμπειρίες, η αναγωγή δεν είναι καθαρά μυθολογική. Διότι ο Νέστορας για τον ήρωα του έπους που ακούει τον λόγο του, δεν είναι καθόλου μυθολογικό πρόσωπο. Όμως ο ίδιος ο Νέστορας είναι ο εκπρόσωπος της προηγούμενης των άλλων ηρώων του έπους γενεάς. Ακόμα, για τον ακροατή της *Ιλιάδας* ο Νέστορας περιβάλλεται με την αίγλη του παρελθόντος. Με την έννοια αυτή και αυτά τα παραδείγματα μπορούν να ενταχθούν στην ίδια κατηγορία με τα άλλα. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 14-15.

³³ Βλ. WILLCOCK, (1964), σελ 142.

³⁴ Βλ. ό π., σελ 147.

WILLCOCK, η εισαγωγή ενός μυθολογικού παραδείγματος σε κάποιο λογοτεχνικό έργο σκοπό έχει την παρηγοριά, την προτροπή ή την αποτροπή ενός ήρωα από έναν άλλο από το να κάνει κάτι ή ακόμα και η απολογία ενός ήρωα για κάτι που έκανε.³⁵ Δηλαδή διατηρείται και εδώ η προσπάθεια μεταστροφής ή επίδρασης του ομιλητή στον ακροατή, γιατί για να παρηγορήσει ή να προτρέψει κανείς κάποιον σε ένα ζήτημα πρέπει να τον πείσει ότι όντως τα πράγματα έχουν έτσι ακριβώς όπως αυτός τα παρουσιάζει. Το γεγονός αυτό μας ανάγει στις αριστοτελικές απόψεις για το παράδειγμα. Ο κύριος προτρεπτικός παράγων και συνάμα φορέας πειθούς είναι το ότι και ένα άλλο πρόσωπο σε ανάλογη περίπτωση φέρθηκε ή έπραξε με τον ίδιο τρόπο και μάλιστα το πρόσωπο αυτό δεν ήταν τυχαίο αλλά ένας ήρωας περιβαλλόμενος με την αίγλη του μύθου.

Επίσης ο ΤΡΥΠΑΝΗΣ παρατηρεί ότι οι μύθοι αλλά και τα παραδείγματα εισάγονται στο έπος από τον ποιητή βέβαια αλλά τα παραθέτουν άλλα πρόσωπα.³⁶ Λέγονται όμως αυτά για σκοπούς που σχετίζονται με «παρόρμησιν, πρόρρησιν, εκφόβησιν ή παραμυθίαν.»³⁷

Θα διαπιστώσουμε όμως, σύμφωνα και με όσα θα δούμε παρακάτω, ότι το κύρος και η ενάργεια του μυθολογικού παραδείγματος είναι σημαντική και έτσι μπορεί να αιτιολογηθεί και η συχνή χρήση του στη λογοτεχνία.³⁸ Τι είναι όμως αυτό που κάνει τόσο έγκυρο ένα μυθολογικό παράδειγμα; Όπως παρατηρεί ο ΤΡΥΠΑΝΗΣ³⁹ οι ήρωες της μυθικής παραδόσεως χρησίμευαν στους ανθρώπους ως πρότυπα συμπεριφοράς. Οι μύθοι περιείχαν όλα όσα ήταν απαραίτητα για την γαλούχηση των νέων και οι μυθικοί ήρωες κατείχαν τέτοια θέση που τους επέτρεπε να χρησιμεύσουν ως υποδείγματα στους ανθρώπους. Μιλάμε εξάλλου για μια χρονική περίοδο που ούτε η νομοθεσία ήταν ανεπτυγμένη ούτε η ηθική και μπορούσε κανείς να λάβει διδάγματα συμπεριφοράς μόνο από το στενό του περιβάλλον ή από την πλούσια σε χαρακτήρες μυθολογία. Ο JEAGER κινείται στα ίδια πλαίσια. Αναφέρει: «Εις πρωιμότερους αιώνας, όταν δεν υφίστατο ούτε κώδιξ νόμων ούτε σύστημα ηθικής τα μόνα πρότυπα δια την εν βίω διαγωγήν συνίσταντο εις μερικές πρακτικές θρησκευτικές

³⁵ Θα δούμε πιο κάτω αντιστοιχίες για την καθεμιά περίπτωση. Βλ. το πρώτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, σελ. 16 κ. εξ.

³⁶ Ο ίδιος ο ποιητής σπάνια αφηγείται μύθους. Περιορίζεται μόνο στην παράθεση γενεαλογιών. Το καθήκον αυτό το αναθέτει στους χαρακτήρες του. Η μόνη εξαίρεση αφορά τον μάντη Θεοκλύμενο (ο 225-255). Βλ. WILLCOCK, (1964), σελ. 51 υποσ. 1.

³⁷ Βλ. ΤΡΥΠΑΝΗΣ, (1940), σελ. 50-51.

³⁸ Σημαντικό είναι και αυτό που παρατηρεί και ο ίδιος ο Αριστοτέλης στη *Ρητορική*. Όπως αναφέρει οι λόγοι που κάνουν χρήση παραδείγματος είναι εξίσου πειστικοί με τους λόγους που χρησιμοποιούν ενθυμήματα. Όμως οι τελευταίοι επηρεάζουν θετικά περισσότερο το ακροατήριο από τους πρώτους. Βλ. *Ρητορική*, 1356b 21 κ. εξ. Φυσικά εδώ έχουμε να κάνουμε με ρητορικούς λόγους και δεν πρόκειται περί μυθολογικού παραδείγματος, αλλά μεταφέροντας την αναλογία αυτή στην περίπτωση που μας απασχολεί θα μπορούσαμε λογικά σκεπτόμενοι να αναρωτηθούμε γιατί οι συγγραφείς δεν χρησιμοποιούν ενθυμήματα αλλά μυθολογικά παραδείγματα. Η απάντηση θα δοθεί στη συνέχεια.

³⁹ Βλ. ΤΡΥΠΑΝΗΣ (1940) σελ. 49 κ. εξ.

εντολής και εις εν απόθεμα παροιμιακής σοφίας κληροδοτούμενης από γενεάς εις γενεάν. Την πλέον αποτελεσματική καθοδήγησιν εις τας προσωπικας δυσκολίας προσέφερον τα μεγάλα πρότυπα». ⁴⁰ Επομένως το παράδειγμα επιδρούσε σημαντικά επί της συμπεριφοράς των ανθρώπων.

Δεν θα πρέπει όμως να μας διαφεύγει και το εξής: ο αρχαίος κόσμος αναλογιζόταν με αγάπη και σεβασμό το παρελθόν. Οι άνθρωποι πίστευαν ότι στο παρελθόν βρίσκεται κάθε τι το θετικό, το αγαθό, το άξιο μιμήσεως. Γι' αυτούς το παρελθόν παρείχε όλες τις ιδανικές αξίες ζωής και εκεί έβρισκαν οτιδήποτε θα μπορούσε να λειτουργήσει ως «πυξίδα» και πρότυπο συμπεριφοράς. ⁴¹ Με βάση την πιο πάνω διαπίστωση μπορεί κανείς να εντοπίσει ακόμα έναν λόγο για τον οποίο το μυθολογικό παράδειγμα αποτελούσε ιδανικό τρόπο, και πολλές φορές επιτυχημένο, για να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, δηλαδή η δημιουργία προτροπής, αποτροπής ή παρηγοριάς σε κάποιον ήρωα, δηλαδή η δημιουργία πειθούς. ⁴² Κατά την εισαγωγή ενός μυθολογικού παραδείγματος δεν γινόταν τίποτε άλλο από την συσχέτιση παρελθόντος και παρόντος. Ο χαρακτήρας στον οποίο απευθυνόταν το παράδειγμα ανήκε στο λογοτεχνικό παρόν και συνεπώς ζούσε στην αστάθεια, την αβεβαιότητα και την αμφιβολία που αυτό του παρείχε. Έτσι επιζητούσε την υποστήριξη του παρελθόντος που χαρακτηριζόταν από σιγουριά και ασφάλεια και η αξία του ήταν βέβαιη. Στην προσπάθεια αυτή ανακαλείτο ένας ήρωας της μυθολογίας με όλη την αίγλη που είχε ως ήρωας. Ο ήρωας αυτός είχε βιώσει μια κατάσταση όμοια με αυτήν που βίωνε ο χαρακτήρας προς τον οποίο απευθυνόταν το παράδειγμα και είχε αντιδράσει με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Έτσι ο χαρακτήρας του λογοτεχνικού παρόντος έβρισκε το πρότυπο συμπεριφοράς του στο παρελθόν. ⁴³

⁴⁰ Βλ. JEAGER, (1968) σελ. 66. Το χωρίο έχει μεταφερθεί σε μονοτονικό σύστημα.

⁴¹ Βλ. B. H. VAN GRONINGEN, (1953), σελ 3 κ. εξ. Στο βιβλίο του αυτό ο VAN GRONINGEN αναπτύσσει με μεγάλη πειστικότητα την συγκεκριμένη άποψη η οποία αναφέρεται στην σχέση των αρχαίων Ελλήνων με τους προγόνους τους και την αντίληψή τους για αυτούς. Θεωρεί ότι οι αρχαίοι Έλληνες ζούσαν πράγματι *in the grip of the past*, όπως είναι και ο τίτλος του συγκεκριμένου βιβλίου, και παρέχει πειστικότερα επιχειρήματα προς αυτή την κατεύθυνση.

⁴² Αν κάποια φορά δεν είχε επιτυχία το παράδειγμα, ο λόγος γι' αυτό δεν πρέπει να αναζητηθεί στο ίδιο το παράδειγμα αλλά σε άλλους ανεξάρτητους με αυτό παράγοντες. Για το ότι π.χ. απέτυχε ο Φοίνιξ να πείσει τον Αχιλλέα να επανέλθει στην μάχη στην Ιραφωδία της *Ιλιάδος* αν και έκανε χρήση μυθολογικού παραδείγματος δεν ευθύνεται το ίδιο το παράδειγμα αλλά λόγοι που σχετίζονται με την εξέλιξη της υπόθεσης σε όλο το έπος. Βλ. ΒΟΣΚΟΣ, (1974), σελ. 81-82 αλλά και το πρώτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, σελ. 39 κ. εξ, όπου θα συζητηθεί το θέμα.

⁴³ Βλ. VAN GRONINGEN, (1953), σελ 31. Στο σημείο αυτό ο VAN GRONINGEN κάνει λόγο για το παράδειγμα και το εισάγει στο μοντέλο της σχέσης παρελθόντος και παρόντος, που επιτυχημένα έχει δημιουργήσει με, τρόπο αρχικά λογικό και πειστικό. Το παράδειγμα είναι εναργές διότι: «*Man can learn from them (the myth) what he must do, and what he is obliged to know. What he must do, for the myth tells him what an exemplary person in the same circumstances did once upon a time in his exemplary way*». Βλ. ό π., σελ. 86.

Πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι το *παράδειγμα*, εκτός από το πρόσωπο του έπους προς το οποίο παρειθέτο κάθε φορά, απευθύνετο και προς το κοινό που άκουγε ή διάβαζε, ανάλογα, το κάθε έργο διότι μεταξύ κοινού και μυθικού προσώπου πάντα υπάρχει μια ταύτιση, τουλάχιστον όσο διαρκεί το έργο και εξαιτίας της ταύτισης αυτής ο εκάστοτε ποιητής επιδίωκε συνειδητά ή ασυνείδητα να πείσει και τους αποδέκτες του έργου του για το αν κάτι πρέπει να γίνει ή όχι. Το κοινό το διακατείχε και αυτό η ίδια σχέση με το παρελθόν και όπως ήταν φυσικό έβρισκε τα όσα άκουγε ασφαλώς πειστικά και πολύ περισσότερο αληθοφανή. Δεν θα ήταν υπερβολικό να πούμε ότι τα μυθολογικά *παράδείγματα* συνέπαιρναν και συγκινούσαν τους ακροατές ή αναγνώστες των έργων γιατί και αυτούς τους διακατείχε η ίδια σχέση λατρείας με το παρελθόν.⁴⁴

Δεν είναι δύσκολο π.χ. να φανταστούμε ότι οι θεατές επικρότησαν την άποψη της Ιοκάστης, γιατί απηχεί την άποψη που και οι ίδιοι είχαν για το παρελθόν, ως πρότυπο του παρόντος.

Υψου γαρ αιρει θυμον Οιδιπους αγαν
λυπαισι παντοιαισιν; ουδ οιοι ανηρ
εννους τ | καινα τοις παλαι τεκμαιρεται⁴⁵

Η επίδραση που ασκούσε το μυθολογικό *παράδειγμα* στους ακροατές ή στους αναγνώστες κάθε λογοτεχνικού έργου δικαιολογεί και την χρήση του από πολλούς και διάφορους συγγραφείς. *Παράδείγματα* λοιπόν, όπως είναι φυσικό, δεν συναντάμε μόνο στην *Ιλιάδα*. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που συναντάμε στην πρώτη ραψωδία της *Οδύσσειας*.⁴⁶ Η θεά Αθηνά μεταμορφωμένη σε Μέντη έχει κατέλθει στο παλάτι του Οδυσσέα και έχει συναντήσει τον Τηλέμαχο. Σκοπός της είναι να τον εμπυχώσει και να τον συμβουλέψει να διώξει τους μνηστήρες της μητέρας του από το παλάτι. Επίσης θέλει να τον παρακινήσει να προβεί σε ορισμένες ενέργειες προκειμένου να μάθει κάποιον νέο για τον πατέρα του. Για να ενισχύσει τα όσα λέει φέρνει στον Τηλέμαχο το *παράδειγμα* του Ορέστη. Εκείνος, όταν ο Αίγισθος συνωμότησε με την Κλυταιμνήστρα και σκότωσαν τον Αγαμέμνονα, ήταν σε θέση να πάρει εκδίκηση και να μπορέσει έτσι να δοξάσει το όνομά του, αφού σε αυτή την περίπτωση επιβαλλόταν να πράξει όπως έπραξε. Ο Τηλέμαχος, τώρα, γιατί να φανεί κατώτερος του Ορέστη; Γιατί να μην ενεργήσει και αυτός με τρόπο που θα τον δοξάσει στους μεταγενέστερους, αφού μάλιστα δεν υστερεί ούτε σε

⁴⁴ Βλ. παραπάνω σελ. 12, υποσ. 41. Οι αρχαίοι Έλληνες έβρισκαν στο έπος πολλά στοιχεία του παρελθόντος και για το λόγο αυτό η επική ποίηση ασκούσε μεγάλη επίδραση στους ακροατές της διότι μπορούσαν να ανακαλύψουν εκεί πολλά στοιχεία που τους προοικαλούσαν τον θαυμασμό και τους γοήτευαν. Βλ. επίσης VAN GRONINGEN, (1953), σελ 41 κ. εξ.

⁴⁵ Σοφοκλέους, *Οιδίπους Τύραννος*, στιχ. 915-917. Στο σημείο αυτό η Ιοκάστη κατηγορεί τον Οιδίποδα ότι δεν αναλογίζεται τα νέα πράγματα συμπεραίνοντας με βάση τα παλαιά. Η άποψη αυτή εμπεριέχει έντονο το στοιχείο της εξιδανίκευσης του παρελθόντος εφόσον κάθε συνετός άνθρωπος πράττει πάντα αναλογιζόμενος τα πάλα. Διαφορετικά δεν είναι συνετός.

⁴⁶ Βλ. α 298 κ. εξ.

δύναμη και ούτε είναι πια παιδί; Πρέπει λοιπόν να μιμηθεί το παράδειγμα του Ορέστη.

Επίσης στην φρασεωδία⁴⁷ υπάρχει ανάλογο φαινόμενο. Ο γέροντας στον οποίο έχει μεταμορφωθεί ο Οδυσσεύς ζητά από τους μνηστήρες να δοιμάσει να τεντώσει και αυτός το τόξο. Ο Αντίνοος υποθέτει πως ο γέροντας είναι μεθυσμένος για να ζητάει να επιχειρήσει ένα τέτοιο πράγμα, που κανείς από τους μνηστήρες δεν μπορεί να καταφέρει. Μάλιστα για να τον πείσει να μην πει άλλο, επειδή το κρασί, κατά την γνώμη του, τον κάνει να παραφέρεται του φέρνει το παράδειγμα του Κενταύρου Ευρυτίωνα. Σύμφωνα με τον σχετικό μύθο ο Ευρυτίωνας ήταν φιλοξενούμενος του βασιλιά των Λαπίθων, του Πειρίθου. Κατά τη διάρκεια όμως της εκεί παραμονής του μέθυσε και άρχισε να συμπεριφέρεται ανάρμοστα ενώ βρισκόταν στο ανάκτορο του Πειρίθου. Το αποτέλεσμα ήταν ο Πειρίθος να οργιστεί και να πετάξει έξω τον Κένταυρο. Μάλιστα του έκοψε τη μύτη και τα αυτιά. Το περιστατικό αυτό στάθηκε αφορμή να ξεσπάσει ο πόλεμος μεταξύ Κενταύρων και Λαπίθων. Με το παράδειγμα λοιπόν αυτό ο Αντίνοος προσπαθεί να αποτρέψει τον Οδυσσεά από το εγχείρημα που ετοιμάζεται να αποτολμήσει.

Φυσικά, μυθολογικά παραδείγματα υπήρχαν και σε άλλα έπη εκτός από τα Ομηρικά.⁴⁸ Όμως η αποσπασματική γνώση μας για αυτά μας εμποδίζει να γίνουμε αναλυτικότεροι και να καταλήξουμε σε βέβαια συμπεράσματα. Δεν μπορούμε όμως να αγνοήσουμε την περίπτωση που μας διασώζει ο Πρόκλος σε μία περιήληψη στα *Κύπρια* που μας παραθέτει. Στην *Χρηστομάθεια* υπάρχει το εξής περιστατικό: ο Μενέλαος επισκέπτεται τον Νέστορα για να τον συμβουλευθεί περί της επικείμενης ειστρατείας στην Τροία. Τότε: «*Νεστωρ δ εν παρεκβασει διηγεται αυτω ως Επωπευς φθειρα~ την Λυκου θυγατερα εξεπορθηθη και τα περι Οιδιπουν και την Ηρακλεους μανιαν και τα περι Θησεα και Αριαδνην*». Στο σημείο αυτό, κάτω από την συνοπτική περιγραφή του Πρόκλου, διαφαίνεται μία σειρά μυθολογικών παραδειγμάτων τα οποία αναφέρει ένα πρόσωπο και μάλιστα καθόλου τυχαία το πρόσωπο αυτό είναι ο σοφός Νέστορας. Όπως θα δούμε ο Νέστορας αναφέρει και στην *Ιλιάδα* μια σειρά από παραδείγματα.

Παραδείγματα όμως υπάρχουν και στον Ησίοδο. Στα *Έργα και Ημέρες*⁴⁹ εισάγεται ο μύθος του Προμηθέα από τον ποιητή για να τονίσει στον αδερφό του, τον Πέρση, την ανάγκη της εργασίας και την ύπαρξη του κακού στον κόσμο. Όπως όμως παρατηρεί ο ΤΡΥΠΑΝΗΣ,⁵⁰ σε αντίθεση με τον Όμηρο, ο

⁴⁷ Στιχ. 239-310.

⁴⁸ Η διερεύνηση της σχέσης των παραδειγμάτων της *Ιλιάδας* με προγενέστερα που συναντούνται σε άλλα έπη, μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας να προσεγγίσουμε τη σχέση του Ομήρου με παλαιότερους ποιητές, θα αποτελέσει αντικείμενο του δευτέρου κεφαλαίου. Βλ. σελ. 69 κ. εξ.

⁴⁹ Βλ. SOLMSEN, F., 1970, *Hesiodi Theogonia, Opera et Dies, Scutum*, Oxford University Press, στιχ. 42 – 105.

⁵⁰ Βλ. ΤΡΥΠΑΝΗΣ, (1940) σελ. 52.

Ησίοδος δεν εισάγει κάποιο άλλο πρόσωπο για να παραθέσει το παράδειγμα αλλά το αναφέρει ο ίδιος.

Αρκετές περιπτώσεις *παραδειγμάτων* μπορούμε επίσης να συναντήσουμε και στην ελεγεία.⁵¹ Ήδη στο απόσπασμα 12W του Τυρταίου συναντάμε μια απαρίθμηση των παλαιών αρετών των ανθρώπων. Ο ποιητής για κάθε μία αρετή που αναφέρει εισάγει και το ανάλογο *exemplum*. Έτσι οι Κύκλωπες χαρακτηρίζονταν από δύναμη, ο Βορέας εκπροσωπούσε την ταχύτητα, ο Μίδας και ο Κινύρας τον πλούτο κ.τ.λ.⁵²

Εκτός όμως από τον Τυρταίο αρκετοί ελεγειακοί ποιητές έκαναν χρήση του *παραδείγματος*, όπως ο Θέογνις,⁵³ ο Μίμνερμος,⁵⁴ ο μεταγενέστερος Καλλίμαχος⁵⁵ και άλλοι.

Τέλος, μυθολογικών *παραδειγμάτων* δεν στερείται ούτε η τραγωδία.⁵⁶ Αρκετές είναι οι περιπτώσεις στις οποίες επισημαίνουμε το φαινόμενο. Μπορούμε να αναφέρουμε ένα γνωστό χωρικό της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή όπου, για να παρηγορήσει ο χορός την Αντιγόνη, κάνει χρήση τριών μυθολογικών *παραδειγμάτων*.⁵⁷ Ανάλογες περιπτώσεις συναντάμε και αλλού στην τραγωδία.⁵⁸ Φυσικά τα μυθολογικά *παραδείγματα* δεν είναι προνόμιο μόνο του ποιητικού λόγου. Μπορούμε να εντοπίσουμε αρκετά *exempla* και στην πεζογραφία.⁵⁹ Όλες αυτές οι περιπτώσεις καταδεικνύουν, μέσα από την απήχηση που είχε το *παράδειγμα* στην αρχαία ελληνική γραμματεία, την μεγάλη ενάργεια που αυτό είχε ως προς την παραγωγή πειθούς, αλλά και την αναγνωρισμένη λογοτεχνική του αξία.

Πριν όμως προχωρήσουμε παρακάτω πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα *παραδείγματα* ανήκουν στην δευτερεύουσα αφήγηση ενός έργου και όχι στην κύρια. Θα μπορούσαν δηλαδή να χαρακτηριστούν *παρεμβάσεις* (*digressions*) ή αλλιώς *εγκλωβισμένες* αφηγήσεις (*embedded narrative*). Στην μελέτη αυτή θα εξεταστούν τα *παραδείγματα* και υπό το πρίσμα αυτό.⁶⁰

⁵¹ Για την περίπτωση αυτή βλ. ΤΡΥΠΑΝΗΣ, (1940) σελ. 48-85.

⁵² Βλ. WEST, M. L., 1972, *Iambi et Elegi Graeci, ante Alexandrum cantanti*, vol. II, Oxford University Press, σελ. 157. Επίσης U. v. WILAMOWITZ- MOELLENDORFF, 1913, *Sappho und Simonides*, Berlin, σελ. 257 και του αυτού, 1900, *Textgeschichte der gr. Lyriker*, Berlin, σελ. 114 κ. εξ. όπου υποστηρίζεται η μη γνησιότητα του χωρίου. Την αντίθετη άποψη αποδεικνύει ο JEAGER, 1932, *Tyrtaios über die wahre Arete, Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wiss*, σελ. 537 κ.εξ.

⁵³ Στίχ. 541-42, 1123 κ. εξ., 1231 κ. εξ., 1287 κ. εξ. 1345 κ. εξ. κατά WEST.

⁵⁴ Αποσπ. 4, 11, 12 WEST.

⁵⁵ Βλ. ΤΡΥΠΑΝΙΣ, K. D., 1975, *Callimachus, Aetia, Iambi, Lyric Poems, Hecale, Minor Epic and Elegiac Poems and other Fragments*, Harvard University Press, στίχ. 44. κ. εξ.

⁵⁶ Βλ. ÖHLER, (1925) σελ. 78 κ. εξ.

⁵⁷ Βλ. *Αντιγόνη*, στίχ. 944-987.

⁵⁸ Βλ. Σοφοκλέους, *Ηλέκτρα*, 824-847, Ευριπίδη, *Ελένη*, 375-385, Αισχύλου, *Προμηθέας Δεσμώτης*, 425-429 και αλλού.

⁵⁹ Ενδεικτικά βλ. Ηροδότου, *Ιστορία*, 5. 92 κ. εξ. και 6. 86 κ. εξ. Ανάλυση των εκεί *παραδειγμάτων* επιχειρεί ο KENNEDY, G., 1963, *The Art of Persuasion in Greece*, Princeton, Princeton University Press. σελ. 44-45.

⁶⁰ Βλ. παρακάτω σελ. 63 κ. εξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΑΣ

1. Η λειτουργικότητα των παραδειγμάτων.

Το κάθε παράδειγμα που ο ποιητής εισήγε έπρεπε να είναι κατάλληλο για την περίπτωση στην οποία εισήχθη. Από την καταλληλότητα ή μη του παραδείγματος ήταν φυσικό να εξαρτάται η επιτυχία του ή η αποτυχία του αντίστοιχα.⁶¹ Όμως τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά διότι τις περισσότερες φορές το μυθολογικό υλικό δεν παρουσίαζε απόλυτη αντιστοιχία με την περίπτωση στην οποία χρησιμοποιείτο ως παράδειγμα. Έτσι το παράδειγμα, αν ο ποιητής δεν επέφερε ορισμένες αλλαγές στο μυθολογικό υλικό από το οποίο το είχε αντλήσει, δεν θα ήταν κατάλληλο να πετύχει τους στόχους χάριν των οποίων εισήχθη.⁶² Στη συνέχεια θα εξετάσουμε με ποιους συγκεκριμένους τρόπους ο ποιητής πετυχαίνει να προσδώσει στα παραδείγματά του λειτουργικότητα, δηλαδή πως ήταν διαμορφωμένο το κάθε παράδειγμα έτσι ώστε να είναι κατάλληλο να πετύχει τους σκοπούς του. Η εξέταση του ζητήματος αυτού θα γίνει πρώτα με τα παραδείγματα που επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και στη συνέχεια με αυτά που δεν το επέφεραν.

α) Παραδείγματα που επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Στην Ω ραψωδία το άψυχο σώμα του Έκτορα έχει πια ετοιμαστεί για να το παραλάβει ο Πρίαμος. Ο Αχιλλέας ξέρει πια πως δεν μπορεί να φέρει πίσω στη ζωή τον Πάτροκλο όσο και αν βεβηλώσει το πτώμα του φονιά του. Επίσης οι θεοί τον έχουν προτρέψει να πάψει αυτή την ιεροσυλία και να αποδώσει τον νεκρό ήρωα στους δικούς του.⁶³ Γι' αυτό τον λόγο ο Αχιλλέας επιτρέπει την μεταφορά του νεκρού Έκτορα πίσω στην Τροία από τον ίδιο τον πατέρα του, τον Πρίαμο. Αφού τοποθετεί ο ίδιος το πτώμα πάνω στο ειδικά για το λόγο αυτό προορισμένο αμάξι, εισέρχεται στην σκηνή του, συναντά τον Πρίαμο και του λέει:

«Υίος μεν δη τοι λελυται, γερον, ως εκελευες,
Ω 600 κεί ται δ εν λεχεεσ· αμα δ ηοι φαινομενηφιν
οψεαι αυτος αγων· νυν δε μνησωμεθα δορπου.

⁶¹ Αυτό βέβαια δεν ισχύει στην περίπτωση του παραδείγματος του Μελεάγρου. Όπως θα δούμε το παράδειγμα αυτό ήταν κατάλληλο να πετύχει ότι επεδίωκε ο Φοίνιξ αλλά λόγιοι ανεξάρτητοι από αυτό και σχετιζόμενοι με την όλη δομή του έπους επέβαλλαν την αποτυχία του.

⁶² Αυτό θα συνέβαινε διότι όπως είδαμε στην εισαγωγή το παράδειγμα πρέπει, για να πετύχει, να παρουσιάζει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιότητα με την περίπτωση στα πλαίσια της οποίας εισάγεται. Βλ. πιο πάνω σελ. 8. Ο λόγος αυτός ήταν που εξωθούσε τον ποιητή στην ανανέωση του μυθολογικού υλικού που αποτελούσε πηγή άντλησης παραδειγμάτων.

⁶³ Βλ. Ω 133 – 137.

και γαρ τ ηκομος Νιοβη εμνησατο σιτου,
 τη περ δωδεκα παιδες ενι μεγαροισιν ολοντο,
 εξ μεν θυγατερες, εξ δ υιεες ηβωντες.
 605 τους μεν Απολλων πεφνεν απ αργυρευιο βιοιο
 χωμενος Νιοβη, τας δ Αρτεμις ιοχεαιρα,
 ουνεκ αρα Λητοι ισασκετο καλλιπαρηω·
 φη δοιω τεκεειν, η δ αυτη γεινατο πολλους·
 τω δ αρα και δοιω περ εοντ απο παντας ολεσσαν.
 610 οι μεν αρ εννημαρ κεατ εν φονω, ουδε τις ηεν
 καταψαι, λαους δε λιθους ποιησε Κρονιων
 τους δ αρα τη δεκατη θαψαν θεοι Ουραنيωνες.
 η δ αρα σιτου μνησατ, επει καμε δακρυ χεουσα.
 νυν δε που εν πετρησιν εν ουρεσιν οιοπολοισιν,
 615 εν Σιτυλω, οθι φασι θεαων εμμεναι ευνας
 νυμφαων, αι τ αμφ Αχελωιον ερρωσαντο,
 ενθα λιθος περ εουσα θεων εκ κηδεα πεσσει.
 αλλ αγε δη και νωι μεδωμεθα, διε γεραιε,
 σιτου· επειτα κεν αυτε φιλον παιδα κλαισθα,
 620 Ιλιον εισαγαγων· πολυδακρυτος δε τοι εστα». ⁶⁴

Βρισκόμαστε αληθινά ενώπιον μίας τραγικής, με τη σημερινή έννοια του όρου, σκηνης. Ο θάνατος αγαπημένων προσώπων έχει πληγώσει σε μεγάλο βαθμό και τον Αχιλλέα και τον Πρίαμο. Ο ένας έχει χάσει τον καλύτερο από τους γιους του και τώρα βρίσκεται να συνομιλεί με τον άνθρωπο που τον σκότωσε⁶⁵ και του άλλου το πένθος δεν είναι λιγότερο γιατί έχασε τον καλύτερο φίλο του ενώ γνωρίζει πως και ο δικός του θάνατος επίκειται. Η περίσταση λοιπόν είναι πολύ φορτισμένη συγκινησιακά.

Στην τόσο δύσκολη αυτή στιγμή ο Αχιλλέας συμβουλεύει τον Πρίαμο να μην παραμελήσει τις ανάγκες του σώματός του μπροστά στον τόσο μεγάλο πόνο που δοκιμάζει η ψυχή του και να προσπαθήσει να δειπνήσει. Για να τον παρακινήσει μάλιστα εντονότερα να ακολουθήσει την συμβουλή του εισάγει το μυθολογικό παράδειγμα της Νιόβης.

Το παράδειγμα αυτό αναφέρεται σε μια παρόμοια με τον Πρίαμο κατάσταση την οποία βίωσε η Νιόβη και συμπεριφέρθηκε με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Σκοπός του παραδείγματος είναι να προτρέψει τον Πρίαμο να συμπεριφερθεί με ανάλογο τρόπο.⁶⁶ Το ότι ο Πρίαμος θα λάβει σοβαρά υπ' όψιν του τα λόγια του Αχιλλέα είναι δεδομένο. Όπως έχουμε δει η ενάργεια ενός μυθολογικού παραδείγματος ήταν έντονη επομένως ο απόηχος των όσων ο Αχιλλέας λέει θα είναι μεγάλος.⁶⁷

⁶⁴ Το ομηρικό κείμενο έχει ληφθεί από την έκδοση των ομηρικών επών των MONRO-ALLEN στην σειρά Oxford Classical Texts. Επίσης κάθε ομηρικό απόσπασμα που θα παρατεθεί στη συνέχεια καθώς και κάθε παραπομπή στο ομηρικό κείμενο θα είναι από αυτή την έκδοση παρμένη.

⁶⁵ Όπως γνωρίζουμε ο Αχιλλέας δεν είχε φονεύσει μόνο τον Έκτορα από τους γιους του Πριάμου αλλά πάρα πολλούς άλλους. Βλ. Ω 520-521.

⁶⁶ Θα δούμε όμως πιο κάτω ότι το παράδειγμα δεν αφορά μόνο τον Πρίαμο αλλά και τον ίδιο τον Αχιλλέα. Βλ. παρακάτω, σελ. 55 - 57.

⁶⁷ Βλ. παραπάνω, σελ 10 κ. εξ.

Σύμφωνα με την εκδοχή του μύθου η Νιόβη περηφανεύτηκε που είχε δώδεκα παιδιά ενώ η Λητώ είχε μόνο δύο. Ο Απόλλωνας όμως και η Αφροδίτη, οργισμένοι με την προσβολή που έγινε στη μητέρα τους σκότωσαν και τα δώδεκα παιδιά της Νιόβης.⁶⁸ Μάλιστα τα παιδιά της έμειναν για εννέα μέρες άταφα γιατί όλοι οι άνθρωποι είχαν μεταμορφωθεί από το Δία σε πέτρες και τελικά οι θεοί οι ίδιοι τα έθαψαν την δέκατη μέρα. Η Νιόβη παρ' όλη την πίκρα και τον πόνο της θυμήθηκε να δειπνήσει γιατί δεν έπρεπε να παραμελήσει τις ανάγκες του σώματός της. Στη συνέχεια, επειδή ο Δίας την λυπήθηκε την μεταμόρφωσε σε πέτρα.⁶⁹

Το παράδειγμα λοιπόν αυτό εισάγεται από τον ποιητή και γίνεται ο καλύτερος δυνατός τρόπος για να προτρέψει και να παρακινήσει τον Πρίαμο ο Αχιλλέας να ικανοποιήσει την σωματική ανάγκη του φαγητού, παρά τη μεγάλη του λύπη.

Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό και το ότι ο ίδιος ο Αχιλλέας βρισκόταν σε ανάλογη με τον Πρίαμο κατάσταση. Ήταν τόσο πολύ λυπημένος για τον θάνατο του Πατρόκλου που δεν επιθυμούσε ούτε φαγητό αλλά ούτε έρωτα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την παρέμβαση της Θέτιδας που με λόγια γεμάτα πίκρα τον παρότρυνε να δειπνήσει και να προσπαθήσει να παρηγορηθεί με την συντροφιά γυναίκας γιατί, όπως με πόνο διαπιστώνει, ο θάνατός του βρίσκειται πολύ κοντά.⁷⁰ Είναι επομένως το παράδειγμα της Νιόβης μια παρότρυνση και παρηγοριά όχι μόνο για τον Πρίαμο αλλά για τον ίδιο. Ξέρει πως οι ανάγκες και οι απαιτήσεις του σώματος θα αντιστέκονται πάντα στην θλίψη της ψυχής και στο τέλος όπως είναι φυσικό θα υπερισχύουν. Η βασιική λειτουργία λοιπόν του συγκεκριμένου παραδείγματος είναι να δείξει πως και σε προγενέστερους ανθρώπους που είχαν δοκιμάσει ανάλογες ή και μεγαλύτερες πίκρες από τον Πρίαμο και τον Αχιλλέα οι απαιτήσεις του σώματος υπερίσχυσαν του ψυχικού πόνου.⁷¹

⁶⁸ Οι αρχαίοι συγγραφείς και ποιητές διαφωνούν για τον αριθμό των παιδιών της Νιόβης. Ο Όμηρος, όπως είδαμε, μιλά για έξι γιους και έξι κόρες. Ο Ησίοδος (fr 183 M-W) μιλά για δέκα εννέα. Ο Αλκιμάν (fr 75 P) κάνει λόγο για δέκα και ο Μίμνεμος (fr 19 WEST) για είκοσι. Δεν ενδιαφέρει ωστόσο εδώ ο ακριβής αριθμός των παιδιών. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 27 υποσ. 39. Το μόνο που ενδιαφέρει είναι το γεγονός ότι η Νιόβη έχασε πολλά παιδιά ενώ ο Πρίαμος τώρα πενθεί μόνο για ένα.

⁶⁹ Το ότι ο Δίας και όχι κάποιος άλλος θεός μεταμόρφωσε την Νιόβη σε πέτρα δεν αναφέρεται από τον Όμηρο, είναι όμως γνωστό από άλλες πηγές. Βλ. Ευφορίων 102 POWELL και αλλού. Θα παρατηρήσουμε βέβαια ότι και στο συγκεκριμένο παράδειγμα αλλά και σε όσα θα ακολουθήσουν ο Όμηρος δεν ακολουθεί πιστά την μυθολογική παράδοση αλλά τροποποιεί τα παραδεδομένα στοιχεία σύμφωνα με τις ανάγκες του. Το όλο θέμα όμως θα συζητηθεί διεξοδικά στο δεύτερο κεφάλαιο, βλ. σελ. 69 κ. εξ.

⁷⁰ Βλ. Ω 128 κ. εξ.

⁷¹ Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949), σελ. 97 επικεντρώνει την λειτουργία του παραδείγματος αυτού σε αυτό ακριβώς. Χαρακτηριστικά λέει: «*Achilles introduces Niobe as an example of a similar yielding of the soul to the flesh...*»

Όπως παρατηρεί ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ,⁷² σε αυτό το περιβάλλον που προαναφέραμε δεν μπορεί να έχει θέση η εκδοχή για την μεταμόρφωση της ηρωίδας σε πέτρα γιατί δεν εξυπηρετεί πουθενά το σκοπό για τον οποίο εισήχθη το *παράδειγμα*. Έτσι θεωρεί τους στίχους 614-617 νόθους και θεωρεί ότι η αναφορά στη Νιόβη που μετά το θάνατο των παιδιών της θυμήθηκε να ικανοποιήσει την ανάγκη του φαγητού δεν μπορεί να ακολουθείται από μια αναφορά στο ίδιο πρόσωπο που αν και είναι μεταμορφωμένη σε πέτρα κλαίει και θρηνεί για τα παιδιά της. Μάλιστα διαβλέπει πίσω από την πρώτη περίπτωση το σύμβολο του ανθρώπου που υποκύπτει στις σωματικές ανάγκες και πίσω από την δεύτερη το σύμβολο της μητέρας που πάντα θα θρηνεί και θα πονά για το θάνατο των παιδιών της.

Επομένως μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι οι δύο αυτές εικόνες είναι μάλλον αντιφατικές γιατί δεν μπορεί δίπλα στην εικόνα της μητέρας, που μετά το θάνατο των παιδιών της βρίσκει το κουράγιο να φάει, να υπάρχει η εικόνα της μητέρας που ο πόνος της για το χαμό των παιδιών της την έχει μεταμορφώσει σε πέτρα. Η δεύτερη εικόνα κάθε άλλο παρά παρηγοριά μπορεί να δώσει στον Πρίαμο. Η άποψη του συγκεκριμένου φιλόλογου εν πρώτοις φαίνεται δικαιολογημένη. Το *παράδειγμα* αυτό σίγουρα εξυπηρετεί ένα συγκεκριμένο σκοπό ως προς τον οποίο η μεταμόρφωση της Νιόβης φαίνεται αδιάφορη ή αν όχι αδιάφορη, μάλλον φαίνεται να λειτουργεί αρνητικά προς την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού. Για αυτό που θέλει να πετύχει ο Αχιλλέας εισάγοντας το μύθο αρκούν όσα λέγονται μέχρι το στίχο 614. Τα όσα επακολουθούν, όπως υποστηρίζει ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, δεν χρειάζεται να ειπωθούν και εκτός αυτού αντιβαίνουν την γενικότερη ορθολογιστική τάση του Ομήρου να αποφεύγει όσο το δυνατόν γίνεται υπέρλογα στοιχεία όπως είναι οι μεταμορφώσεις.⁷³

Από την άλλη πλευρά όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι για να επιτευχθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ενάργεια στο *παράδειγμα* θα πρέπει να φανεί ότι η Νιόβη βρισκόταν σε δυσκολότερη από τον Πρίαμο θέση και μολαταύτα θυμήθηκε να ικανοποιήσει την ανάγκη του φαγητού. Ένας τρόπος για να τονιστεί αυτό θα ήταν να ειπωθούν τα όσα ακολουθούν του στίχου 614. Γιατί με τον τρόπο αυτό φαίνεται ότι, αν και υπέκυψε στις σωματικές της ανάγκες, ο πόνος και η συμφορά της ήταν τόσο μεγάλη που αμέσως μετά δεν άντεξε και έπρεπε να γίνει πέτρα για να μην υπάρχει πια γι' αυτή ανάγκη φαγητού και στην

⁷² Βλ. ό. π. σελ. 97-98.

⁷³ Βέβαια θα μπορούσε κανείς εδώ να πει ότι λίγους στίχους πριν έχουμε την μεταμόρφωση όλων των ανθρώπων από το Δία σε πέτρες. Όμως η μεταμόρφωση αυτή έχει λειτουργικό ρόλο στο ποίημα αφού έτσι εξηγείται το γιατί τα παιδιά της Νιόβης έμειναν άταφα για εννιά μέρες αφού κανείς δεν μπορούσε να τα θάψει. Ενώ η μεταμόρφωση της Νιόβης σε πέτρα στο συγκεκριμένο περιβάλλον δεν εξυπηρετεί τίποτε, όπως νομίζει ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ. Εμείς θα παραμείνουμε επιφυλακτικοί απέναντι σε αυτό που υποστηρίζει ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ.

Εξάλλου οι αρχαίοι σχολιαστές παρατηρούν πως δεν έχουμε να κάνουμε με πραγματική μεταμόρφωση αλλά η όλη εικόνα είναι ένας τρόπος να πει ο ποιητής ότι κανείς δεν συμπαθούσε τη Νιόβη και κανείς δεν πήγε να θάψει τα παιδιά της γιατί η καρδιά όλων είχε γίνει σαν πέτρα από την οργή τους προς την ηρωίδα του μύθου.

ουσία να μην νιώθει την πίκρα του χαμού των παιδιών της. Επομένως θα πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί όταν εκφέρουμε την οποιαδήποτε κρίση για τον εξοβελισμό ή όχι κάποιων στίχων του έπους γιατί πολύ συχνά η οργανικότητά τους και η λειτουργικότητά τους υπάρχει αλλά λανθάνει με την πρώτη ματιά.

Οι αρχαίοι σχολιαστές αθετούν το συγκεκριμένο χωρίο προβάλλοντας αριετά επιχειρήματα⁷⁴ ενώ ανάμεσα στους νεώτερους φιλόλογους οι απόψεις δίστανται και η γνησιότητα του χωρίου έχει υποστηριχθεί και αμφισβητηθεί.⁷⁵

Όπως είδαμε στην εισαγωγή της παρούσης εργασίας⁷⁶ ο μύθος που θα χρησιμοποιηθεί σαν *παράδειγμα* θα πρέπει να παρουσιάζει απόλυτη ή τουλάχιστον πάρα πολύ μεγάλη ομοιότητα με την περίπτωση χάριν της οποίας εισάγεται⁷⁷. Ας δούμε λοιπόν πού εντοπίζονται τα κοινά σημεία μεταξύ του μύθου της Νιόβης και των όσων διαδραματίζονται στην Ω ραψωδία.

Το πρώτο κοινό σημείο είναι το μεγάλο πένθος που δοκιμάζουν η Νιόβη και ο Πρίαμος. Και οι δύο έχουν χάσει τα παιδιά τους, όμως με την πρώτη ματιά η Νιόβη είναι περισσότερο αξιολύπητη και την συμπονούμε σε μεγαλύτερο βαθμό γιατί έχασε πολλά παιδιά ενώ ο Πρίαμος πενθεί για ένα. Όμως αυτό δεν θα μπορούσε να λεχθεί με απόλυτη βεβαιότητα γιατί ο Πρίαμος έχασε τον καλύτερο από τους γιους του και βέβαια δεν ήταν ο μόνος, όπως είδαμε, που βρήκε το θάνατο από τα χέρια του Αχιλλέα.⁷⁸ Φυσικά ο Πρίαμος πενθεί και για τα άλλα του παιδιά αλλά και για όλη του την πόλη που δοκιμάζει για τόσα πολλά χρόνια στενή πολιορκία πόλεμο και συμφορές επομένως κανείς δεν θα μπορούσε να βεβαιώσει, θέτοντας κάποιο μέτρο σύγκρισης, ότι η Νιόβη ήταν σε χειρότερη ψυχολογικά κατάσταση. Όμως, αν και τα πράγματα πιθανώς είναι έτσι, συμφέρον του Αχιλλέα και του ποιητή στο σημείο αυτό είναι να παρουσιάσει την Νιόβη να είναι αυτή που δοκιμάζει ασυγκρίτως μεγαλύτερη συμφορά. Αυτό πρέπει να γίνει για να είναι αποτελεσματικότερο, δηλαδή πιο διαφωτιστικό το *παράδειγμα*. Είναι σαν να λέει ο Αχιλλέας στον Πρίαμο: «Η Νιόβη έχασε δώδεκα παιδιά και όμως βρήκε το σθένος να φάει, εσύ που έχασες ένα πρέπει να κάνεις το ίδιο χωρίς κανένα δισταγμό». Αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε και από τα ίδια τα λόγια του Αχιλλέα. Πριν ακόμα προχωρήσει στην αφήγηση του μύθου, κάνει την καιρία διαπίστωση πως εκείνη είχε χάσει δώδεκα παιδιά και μάλιστα τονίζει το

⁷⁴ Βλ. *Scholias in Iliadem* (Scho. Book of *Iliad* 24 602 b κ. εξ κατά ERBSE, (1969).

⁷⁵ Ανάμεσα σε αυτούς που δεν αθετούν τους στίχους είναι οι MONRO ALLEN, (1969), επίσης MAZON, P., 1970, *Homère Iliade*, vol. IV, Paris “Les Belles Lettres”, LEAF, (1971) σελ. 581, WILLCOCK, (1984), MACLEOD, (1982). Επίσης ο RICHARDSON, (1993) σελ. 342 θεωρεί γνήσιους τους στίχους και αναφέρει: “*These are, in fact, memorable and evocative verses, whose style is not out of place in Achilleu’s mouth*”. Υπέρ της αντίθετης άποψης είναι οι AMEIS HENTZE, (1965).

⁷⁶ Βλ. παραπάνω σελ. 9.

⁷⁷ Όπως θα δούμε αν η ομοιότητα δεν υπάρχει ο ποιητής αισθάνεται την ανάγκη να την δημιουργήσει ο ίδιος. Βλ. δεύτερο κεφ. σελ. 69 κ. εξ.

⁷⁸ Βλ. παραπάνω σελ. 17 υποσ. 65.

γεγονός αυτό.⁷⁹ Με τον τρόπο αυτό ο Όμηρος κεντρίζει το ενδιαφέρον των ακροατών του. Έτσι το στοιχείο αυτό εναρμονίζεται με τις συμβάσεις της προφορικής ποίησης. Επίσης η μετέπειτα μεταμόρφωση της Νιόβης σε πέτρα μάλλον εξυπηρετεί αυτό το σκοπό.⁸⁰

Το επόμενο κοινό σημείο είναι ότι και των δυο τα παιδιά έμειναν άταφα μετά το θάνατό τους. Μάλιστα για την ταφή τους και στις δύο περιπτώσεις φρόντισαν οι ίδιοι οι θεοί. Στην περίπτωση του Έκτορα έστειλαν την Θέτιδα να παρακαλέσει τον Αχιλλέα να δώσει το νεκρό σώμα στον Πρίαμο, ενώ στην περίπτωση της Νιόβης οι ίδιοι επιμελήθηκαν της ταφής. Βέβαια γνωρίζουμε το λόγο για τον οποίο ο Έκτορας παρέμεινε αρκετές μέρες άταφος. Ήταν γιατί έτσι το θέλησε ο Αχιλλέας νομίζοντας πως με τον τρόπο αυτό θα έπαιρνε εκδίκηση για το θάνατο του αγαπημένου του Πατρόκλου. Όμως τα παιδιά της Νιόβης γιατί παρέμειναν άταφα; Η εκδοχή που δίνεται από το κείμενο είναι ότι κανείς δεν βρισκόταν για να τα θάψει γιατί ο Δίας είχε μεταμορφώσει τους ανθρώπους σε πέτρες. Οι αρχαίοι σχολιαστές δεν διαβλέπουν πίσω από αυτά τα λόγια κάποια μεταμόρφωση. Προβάλλεται η άποψη ότι έχουμε μεταφορική χρήση της λέξης «λίθος» και ο ποιητής θέλει να δηλώσει με τον τρόπο αυτό το ότι ο Δίας είχε κάνει τους ανθρώπους τόσο πολύ να οργιστούν με την Νιόβη που έμεναν απαθείς σαν πέτρες μπροστά στην συμφορά της.⁸¹ Όμως μάλλον εδώ έχουμε να κάνουμε με πραγματική μεταμόρφωση των ανθρώπων, αν και η άποψη του αρχαίου σχολιαστή θα έλυne πολλά προβλήματα, γιατί αλλιώς δεν θα υπήρχε η ανάγκη οι ίδιοι οι θεοί να θάψουν τα παιδιά της Νιόβης.

Ο WILLCOCK κινείται στο ίδιο πλαίσιο. Δηλαδή και αυτός αναζητά την αιτία της απολίθωσης των ανθρώπων στο ότι έτσι δικαιολογείται το ότι κανείς δεν μερίμνησε για την ταφή των παιδιών της Νιόβης και έμειναν άταφα για εννέα μέρες.⁸² Στα πιο πάνω συμφραζόμενα πρέπει να μνημονευτεί και η επισήμανση του ANDERSEN.⁸³ Τα παιδιά της Νιόβης, παρατηρεί, έμειναν εννέα μέρες άταφα. Όμως και η διαμάχη μεταξύ των θεών για την βεβήλωση του πτώματος του Έκτορα διήρκεσε εννέα μέρες (Ω 107-108). Επίσης και το πένθος για τον Έκτορα πρόκειται να κρατήσει εννέα μέρες στην Τροία (Ω 664-665). Ο παραλληλισμός είναι εμφανής.

Όμως για ποιο λόγο αναγκάστηκαν οι θεοί να μεριμνήσουν για την ταφή των παιδιών της Νιόβης και γιατί οι άνθρωποι μεταμορφώθηκαν σε λίθους; Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ⁸⁴ θεωρεί ότι οι άνθρωποι έπρεπε να μεταμορφωθούν σε πέτρες για

⁷⁹ Βλ. Ω 603.

⁸⁰ Βλ. τον προβληματισμό για την αθέτηση των στίχων 614-617, παραπάνω σελ. 19-20. .

⁸¹ Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο Όμηρος πάντα προσπαθεί να αποφεύγει μη λογικά στοιχεία στο έργο του όπως τις μεταμορφώσεις. Βλ. παραπάνω σελ 19. Επίσης η παραβολή της ανθρώπινης καρδιάς με λίθο ήταν γνωστή στον Όμηρο. Ο Τηλέμαχος χαρακτηρίζει πέτρινη την καρδιά της Πηνελόπης στην Οδύσσεια. Βλ. ψ 103.

⁸² Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ.141: «*In the regular version Niobe is turned into stone; to explain the inactivity of the people, Homer has them turned into stones*».

⁸³ Βλ. ANDERSEN, (1987) σελ. 5.

⁸⁴ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 100.

να πληρώσουν και εκείνοι την ύβρη που διέπραξε η βασίλισσά τους, όπως ακριβώς πλήρωσαν οι Αχαιοί την προσβολή που έγινε από τον Αγαμέμνονα στον Χρύση και στον Απόλλωνα στην πρώτη ραψωδία της *Ιλιάδας*. Η άποψη αυτή θα μπορούσε να ευσταθεί, αλλά είναι περίεργο το ότι δεν αναφέρεται από τον ποιητή η αιτία της απολίθωσης των ανθρώπων και ούτε γίνεται γνωστό το πώς τελικά οι άνθρωποι ξαναπήραν την κανονική τους μορφή. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό που εύλογα γεννάται είναι απλή. Ο ποιητής δεν έχει ανάγκη να δώσει όλη την ιστορία της Νιόβης. Αυτό που επιζητεί είναι να προσφέρει στον Πρίαμο ένα *παράδειγμα* που θα τον κάνει να δειπνήσει και να δημιουργήσει ένα μύθο φτιαγμένο έτσι ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες του. Έτσι περαιτέρω αναφορές στην ιστορία της Νιόβης θα ήταν άκαιρες.

Όσον αφορά την ταφή των παιδιών της Νιόβης από τους ίδιους τους θεούς υπάρχει μια εξήγηση. Κατά κύριο λόγο έπρεπε να τονιστεί η ομοιότητα με τα όσα έγιναν στην Ω ραψωδία αφού και εκεί οι θεοί ήταν αυτοί που μερίμνησαν για την ταφή του Αχιλλέα. Κατά δεύτερο λόγο, η στάση αυτή των θεών μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι θεοί είχαν γενικά καλές σχέσεις με την Νιόβη και έτσι μερίμνησαν για τα παιδιά της και δεν τα άφησαν άταφα.⁸⁵ Και βέβαια δεν πρέπει να μας διαφεύγει και το γεγονός ότι κάθε πτώμα που έμενε άταφο ήταν μίasma και επέφερε την οργή των θεών και έτσι, αφού κανείς δεν υπήρχε για να θάψει τα παιδιά της Νιόβης, έπρεπε οι ίδιοι οι θεοί να το κάνουν.⁸⁶

Το επόμενο κοινό σημείο είναι ότι και η Νιόβη έφαγε μετά την ταφή των παιδιών της και ο Πρίαμος πρέπει να κάνει το ίδιο αφού κανείς πια δεν εμποδίζει την ταφή του Έκτορα και αυτή αποτελεί πια ζήτημα χρόνου. Δηλαδή η ομοιότητα έγκειται στο ότι και για τους δύο γονείς η ανάγκη του φαγητού έρχεται αλλά μόνο εφόσον τα παιδιά τους λάβουν τις πρέπουσες νεκρικές τιμές. Πριν αυτό να γίνει είναι αδιανόητο να μεριμνήσει κανείς ακόμα και για φαγητό. Οι τιμές αυτές λειτουργούν λυτρωτικά ή με τρόπο καταπραϋντικό για τους γονείς ενώ όσο και αν οι σωματικές ανάγκες αντιστέκονται στον πόνο της ψυχής κανείς δεν διανοείται να φάει ενόσω παραμένει αβέβαιο ακόμα το αν θα ταφούν τα αγαπημένα του πρόσωπα.

Μάλιστα το γεγονός αυτό προβάλλεται από τον Αχιλλέα ως ένας λόγος ακόμα για τον οποίο ο Πρίαμος θα πρέπει να δειπνήσει. Ο ήρωας τονίζει ότι ακόμα και η Νιόβη, όταν τα παιδιά της θάφτηκαν από τους θεούς έφαγε. Τώρα που η ταφή του Έκτορα δεν εμποδίζεται από κανένα και είναι ζήτημα χρόνου και ο Πρίαμος πρέπει να δειπνήσει.

Ένα άλλο σημείο παραλληλισμού των δύο ιστοριών είναι το ακόλουθο: ο Πρίαμος σύγκρινε σε μια στιγμή τον εαυτό του με τον Πηλέα, αν και πουθενά δεν υπερηφανεύτηκε για το ότι είχε περισσότερα παιδιά. Στην

⁸⁵ Το ότι οι θεοί είχαν καλές σχέσεις με την Νιόβη πιστοποιείται από το απόσπασμα 142 VOIGT της Σαπφούς, όπως παρατηρεί ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949), σελ. 100, υποσ. 9.

⁸⁶ Το ότι οι θεοί νοιάζονται και μεριμνούν για την ταφή ανθρώπων που συμπαθούσαν ή αγαπούσαν το συναντάμε και αλλού. Μπορεί κανείς να ανατρέξει στην περίπτωση που φροντίζουν για την ταφή του Σαρπηδόνα στην *Ιλιάδα*. Βλ. Π 667 κ. εξ.

ραψωδία που τώρα μας απασχολεί, όταν ζήτησε από τον Αχιλλέα το πτώμα του Έκτορα, του λέει να θυμηθεί τον πατέρα του που ίσως είναι σε δύσκολη στιγμή γιατί ο μοναδικός του γιος λείπει ενώ αυτός που γέννησε πενήντα γιους τώρα πενθεί τους περισσότερους.⁸⁷ Ο παραλληλισμός αυτός ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο Πρίαμος έχασε πολλούς γιους του από τον Αχιλλέα, που ήταν το μοναδικό παιδί του Πηλέα, όπως ακριβώς η Νιόβη έχασε τα δώδεκα παιδιά της από τον Απόλλωνα και την Άρτεμη, που ήταν μόνο δύο.⁸⁸ Η ομοιότητα αυτή φέρνει τον Αχιλλέα στη θέση του Απόλλωνα και τον Πρίαμο στην θέση της Νιόβης.

Όπως λοιπόν είδαμε, ένας μύθος εισήχθη ως *παράδειγμα* για να πεισθεί ο Πρίαμος να δειπνήσει. Η βασική ομοιότητα της Νιόβης με τον Πρίαμο προϋπήρχε και ήταν το μεγάλο πένθος και των δύο για το χαμό των παιδιών τους και η επιτακτική ανάγκη από την άλλη να ενδώσουν και να υποχωρήσουν στις φυσικές ανάγκες του σώματός τους. Ο ποιητής όμως προσπάθησε να επεκτείνει την ομοιότητα αυτή και σε άλλα επίπεδα αυξάνοντας έτσι την ενάργεια του *παραδείγματος*. Έτσι δημιουργήθηκαν όλα αυτά τα σημεία ομοιότητας που είδαμε πιο πάνω. Το αν στην προσπάθεια αυτή τροποποιήθηκαν κάποια σημεία του μύθου για να ταυτιστούν με τα όσα διαδραματίζονται στην Ω ραψωδία είναι κάτι που θα συζητηθεί αργότερα.⁸⁹

Όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα το *παράδειγμα* αυτό φαίνεται ότι πέτυχε το σκοπό του, αφού ο Πρίαμος τελικά έλαβε μέρος στο δείπνο που του παρέθεσε ο Αχιλλέας. Επίσης και ο Αχιλλέας μπόρεσε να κοιμηθεί μετά το φαγητό έχοντας στο πλάι του την Βρισηίδα (Ω 676), δηλαδή, κατά κάποιο τρόπο, μπόρεσε να καταπραΰνει τις τύψεις που τον βασάνιζαν εξαιτίας της ικανοποίησης των σωματικών του αναγκών.⁹⁰ Όμως, όπως και η Νιόβη μετά το φαγητό της συνεχώς θρηνούσε μέχρι να γίνει πέτρα, το ίδιο και ο Πρίαμος αδιάκοπα θρηνεί και πονά για τον νεκρό Έκτορα.⁹¹ Εξάλλου αυτό το είχε πει και ο Αχιλλέας όταν διαπίστωσε ότι στο εξής τα δάκρυα του Πριάμου για τον γιο του θα είναι ασταμάτητα: *πολυδακρυτος δε τοι εσται*⁹².

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με τα *παράδειγματα* που ο Νέστορας παρέθεσε και είχαν επιτυχημένο αποτέλεσμα.

Ο Νέστορας αντιπροσωπεύει την φωνή των προγόνων. Είναι ο γεροντότερος από τους βασιλιάδες που λαμβάνουν μέρος στην Τρωική εκστρατεία γι' αυτό η άποψή του έχει ιδιαίτερος βαρύνουσα σημασία. Η γνώμη που έχει γι' αυτόν ο ποιητής παρουσιάζεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ήδη στην πρώτη ραψωδία του έπους όπου ο βασιλιάς της Πύλου

⁸⁷ Βλ. Ω 486 κ. εξ.

⁸⁸ Όπως παρατηρεί και ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 102, υποσ. 14, ο Ευστάθιος 1367,38 κ. εξ. ήταν ο πρώτος που παρατήρησε αυτή την ομοιότητα.

⁸⁹ Βλ. παρακάτω, δεύτερο κεφάλαιο σελ. 69 κ. εξ.

⁹⁰ Σχετικά με τον σκοπό του *παραδείγματος* που είναι όχι μόνο να δεχθεί φαγητό ο Πρίαμος αλλά και ο Αχιλλέας βλ. παρακάτω, σελ. 57 κ. εξ.

⁹¹ Βλ. Ω 639.

⁹² Βλ. Ω 620.

χαρκτηρίζεται από φωνή που είναι πιο γλυκιά και από το μέλι και τονίζεται η αυθεντία του γιατί είναι τόσο μεγάλος στα χρόνια που έχει δει δυο γενιές ανθρώπων να ζουν και να φεύγουν από την ζωή και τώρα κυβερνά ανάμεσα στην τρίτη.⁹³ Έτσι ο Νέστορας κάθε φορά που θέλει να δώσει μια συμβουλή αναφέρει και μια ιστορία από τις προσωπικές του εμπειρίες γεγονός που ενδυναμώνει την συμβουλή που θέλει να δώσει εφόσον οι εμπειρίες του ανάγονται στο ένδοξο παρελθόν.⁹⁴

Το πρώτο παράδειγμα που έχει επιτυχημένη έκβαση βρίσκεται στην Ηραφωδία. Ο Έκτωρ προκαλεί σε μονομαχία τους Αχαιούς για να κριθεί από εκεί η έκβαση του πολέμου. Αρχικά ο Μενέλαος αποδέχεται την πρόκληση αλλά ο Αγαμέμνων τον αποτρέπει και υπάρχει έντονος δισταγμός για το αν πρέπει να πραγματοποιηθεί η μονομαχία, εξαιτίας του ότι ο Έκτορας είναι κατά κοινή ομολογία καλύτερος.⁹⁵ Κανέννας άλλος Αχαιός όμως δεν δοκίμαζε να μονομαχήσει με τον φοβερό Έκτορα. Στην κρίσιμη αυτή στιγμή ο Νέστορας παίρνει το λόγο και μεταξύ των άλλων λέει τα εξής:

*«αι γαρ, Ζευ τε πατερ και Αθηναιη και Απολλον,
ηβωμ ως οτ επ ωκυροω Κελαδοντι μαχοντο
αγρομενοι Πυλιοι τε και Αρκαδες εγχεσιμωροι,
Η 135 Φειας παρ τειχεσσιν, Ιαρδανου αμφι; ρεεθρα.
τοισι δ Ερευθαλιων προμος ιστατο, ισοθεος φως,
τευχε εχων ωμοισιν Αρηιθοοιο ανακτος,
διου Αρηιθοου, τον επικλησιν κορυνητην
ανδρες κικλησκον καλλιζωνοι τε γυναικες,
140 ουνεκ αρ ου τοξοισι μαχεσκετο δουρι τε μακρω,
αλλα σιδηρειη κορυνη ρηγνυσκε φαλαγγας.
τον Λυκοοργος επεφνε δολω, ου τι κρατει γε,
στενωπω εν οδω, οθ αρ ου κορυνη οι ολεθρον
χραιοσμε σιδηρειη πριν γαρ Λυκοοργος υποφθας
145 δουρι μεσον περονησεν, ο δ υπτιος ουδει ερεισθη
τευχεα δ εξεναριξε, τα οι πορε χαλκεος Αρης.
και τα μεν αυτος επειτα φορει μετα μωλον Αρης
αυταρ επει Λυκοοργος ενι μεγαροισιν εγηρα,
δωκε δ Ερευθαλιωνι φιλω θεραποντι φορηναι
150 του ο γε τευχε εχων προκαλιζετο παντας αριστους.
οι δε μαλ ετρομεον και εδειδισαν, ουδε τις ετλη
αλλ εμε θυμος ανηκε πολυτλημων πολεμιζειν
θαρσει ω γενεη δε νεωτατος εσκον απαντων
και μαχομην οι εγω, δωκεν δε μοι ευχος Αθηνη.
155 τον δη μηκιστον και καρτιστον κτανον ανδρα
πολλος γαρ τις εκειτο παρηγορος ενθα και ενθα.
ειθ ως ηβωοιμι, βιη δε μοι εμπεδος ειη
τω κε ταχ αντησειε μαχης κορυθαιολος Εκτωρ.
υμεων δ οι περ εασιν αριστηες Παναχαιων,
160 ουδ οι προφρονεως μεμαθ Εκτορος αντιον ελθειν»*

Η ανάμνηση- παράδειγμα της γενναίας πράξης που είχε κάποτε πραγματοποιήσει ο Νέστορας έρχεται να αντιπαραβάλλει την διστακτικότητα

⁹³ Βλ. Α 247 –252.

⁹⁴ Για την αυθεντία των όσων σχετίζονται με το παρελθόν βλ. εισαγωγή σελ. 10.

⁹⁵ Ο Αγαμέμνων λέει χαρακτηριστικά πως ακόμα και ο ίδιος ο Αχιλλέας θα φοβόταν να μονομαχήσει με τον Έκτορα. Βλ. Η 113-114.

των Αχαιών απέναντι στην πρόκληση του Έκτορα με την προθυμία του νεαρού Νέστορα να αντιμετωπίσει τον Ερευθαλίωνα, που αντίστοιχα όλοι τον έτρεμαν. Όμως η διαφορά είναι ότι ο Έκτορας απευθύνει την πρόκλησή του στους καλύτερους των Αχαιών και εκείνοι διατάζουν να την αποδεχτούν, ενώ ο Νέστορας, που ήταν νεαρός και συνεπώς άπειρος των πολεμικών πραγμάτων, αμέσως μονομάχησε με τον Ερευθαλίωνα και νίκησε. Επομένως με την ιστορία αυτή ο Νέστορας παρέχει στους Αχαιούς ένα παράδειγμα προς μίμηση από την προσωπική του ζωή.

Στην πιο πάνω αφήγηση αφιερώνονται δεκατέσσερις στίχοι στα όπλα του Ερευθαλίωνα ενώ για τον ίδιο δεν μας παρέχεται σχεδόν καμία πληροφορία εκτός από το ότι ήταν ένας ακόλουθος του Λυκούργου.⁹⁶ Επίσης και η νίκη του Νέστορα δίνεται μόνο με ένα στίχο. Το γεγονός αυτό θέλει να τονίσει ότι ουσιαστικά ο Ερευθαλίοντας δεν είχε καμία προσωπική αξία και επομένως αν αντιστοιχεί με τον Έκτορα που τώρα προκαλεί τους Αργείους καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι και αυτός μπορεί εύκολα να νικηθεί. Επίσης η νίκη θα είναι τόσο απλή και εύκολη που θα χρειαστεί μόνο ένας στίχος στην περιγραφή της σαν να ήταν αυτονόητη. Βέβαια η κρίση αυτή είναι άδικη για έναν Έκτορα που ακόμα και ο Αχιλλέας θα τρόμαζε να αναμετρηθεί μαζί του, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Αγαμέμνονα (Η 113-114) αλλά ο Νέστορας δικαιολογείται διότι σκοπός του είναι να παροτρύνει τους συμπολεμιστές του να μην δείχνουν δειλία απέναντι στις προκλήσεις του φοβερού Έκτορα.

Το παράδειγμα αυτό συγκεντρώνει όλες τις προϋποθέσεις επιτυχίας. Από τη μια θίγει το φιλότιμο των Αχαιών και από την άλλη τους δίνει ελπίδες πως θα νικήσει όποιος λάβει μέρος στην μονομαχία, όπως νίκησε και ο Νέστορας στην ιστορία που αφηγείται. Η επιτυχία του παραδείγματος γίνεται έκδηλη όταν αμέσως μετά εννέα από τους Αχαιούς προθυμοποιούνται να μονομαχήσουν με τον Έκτορα. Αυτός τελικά που θα το κάνει είναι ο Αϊάντας.⁹⁷

Το επόμενο παράδειγμα που εισάγει ο Νέστορας απευθύνεται προς τον Πάτροκλο. Εκείνος, μετά από παράκληση του Αχιλλέα, πηγαίνει στη σκηνή του Νέστορα να τον ρωτήσει ποιος είναι ο τραυματίας που μετέφερε από το πεδίο της μάχης. Ο Νέστορας βρίσκει ευκαιρία και του εκθέτει τα ονόματα των ηρώων που ως τώρα έχουν πληγωθεί και μέμφεται τον Αχιλλέα για το ότι δεν νοιάζεται για τους Αργείους και περιμένει την ώρα που θα πυρποληθούν τα καράβια τους. Μετά από αυτό εύχεται να ήταν νέος και να πολεμούσε όπως στον πόλεμο των Πυλίων και των Ηλείων όπου είχε διακριθεί. Μεταξύ των άλλων λέει και τα εξής:

Λ 670 «*ειθ ως ηβωοιμι βιη δε μοι εμπεδος ειη,
ως οποτ Ηλειοισι και ημιν νεικος ετυχθη
αμφι βοηλασιη, οτ εγω κτανον Ιτυμονηα.*»

⁹⁶ Ο Λυκούργος αυτός δεν έχει καμία σχέση με τον Λυκούργο στο Ζ 130-140. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 87 υποσ. 39.

⁹⁷ Βλ. Η 191.

Στη συνέχεια περιγράφει πως έλεφε ζώα από την χώρα των Επειών και τα έφερε στην Πύλο όπου τα μοιράστηκαν οι συμπατριώτες του. Η αρπαγή αυτή όμως ήταν δίκαιη γιατί οι κάτοικοι της Ήλιδας είχαν βρει προηγουμένως την ευκαιρία και αδικούσαν τους Πυλίους αφού από τα παιδιά του Νηλέα, του βασιλιά, που ήταν δώδεκα, μόνο ο Νέστορας ζούσε. Σε τρεις μέρες όμως ήρθαν οι Επειοί να πάρουν εκδίκηση για την αρπαγή. Όλοι ήταν πρόθυμοι να υπερασπιστούν την Πύλο. Όμως:

*«ουδε με Νηλεως
εια θεωρησσεσθαι, απεακρυψεν δε μοι ιππους
ους γαρ πω τι μ εφη ιδμεν πολεμηια εργα.
720 αλλα και ως ιωππευσιν μετεπρεπον ημετεροισι
και πεζος περ εων, επει ως αγε νεικος Αθηνη»*

Παρά την απαγόρευση του πατέρα του ο Νέστορας έλαβε μέρος στη μάχη και με τη βοήθεια της θεάς Αθηνάς διακρίθηκε κιάλας.

Αφού συγκεντρώθηκαν στον ποταμό Αλφειό και έκαναν τις απαραίτητες θυσίες κοιμήθηκαν με τα όπλα του ο καθένας περιμένοντας τους εχθρούς. Όταν ξημέρωσε άρχισε η μάχη. Στη μάχη αυτή ο Νέστορας ήταν αυτός που διακρίθηκε.

*«αταρ μεγαθυμοι Επειοι
745 ετρεσαν αλλυδις αλλος, επει ιδον ανδρα πεσοντα
ηγεμον ιπηων, ος αριστενεσκε μαχεσθαι.
αυταρ εγων επορουσα κελαινη λαιλαπι ισος,
πεντηκοντα δ ελον διφρους, δυο δ αμφις εκαστον
φωτες οδαξ ελον ουδας εμω υπο δουρι δαμεντες»*

Η πολεμική αυτή επιτυχία του Νέστορα έδωσε τη νίκη στους συμπατριώτες του οι οποίοι τον δόξαζαν σαν να ήταν θεός.

Η ιστορία αυτή, που εισάγει ο Νέστορας και αναφέρεται στην ένδοξη νεανική του ηλικία, εισάγεται για να εξυπηρετήσει δύο σκοπούς. Ο πρώτος σκοπός είναι να προσδώσει κύρος και αξία στον ίδιο το Νέστορα ώστε τα λόγια του να εισακούονται ακόμα περισσότερο, αφού ήταν ένας άνθρωπος τόσο γενναίος στην νεανική του ηλικία. Ο δεύτερος σκοπός είναι να παρακινήσει και να πείσει τον Πάτροκλο να φερθεί όπως αυτός, δηλαδή να λάβει μέρος στη μάχη παρά τις αντιρρήσεις που σίγουρα θα έχει ο Αχιλλέας, όπως ο Νέστορας πολέμησε παρά την αντίθετη γνώμη του πατέρα του. Στο δεύτερο αυτό σκοπό έγκειται η *παραδειγματική* αξία της ιστορίας. Ο Νέστορας φέρνει ως *παράδειγμα* τον εαυτό του στον Πάτροκλο για να τον κάνει να συμπεριφερθεί ανάλογα. Πράγματι οι αναλογίες ανάμεσα στους δύο είναι αριετές. Και τους δύο κάποιος τους εμποδίζει να πολεμήσουν, ο Νηλέας και ο Αχιλλέας αντίστοιχα. Ο Νέστορας παρά την απαγόρευση πολεμά, το ίδιο πρέπει να κάνει και ο Πάτροκλος. Οι συμπατριώτες του Νέστορα είναι πρόθυμοι να πολεμήσουν, το ίδιο και οι Μυρμιδόνες.⁹⁸

⁹⁸ Βλ. HAINSWORTH, (1993) σελ. 296 (το χωρίο έχει ληφθεί από την ALDEN, (2000) σελ. 95): ο Νέστορας εισάγει αυτή την ιστορία, *«firstly to insist upon his credentials and the value of his words... and secondly to admonish or exhort. The crucial lines therefore are Il. 11. 716-21, where we hear of the eagerness of the Pylians to fight and Nestor's insistence, in spite of his father's opposition, on*

Μια άλλη αναλογία είναι ότι οι περισσότεροι των Αχαιών δεν μπορούν να πολεμήσουν γιατί είναι πληγωμένοι, το ίδιο και τα αδέρφια του Νέστορα στην ιστορία που διηγείται δεν μπορούν φυσικά να πολεμήσουν γιατί τα είχε φονεύσει ο Ηρακλής.

Υπάρχει η άποψη ότι το συγκεκριμένο παράδειγμα αποδέκτη έχει τον Αχιλλέα και ο Πάτροκλος το μόνο που έχει να κάνει είναι να του μεταφέρει τα λόγια του σοφού γέροντα. Όμως συμβαίνει ακούγοντας τα λόγια αυτά ο Πάτροκλος πειθεται να συμμετάσχει στην μάχη φέροντας τα όπλα του Αχιλλέα πράγμα που προτείνει ο ίδιος ο Νέστορας σαν εναλλακτική λύση αν δεν επιστρέψει ο Αχιλλέας (Λ 797 –98).⁹⁹

Παρά την παραπάνω άποψη, το πιο πιθανόν είναι ο Νέστορας να το απηύθυνε εκεί που έπρεπε. Η ALDEN πολύ σωστά παρατηρεί ότι το παράδειγμα αυτό δίνει δύο εναλλακτικές λύσεις στον Πάτροκλο. Η μία είναι να συμβουλευσει τον Αχιλλέα να επανέλθει και να τον πείσει και η άλλη, αν αυτό δεν γίνει, να πολεμήσει ο ίδιος ο Πάτροκλος φορώντας τα όπλα του Αχιλλέα (Λ 769- 801) και να συμπεριφερθεί όπως ο Νέστορας όταν ήταν νέος.¹⁰⁰ Η άποψη αυτή λύνει αρκετά από τα προβλήματα που παρατηρούνται και σχετίζονται με τις διαφοροποιήσεις με τα τυπικά παραδείγματα που επεσήμανε η PEDRICK.¹⁰¹ Μπορεί η κατάσταση του Νέστορα στους πολέμους με τους Επειούς να μην παρουσιάζει ομοιότητα με αυτήν του Αχιλλέα, παρουσιάζει όμως ομοιότητα με όσα ο γέροντας θα επιθυμούσε ο Πάτροκλος να πράξει. Αν ο Όμηρος απηύθυνε το παράδειγμα αποκλειστικά και μόνο στον απόντα Αχιλλέα νομίζω ότι θα επινοούσε κάποια στοιχεία στο μύθο που θα ενίσχυαν την ομοιότητα μεταξύ αυτού και του Νέστορα. Όπως βλέπουμε δεν είχε δυσκολία να το κάνει αυτό. Εφ' όσον όμως δεν το κάνει πρέπει να αναζητηθεί ο αποδέκτης του παραδείγματος στο πρόσωπο που παρουσιάζει την μεγαλύτερη αναλογία με αυτό και φυσικά στο πρόσωπο που το ακούει. Επομένως, αν και υποστηρίχθηκε, όπως είδαμε, ότι το παράδειγμα απευθύνεται άμεσα στον Αχιλλέα και ίσως έμμεσα στον Πάτροκλο, μάλλον συμβαίνει το αντίθετο. Απευθύνεται άμεσα σε αυτόν που του ακούει και ο γέροντας αφήνει ένα ενδεχόμενο να το ακούσει και ο Αχιλλέας και να πεισθεί να εγκαταλείψει τον χόλο του.

Το παράδειγμα αυτό πέτυχε τους σκοπούς για τους οποίους εισήχθη. Ο Πάτροκλος παρακάλεσε με δάκρυα στα μάτια τον Αχιλλέα να επιστρέψει στη μάχη (Π 3 κ. εξ.) και αφού αυτό δεν ήταν δυνατόν του ζήτησε να πολεμήσει ο ίδιος με τα όπλα του (Π 36-45) πράγμα που έγινε τελικά. Μάλιστα ο Πάτροκλος πέθανε μιμούμενος το παράδειγμα Νέστορα. Γιατί όπως εκείνος

being their leader; they imply that Patroclus should overcome Achilles' opposition and insist on leading the eager Myrmidons to war».

⁹⁹ Βλ. PEDRICK, (1983) σελ. 55 κ. εξ, SCHADEWALDT, (1966) σελ. 87. Επίσης ο AUSTIN, (1966) σελ. 302 θεωρεί ότι ο αποδέκτης του παραδείγματος είναι ο Αχιλλέας.

¹⁰⁰ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 97.

¹⁰¹ Βλ. παρακάτω, σελ 51 κ. εξ. όπου γίνεται λόγος για την δομή των παραδειγμάτων.

κατεδίωξε τους Επειούς έτσι και ο Πάτροκλος καταδίωξε τους Τρώες ως τα τείχη τους και εκεί βρήκε το θάνατο.

Η επόμενη περίπτωση *παραδείγματος* που παραθέτει ο Νέστορας βρίσκεται στην εικοστή τρίτη ραψωδία του έπους.¹⁰² Ο Πάτροκλος είναι πια νεκρός και ο Αχιλλέας προσφέρει στον Νέστορα μια κούπα για να τον θυμάται. Κανονικά την κούπα έπρεπε να την πάρει εφόσον είχε διακριθεί σε κάποιο αγώνισμα, επειδή όμως τα γηρατειά του δεν επέτρεπαν κάτι τέτοιο ο Αχιλλέας του την χαρίζει κατ' εξαίρεση για να τον τιμήσει. Τότε ο Νέστορας, εμφανώς συγκινημένος, λέει τα εξής:

- «*ναι δη ταυτα γε παντα, τεκος, κατα μοιραν ειπεις
ου γαρ ετ εμπεδα γνιαι, φιλος, ποδες, ουδε τι χειρες
ωμων αμφοτερωθεν επαισσονται ελαφραι.
ειθ ως ηβωοιμι βιη τε μοι εμπεδος ειη*
- Ψ 630 *ως οποτε κρειοντ Αμαρυγκεα θαπτον Επειοι
Βουπρασιω, παιδες δε θεσαν βασιληος αεθλα
Ενθ ου τις μοι ομοιος ανηρ γενετ , ουτ αρ Επειων
ουτ αυτων Πυλιων ουτ Αιτωλων μεγαθυμων.
πυξ μεν ενικησα Κλυτομηδεα, Ηνοπος υιον,*
- 635 *Αγκαιον δε παλη Πλευρωνιον, ος μοι ανεστη
Ιφικλον δε ποδεσσι παρεδραμον εσθλον εοντα,
δουρι δ υπειρεβαλον Φυληα τε και Πολυδωρον.
οιοισιν μ ιπποισι παρηλασαν Ακτοριωνε,
πληθει προσθε βαλοντες, αγασσαμενοι περι νικης,*
- 640 *ουνεκα δη τα μεγαιστα παρ αυτοθι λειπετ αεθλα.
οι δ αρ εσαν διδυμοι ο μεν εμπεδον ηνιοχευεν,
εμπεδον ηνιοχευεν, ο δ αρα μαστιγι κελευεν.
ως ποτ εον νυν αυτε νεωτεροι αντιωντων
εργων τοιουτων εμε δε χρη γηραι λυγρω*
- 645 *πειθεσθαι, τοτε δ αυτε μετεπρεπον ηρωεσσιν.
αλλ ιθι και σον εταιρον αεθλοισι κτερειζε.
τουτο δ εγω προφρων δεχομαι, χαιρει δε μοι ητορ,
ως μευ αιει μεμνησαι ενηεος, ουδε σε ληθω
τιμης ης τε μ εοικε τετιμησθαι μετ Αχαιοις.*
- 650 *σοι δε θεοι τωνδ αντι χαριν μενοεικεα δοιεν. »*

Τα λόγια αυτά του Νέστορα, από τον ίδιο τον ποιητή, δύο στίχους αργότερα, χαρακτηρίζονται *αίνος*. Για την ALDEN *αίνος* σημαίνει μια ιστορία που λέγεται και έχει ασαφές νόημα η εξάγει ασαφές συμπέρασμα.¹⁰³ Ποιο είναι το συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί από την ιστορία της νίκης του Νέστορα στο Βουπράσιο; Ποιο κρυφό νόημα υπάρχει; Σύμφωνα με τα λεγόμενά του στο Βουπράσιο εύκολα κέρδισε όλα τα αγωνίσματα εκτός από την αρματοδρομία. Στο αγώνισμα αυτό έχασε από τους γιους του Άκτορα που κατά πάσα πιθανότητα ήταν σιαμαίοι.¹⁰⁴ Όμως η ήττα του ίσως οφείλεται σε

¹⁰² Στο σημείο αυτό γίνονται αγώνες για την μνήμη του νεκρού Πατρόκλου που έχουν διοργανωθεί από τον Αχιλλέα. Σχετικά με τα αγωνίσματα αυτά βλ. WILLCOCK, (1973) σελ. 1 κ. εξ.

¹⁰³ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 103: «*An ainos is a story told with a hidden meaning, or to convey a veiled hind...*».

¹⁰⁴ Βλ. Ίβυκος, *Fr.* 4., Ησίοδος, *Fr.* 18 M-W κ. αλλού.

κάποια αθέμιτη ενέργεια που έκαναν οι γιοι του Άκτορα και μπόρεσαν να κερδίσουν.¹⁰⁵

Το περιεργό εδώ είναι ότι λίγους στίχους νωρίτερα ο Νέστορας είχε συμβουλευσει το γιο του τον Αντίλοχο να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο για να κερδίσει τα βραβεία στην αρματοδρομία που διοργανώθηκε προς τιμήν του νεκρού Πατρόκλου.¹⁰⁶ Εκείνος έπραξε έτσι και κατόρθωσε να αποσπάσει το βραβείο από τον Μενέλαο, στον οποίο πραγματικά ανήκε. Όταν όμως τον κάλεσαν να δώσει όρκιο ότι είχε αγωνιστεί δίκαια, δεν το έκανε και παραχώρησε το βραβείο στο Μενέλαο. Εκείνος όμως δεν το δέχτηκε.

Οι δυο ιστορίες έχουν πολλά κοινά σημεία. Ο Μενέλαος αντιστοιχεί με τον Νέστορα και ο Αντίλοχος με τα παιδιά του Άκτορα. Επίσης η διαμάχη μεταξύ του Μενέλαου και του Αντίλοχου θυμίζει την βασιική διαμάχη του έπους μεταξύ του Αγαμέμνονα και του Αχιλλέα. Υπάρχει όμως και μια σημαντική διαφορά. Ο Μενέλαος μετά την ήττα του αμφισβήτησε το αποτέλεσμα και διαμαρτυρήθηκε έντονα ενώ ο Νέστορας το αποδέχτηκε, δεν ζήτησε τίποτε περισσότερο και έδωσε κατά την κοινή έκφραση «τόπο στην οργή».

Επομένως όλη η ιστορία για τα κατορθώματα του Νέστορα στο Βουπράσιο δεν εισάγεται μόνο και μόνο για να δείξει ότι ο Νέστορας είχε νικήσει σε παλαιούς αγώνες και επομένως δικαιούται το τιμητικό δώρο, ούτε για να προτρέψει τους νεότερους να αγωνίζονται.¹⁰⁷ Ο σκοπός αυτός είναι δεδομένος αλλά εισάγεται κυρίως για να δηλώσει με τον δικό της τρόπο ότι ο Νέστορας ακόμα και όταν μπορούσε να έχει εμπλακεί σε κάποια διαμάχη το απέφυγε, έτσι θα έπρεπε να κάνουν ο Αντίλοχος και ο Μενέλαος και κατ'επέκταση ο Αγαμέμνων και ο Αχιλλέας. Επομένως με την ιστορία αυτή ο Νέστορας, γέροντας και σοφός ων, δίνει ένα παράδειγμα υποχωρητικότητας μπροστά σε κάποια περιστατικά ακόμα και αν κανείς έχει δικίο προκειμένου να αποφευχθούν τα δυσάρεστα επακόλουθα μιας διαμάχης. Δίνει ένα μάθημα σωφροσύνης και σύνεσης.

Στην Δ ραψωδία¹⁰⁸ βρίσκεται το ένα από τα δύο παραδείγματα που εισάγει ο αρχιστράτηγος των Αχαιών. Το παράδειγμα αυτό απευθύνεται προς το γιο του Τυδέα, τον Διομήδη. Η ανακωχή έχει λήξει εξαιτίας της αθέμιτης συμπεριφοράς του Πανδάρου. Ο Αγαμέμνων προσπαθεί να συγκεντρώσει και

¹⁰⁵ Η αθέμιτη αυτή ενέργεια δεν διασαφηνίζεται από τον Νέστορα. Οι πιο πιθανές περιπτώσεις ήταν είτε να συμμετείχαν με περισσότερα άρματα, είτε να έφυγαν πριν την ώρα τους στην αρχή είτε επειδή ήταν σιαμαίοι κυβερνούσαν πιο εύκολα το άρμα τους. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 104. Ο WILLCOCK, (1984) σελ. 307 θεωρεί ότι νίκησαν επειδή ήταν σιαμαίοι και συνεργάζονταν στην οδήγηση του άρματος. Υπέρ της ίδιας άποψης είναι και ο RICHARDSON, (1993) σελ. 239. Βλ. επίσης και WILLCOCK, (1976) σελ. 260 όπου επισημαίνει ότι σε μία αγγειογραφία του όγδου αιώνα αναπαρίστανται κάποιοι σιαμαίοι αδελφοί που πιθανώς είναι οι γιοι του Άκτορα.

¹⁰⁶ Βλ. Ψ 306 κ. εξ.

¹⁰⁷ Όπως υποστηρίζει ο AUSTIN, (1966) σελ. 303.

¹⁰⁸ Δ 370- 400.

πάλι στη μάχη όλους τους ήρωες.¹⁰⁹ Φτάνοντας στον Διομήδη του λέει πως στον πατέρα του, τον Τυδέα, κάθε άλλο παρά άρεσε να μένει πίσω στη μάχη, αλλά αντίθετα πάντα πολεμούσε στην πρώτη γραμμή. Στο σημείο αυτό του αναφέρει ένα περιστατικό από την πολιορκία των επτά κατά της Θήβας στο οποίο ο Τυδέας μόνος του κατάφερε να εξουδετερώσει μια ομάδα πενήντα ανθρώπων που είχαν σταλεί με σκοπό να τον σκοτώσουν. Όλοι βρήκαν το θάνατο από τα χέρια του εκτός από τον Μαιόνα το γιο του Αίμονα. Τέτοιο πατέρα είχε λοιπόν ο Διομήδης, σύμφωνα με τα λόγια του Αγαμέμνονα, και συνεπώς δεν του ταιριάζει να μένει πίσω στη μάχη αλλά πρέπει να κάνει ότι είναι δυνατόν για να του μοιάσει. Συγκεκριμένα αναφέρει:

- D 370 «*ω μοι, Τυδεος υιε δαιφρονος ιπποδαμοιο,
τι πτωσσεις, τι δ' οπιπυεις πολεμοιο γεφυρας
ου μεν Τυδει γ' ωδε φιλον πτωσκαζεμεν ηεν,
αλλα πολυ προ φιλων εταρων δηιοισι μαχεσθαι,
ως φασαν οι μιν ιδοντο πονευμενον ου γαρ εγωγε
375 ηντησ ουδε ιδον περι δ' αλλων φασι γενεσθαι.
ητοι μεν γαρ ατερ πολεμου εισηλθε Μυκηνας
ξεινος αμ αντιθεω Πολυνεικει, λαον αχειρων
οι δε τ' εστρατοωνθ' ιερα προς τειχεα Θηβης,
και ρα μαλα λισσοντο δομεν κλειτους επικουρους
380 οι δ' εθελον δομεναι και επηνεον ως εκελευον
αλλα Ζευς ετρεψε παραισια σηματα φαινων.
οι δ' επει ουν ωχοντο ιδε προ οδου εγενοντο,
Ασωπον δ' ικοντο βαθυσχοινον λεχεποην,
ενθ' αυτ' αγγελιην επι Τυδη στειλαν Αχαιοι.
385 αυταρ ο βη, πολεας δε κιχησατο Καδμειωνας
δαινυμενους κατα δωμα βιης Ετεοκληιης.
ενθ' ουδε ξεινος περ εων ιππηλατα Τυδευσ
ταρβει, μουνος εων πολεσιν μετα Καδμειοισιν,
αλλ' ο γ' αεθλευειν προκαλιζετο, παντα δ' ενικα
390 ρηιδιως τοιη οι επιρροθος ηεν Αθηνη.
οι δε χολωσαμενοι Καδμειοι, κεντορες ιππων,
αψ' αρ' ανερχομενω πυκινον λοχον εισαν αγωντες,
κουρους πεντηκοντα δυω δ' ηγητορες ησαν,
Μαιων Αιμονιδης, επιεικελος αθανατοισιν,
395 υιος τ' Αυτοφονοιο, μενεπτολεμος Πολυφοντης.
Τυδευσ μεν και τοισιν αεικεα ποτμον εφηκε
παντας επεφν', ενα δ' οιον ιει οικονδε νεεσθαι
Μαιον αρα προηκε, θεων τεραεσσι πιθησας.
τοιος εην Τυδευσ Αιτωλιος αλλα τον υιον
400 γεινατο ειο χερεια μαχη, αγορη δε τ' αμεινω.»*

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, ο Τυδέας ήταν με το μέρος του Πολυνείκη στην εισστρατεία κατά της Θήβας. Κάποτε είχαν φτάσει στις Μυκήνες και ζητούσαν στρατό να τους βοηθήσει κατά της Θήβας. Οι Μυκηναῖοι πρόθυμα θα έδιναν αλλά τους το απαγόρευσε ο Δίας με σημάδι που έστειλε.¹¹⁰ Στη συνέχεια ο Τυδέας παρουσιάζεται να είναι απεσταλμένος στη

¹⁰⁹ Πριν τον Διομήδη καλεί πίσω στη μάχη τον Ιδομενέα, τον Αίαντα, τον Νέστορα και τον Οδυσσέα. Βλ. Δ 252 κ. εξ.

¹¹⁰ Ο Αγαμέμνων φαίνεται να υπονοεί ότι, τότε που ο Τυδέας ήθελε βοήθεια, πρόθυμοι ήταν οι Μυκηναῖοι να του την δώσουν όμως οι θεοί δεν τους άφησαν. Τώρα που οι Μυκηναῖοι

Θήβα, να νικά με ευκολία εκεί και χάρη στη βοήθεια της Αθηνάς σε πολλά αγωνίσματα και να προξενεί το φθόνο των Θηβαίων. Στην επιστροφή αυτοί του έστησαν ενέδρα με πενήντα ανθρώπους. Εκείνος όμως τους σκότωσε όλους εκτός από έναν, που τον άφησε να ζήσει προφανώς για να γυρίσει πίσω και να διηγηθεί στους Θηβαίους τι είχε γίνει.

Στο σημείο αυτό επομένως ο Αγαμέμνων φέρνει ως πρότυπο συμπεριφοράς στον Διομήδη τον πατέρα του, τον Τυδέα. Σκοπός του είναι να τον κάνει να πολεμήσει όσο το δυνατόν πιο γενναία στη μάχη που θα ακολουθήσει. Θέλει να τον κάνει να μιμηθεί τον πατέρα του στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.¹¹¹

Τα λόγια αυτά του Αγαμέμνονα δεν έτυχαν απάντησης από τον Διομήδη γιατί σεβάστηκε τον βασιλιά και δεν θέλησε να του απαντήσει. Όμως δίπλα του βρισκόταν ο Σθένελος ο γιος του Καπανέα και δεν έχασε ευκαιρία να απαντήσει στον Αγαμέμνονα ότι έλεγε ψέματα και ότι αυτοί ήταν καλύτεροι από τους γονείς τους γιατί κατάφεραν να κυριεύσουν την πόλη της Θήβας αν και είχαν λιγότερο στρατό, με την βοήθεια των θεών. Όμως ο Διομήδης συνέστησε στον Σθένελο να μην μιλά με τέτοιο τρόπο στον Αγαμέμνονα και στη συνέχεια όρμησε στη μάχη.¹¹² Επομένως ο Αγαμέμνων πέτυχε το στόχο που είχε θέσει παραθέτοντας το συγκεκριμένο παράδειγμα.

Το επόμενο παράδειγμα βρίσκεται στην Τ ραψωδία. Ο Αγαμέμνων αισθάνεται την ανάγκη να απολογηθεί για όσα έκαμε στον Αχιλλέα και προβάλλει το επιχείρημα ότι είχε τυφλωθεί από την Άτη, την θεότητα που συσκοτίζει το μυαλό των θεών και των ανθρώπων και τους οδηγεί σε λάθος συμπεράσματα.¹¹³ Στην προσπάθειά του αυτή λέει τα εξής:

Τ 95 «και γαρ δη νυ ποτε Ζευς ασατο, τον περ αριστον
ανδρων ηδε θεων φασ εμμεναι αλλ αρα και τον
Ηρη θηλυς εουσα δολοφροσυνης απατησεν,
ηματι τω οτ εμελλε βιην Ηρακληειην
Αλκμηνη τεξεσθαι ευστεφανω ενι Θηβη.

100 ητοι ο γ ευχομενο μετεφη παντεσσι θεοισι·
κεκλυτε μεν, παντες τε θεοι πασαι τε θεαιναι,
οφρ ειπω τα με θυμος ενι στηθεσσι ανωγει.

είναι αυτοί που θέλουν την βοήθεια πρέπει ο Διομήδης να την προσφέρει πρόθυμα. Η σκέψη όμως μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα: οι Μυκηναίοι ποτέ δεν έδωσαν βοήθεια στον Τυδέα, επομένως δεν πρέπει να έχουν ελπίδες ότι θα λάβουν. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 118 με βιβλιογραφία.

¹¹¹ Το παράδειγμα του Τυδέα φέρνει στον Διομήδη και η θεά Αθηνά (E 800-813). Και εκείνη για τους δικούς της λόγους θέλει να πολεμήσει ο Διομήδης όσο πιο γενναία γίνεται και για να το επιτύχει του φέρνει ως πρότυπο τον πατέρα του. Ο Αγαμέμνων και η Αθηνά επιθυμούν και οι δύο στο σημείο αυτό να αναδειχθεί ο Διομήδης σε άριστο πολεμιστή ο κάθε ένας για τους δικούς του λόγους. Ο Αγαμέμνων επειδή θέλει να βρει έναν άξιο αντικαταστάτη του Αχιλλέα και η Αθηνά γιατί θέλει να τον χρησιμοποιεί σαν όργανο εναντίον του Άρη και της Αφροδίτης. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 112.

¹¹² Βλ. Δ 411 κ. εξ.

¹¹³ Σχετικά με την Άτη στον Όμηρο και την φύση της βλ. ARIETI, (1988) σελ. 1 – 12. Επίσης βλ. WYATT, (1982) σελ. 247 – 276. Οι πιο πάνω μελετητές συζητούν την παρουσία της Άτης γενικά και όχι στο σημείο που μας απασχολεί μόνο.

*σημερον ανδρα φωσδε μογοστοκος Ειλειθια
εκφανει, ος παντεσσι περικτιονεσσιν αναξει,
105 των ανδρων γενεης οι θ αιματος εξ εμευ εισι.»*

Η Ήρα τότε για να τον ξεγελάσει και θέλοντας πάντα το κακό του Ηρακλή, τον βάζει να ορκιστεί αυτό ακριβώς που είπε, ότι δηλαδή αυτός που θα γεννηθεί ετούτη τη μέρα και θα κατάγεται από το αίμα του θα κυβερνήσει όλους τους γείτονές του. Και ο Δίας εξαπατήθηκε και ορκίστηκε. Τότε η Ήρα έτρεξε στο Άργος και έκανε να γεννηθεί ο Ευρυσθέας και ας ήθελε ακόμα δύο μήνες για να γεννηθεί, ενώ την εγκυμοσύνη της Αλκμήνης την καθυστέρησε. Μετά έτρεξε και ανήγγειλε στο Δία ότι γεννήθηκε ο Ευρυσθέας και φυσικά αυτός, σύμφωνα με τον όρκο του, έπρεπε να βασιλέψει και όχι ο Ηρακλής για τον οποίο είχε γίνει ο όρκος.

125 *«ως φατο, τον δ αχος οξυ κατα φρενα τυψε βαθειαν·
αυτικα δ ειλ Αττην κεφαλης λιπαροπλοκαμοιο
χωμενος φρεσιν ησι, και ωμοσε καρτερον ορκον
μη ποτ ες Ουλυμπον τε και ουρανον αστεροεντα
αυτις ελευσεσθαι Ατην, η παντας ααται.*

130 *ως ειπων ερριψεν απ ουρανου αστεροαεντος
χειρι περιστρεψας· ταχα δ ικετο εργ ανθρωπων.
την αιει στεναχεσχ , οθ εον φιλον υιον ορωτο
εργον αιικες εχοντα υπ Ευρυσσθης αεθλων.
ως και εγων, οτε δη αυτε μεγας κορυθαιαολος Εκτωρ*

135 *Αργειους ολεκεσκεν επι πρυμνησι νεεσσιν,
ου δυναμην λελαθεσθ Ατης, η πρωτον αασθην.»*

Η παράθεση του συγκεκριμένου μυθολογικού *exemplum* από τον Αγαμέμνονα έγινε για λόγους απολογητικούς. Ο αρχιστράτηγος, έχοντας πια κατανοήσει ότι είχε περιπέσει σε μεγάλο λάθος που ήθελε να αφαιρέσει την γυναίκα που είχε δοθεί ως λάφυρο στον Αχιλλέα, τώρα έρχεται να ισχυρισθεί ότι υπεύθυνοι για όσα έγιναν είναι ο Δίας, η Μοίρα, η Ερινύα και η Άτη που τυφλώνει όλους τους ανθρώπους και φυσικά όχι αυτός ο ίδιος. Ισχυρίζεται ότι η Άτη, μια θεότητα που εξαπατά θεούς και ανθρώπους, εξαπάτησε και τον ίδιο, τον τύφλωσε και έτσι κατέστη ανίκανος να διακρίνει πιο είναι το σωστό.

Για να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του αλλά και για να ενισχύσει και τον απολογητικό χαρακτήρα του λόγου του δηλώνει ότι η Άτη κατήλθε στη γη ύστερα από μια πλεκτάνη στην οποία θύμα ήταν ο ίδιος ο Δίας. Συγκεκριμένα η Ήρα, εξαιτίας του μίσους της προς τον Ηρακλή, έβαλε τον Δία να ορκιστεί ότι το παιδί που θα γεννιόταν μια ορισμένη μέρα θα γινόταν βασιλιάς στους συνανθρώπους του. Ο Δίας ορκίστηκε και τότε η Ήρα έκανε να γεννηθεί ο Ευρυσθέας και όχι ο Ηρακλής όπως έπρεπε. Ο Δίας μόλις κατάλαβε τι είχε συμβεί οργίστηκε τόσο πολύ με την Άτη, την οποία θεώρησε υπεύθυνη της πλάνης του, ώστε την άρπαξε από τα μαλλιά και την πέταξε μακριά, κάτω από τον Όλυμπο ενώ ορκίστηκε ότι ποτέ δεν θα ξαναέρθει αυτή πίσω στον κόσμο των θεών. Έτσι, από τότε, η Άτη βρίσκεται ανάμεσα στους ανθρώπους, περπατάει στα κεφάλια τους και τους τυφλώνει ώστε να μην

μπορούν να διακρίνουν το σωστό από το λάθος και να εξαπατώνται πολύ συχνά.

Εντύπωση μας κάνει το μοτίβο της πτώσης από τον Όλυμπο το οποίο είναι σύνηθες στο έπος. Ο Ήφαιστος έπεσε από τον Όλυμπο στην Α και στη Σ ραψωδία,¹¹⁴ ακόμα ο Ύπνος στην Ξ ραψωδία¹¹⁵ και ο Δίας πετά αδιευκρίνιστο αριθμό θεοτήτων από τον Όλυμπο στην αρχή της Ο ραψωδίας.¹¹⁶

Μπορούμε να πούμε ότι ο Αγαμέμνων πέτυχε το στόχο του παραθέτοντας το παράδειγμα αυτό, διότι ο Αχιλλέας αμέσως μετά του μιλά με λόγια που δεν δείχνουν ότι ακόμη υπάρχει χόλος στην ψυχή του. Βέβαια ο λόγος που ο χόλος του ήρωα έπαυσε δεν είναι το απολογητικό παράδειγμα του Αγαμέμνονα, όμως δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι η ιστορία της Άτης ενισχύει τον απολογητικό τόνο στα λόγια του.

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με δύο παραδείγματα που σχετίζονται με την Θέτιδα. Το πρώτο βρίσκεται στην Α ραψωδία.¹¹⁷ Ο Αχιλλέας παρακαλεί την μητέρα του να πάει στον Όλυμπο και να παρακαλέσει τον Δία να χαρίσει τη νίκη στους Τρώες έτσι ώστε οι Αχαιοί να καταλάβουν την αξία του και να αντιληφθεί ο Αγαμέμνονας πως είχε άδικο να τον προσβάλλει. Μάλιστα της λέει ότι ο Δίας είναι υποχρεωμένος να την βοηθήσει γιατί και αυτή παλαιότερα του είχε προσφέρει την πολύτιμη βοήθειά της. Συγκεκριμένα της λέει τα εξής:

«αλλά συ, ει δυνασαι γε, περισχεο παιδος εηος·
ελθουσ Ουλυμπονδε Δια λισαι, ει ποτε δη τι
A 395 η επει ωνησας κραδιην Διος ηε και εργω.
πολλακι γαρ σεο πατρος ενι μεγαροισιν ακουσα
ευχομενης, οτ εφησθα κελαινεφει Κρονιωνι
οιη εν αθανατοισιν αεικεα λοιγον αμυναι,
οπποτε μιν ξυνδησαι Ολυμπιοι ηθελον αλλοι,
400 Ηρη τ ηδε Ποσειδαων και Παλλας Αθηνη
αλλα συ τον γ ελθουσα, θεα, υπελυσαιο δεσμων,
ωχ εκατογχειρον καλεσασ ες μακρον Ολυμπον,
ον Βριαρεων καλεουσι θεοι, ανδρες δε τε παντες
Αιγαιων - ο γαρ αυτε βιην ου πατρος αμεινων-
405 ος ρα παρα Κρονιωνι καθεζετο κυδει γαιων·
τον και υπεδεισαν μακαρες θεοι ουδ ετ εδησαν.
των νυν μιν μνησασα παρεζεο και λαβε γουνων,
αι κεν πως εθελησιν επι Τρωεσσιν αρηξαι.»

Στην ιστορία που συμβουλεύει ο Αχιλλέας να χρησιμοποιήσει ως παράδειγμα η Θέτιδα βλέπουμε την αρχή της ανταπόδοσης να χρησιμοποιείται ως βασικό επιχείρημα. Ο συλλογισμός του ήρωα είναι απλός. Αν κάποτε, μητέρα, βοήθησες εσύ τον Δία, πράγμα που σε έχω ακούσει να το λες πολλές

¹¹⁴ Βλ. Α 590 – 595 και Σ 395 κ. εξ. Επίσης βλ. παρακάτω σελ. 36 υποσ. 126.

¹¹⁵ Βλ. Ξ 158.

¹¹⁶ Βλ. Ο 23.

¹¹⁷ Βλ. Α 393- 407.

φορές στο παλάτι του πατέρα μου,¹¹⁸ τώρα πήγαινε και ζήτησε την βοήθειά του με την σειρά σου.

Ο Αχιλλέας αναφέρει ολόκληρη το περιστατικό κατά το οποίο η Θέτιδα βοήθησε τον Δία. Σύμφωνα με τα λόγια του τρεις θεοί η Ήρα, η Αθηνά και ο Ποσειδώνας θέλησαν να ακινητοποιήσουν τον Δία δένοντάς τον. Όμως η Θέτιδα για να τον προστατεύσει ειδοποίησε τον Βριάρεω¹¹⁹ να έλθει και να προσφέρει την βοήθειά του στον πατέρα των θεών. Εκείνος ήλθε, κάθισε δίπλα στο Δία και με την παρουσία του τρομοκράτησε τους τρεις θεούς οι οποίοι εγκατέλειψαν τα σχέδιά τους.

Τα προβλήματα που έχει ο μύθος αυτός είναι αρκετά και αυτά ανάγκασαν τον Ζηνόδοτο να αθετήσει τους στίχους 396-406. Όμως τα προβλήματα αυτά δεν υφίστανται αν θεωρηθεί ο μύθος απλή επινόηση του ποιητή για να υποστηρίξει τους σκοπούς του.¹²⁰

Ένα από τα προβλήματα είναι γιατί οι τρεις συγκεκριμένοι θεοί θέλησαν να δέσουν τον Δία. Οι λύσεις που έχουν προταθεί είναι πολλές¹²¹ όμως η κατάσταση γίνεται απλή αν υιοθετήσουμε τη λύση που ο WILLCOCK πρότεινε.¹²² Σύμφωνα με αυτόν το περιστατικό είναι επινόηση του Αχιλλέα που είναι οργισμένος την στιγμή αυτή με τους Αργείους. Επομένως τι πιο φυσικό να θεωρηθούν οι θεοί που προστατεύουν τους Αργείους, ο Ποσειδώνας, η Ήρα και η Αθηνά, ως αυτοί που κάποτε ήταν εχθρικοί με τον Δία; Επίσης αν ο Δίας αποφασίσει να βοηθήσει τους Τρώες αυτούς τους θεούς θα πρέπει να αντιμετωπίσει στην απόφασή του. Επομένως για τους λόγους αυτούς εισάγονται από τον Αχιλλέα στο μύθο που επινοεί οι συγκεκριμένοι θεοί.

Η Θέτιδα πείθεται από τα λόγια του γιου της και επισκέπτεται τον Δία για να του ζητήσει όσα της είπε αυτός. Όμως δεν του αναφέρει καθόλου την

¹¹⁸ Ο WILLCOCK, (1964) σελ. 143, υποσ. 4 παρατηρεί ότι στην Φ ραφωδία (475- 77) η Άρτεμις αρχίζει το λόγο της εναντίον του Απόλλωνα, που αρνείται να πολεμήσει εναντίον του Ποσειδώνα, με την ίδια περίπου έκφραση:

μη σευ νυν ετι πατρος ενι μεγαροισιν ακουσω...

Αυτό δεν είναι τυχαίο. Ο ποιητής είχε διαθέσιμους, κατά την θεωρία του M. PARRY, κάποιους λογότυπους για να μπορεί προφορικά να συνθέτει το έπος. Εκτός όμως από αυτό διέθετε και κάποια τυπικά θεματικά μοτίβα τα οποία χρησιμοποιούσε όταν είχε ανάγκη. Τέτοιο θέμα μάλλον είναι το μοτίβο του να καυχιέται κανείς στο παλάτι για κάτι.

Όμως οι στίχοι στην περίπτωση του Απόλλωνα αθετούνται από τον Αρίσταρχο γιατί δεν συνάδουν με τον χαρακτήρα του συγκεκριμένου θεού.. Ο WILLCOCK πιστεύει ότι οι στίχοι δεν πρέπει να αθετηθούν γιατί απλά είναι χρήσιμοι στις προς στιγμήν ποιητικές ανάγκες του Ομήρου και έτσι τους χρησιμοποιεί έστω και αν αντιτίθενται με την συμπεριφορά και τον χαρακτήρα του Απόλλωνα γενικά. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση μας με την Θέτιδα. Βλ. και WILLCOCK, (1977) σελ. 49- 50.

¹¹⁹ Ο Βριάρεως είναι τυπικός υποστηρικτής του Δία. Ο Ησίοδος τον παρουσιάζει να βοηθά τον πατέρα των θεών εναντίον των Τιτάνων. Βλ. *Θεογονία* 734, 817. Με το χωρίο έχει ασχοληθεί και ο BRASWELL, (1971) σελ. 18 κ. εξ. Και αυτός θεωρεί σημαντικό ότι το μοτίβο του Βριάρεω συναντάται και αλλού.

¹²⁰ Βλ. σχετικά το δεύτερο κεφάλαιο σελ. 69 κ. εξ.

¹²¹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 144, υποσ. 1 όπου υπάρχει και η σχετική βιβλιογραφία.

¹²² Βλ. ό. π. σελ. 144.

ιστορία που ο Αχιλλέας διηγείται. Απλώς του αναφέρει ότι κάποτε τον είχε βοηθήσει χωρίς όμως να πει τι είδους βοήθεια του προσέφερε.¹²³

Στη Σ ραψωδία η Θέτιδα επισκέπτεται τον θεό Ήφαιστο με σκοπό να τον παρακαλέσει να κατασκευάσει καινούρια όπλα για τον Αχιλλέα, ούτως ώστε να μπορέσει εκείνος να επιστρέψει στη μάχη και να βοηθήσει τους Αχαιούς.¹²⁴ Εκείνος πληροφορείται την έλευσή της και αναφέρει τα παρακάτω για να υποστηρίξει ότι πρέπει να κάνει ότι του ζητήσει αφού αισθάνεται και είναι υποχρεωμένος απέναντί της.

*η ρα νυ μοι δεινη τε και αιδοιη θεος ενδον,
Σ 395 η μ εσαωσ , οτε μ αλγος αφικετο τηλε πεσοντα
μητρος εμης ιοτητι κυνωπιδος, η μ εθελησε
κρυψαι χωλον εοντα· τοτ αν παθον αλγεα θυμω,
ει μη Ευρυνομη τε Θετις θ υπεδεξατο κολπω,
Ευρυνομη, θυγατηρ αφορροου Ωκεανοιο.
400 τησι παρ ειναιετες χαλκευον δαιδαλα πολλα,
πορπας τε γναμπτας θ ελικας καλυκας τε και ορμους
εν σπηι γλαφυρω· περι δε ροος Ωκεανοιο
αφρω μορμυρων ρεεν ασπετος· ουδε τις αλλος
ηδεεν ουτε θεων ουτε θνητων ανθρωπων,
405 αλλα Θετις τε και Ευρυνομη ισαν, αι μ εσαωσαν.
η νυν ημετερον δομον ικει.»*

Το πιο πάνω παράδειγμα αποτελεί το λόγο για τον οποίο η Θέτιδα θα πρέπει να υπολογίζει στην βοήθεια του θεού Ήφαιστου για να αποκτήσει τα όπλα που χρειάζεται για το παιδί της. Ο λόγος είναι ότι αυτή κάποτε είχε περιθάψει τον θεό όταν η μητέρα του, θέλοντας να τον κρύψει επειδή ήταν χωλός, τον έριξε από τον Όλυμπο. Στην δύσκολη για τον Ήφαιστο στιγμή η Θέτιδα μαζί με την Ευρυνόμη, κάποια άλλη θαλασσινή θεότητα, τον περισυνέλεξαν και τον φρόντισαν για εννέα χρόνια.

Η πτώση του Ήφαιστου από τον Όλυμπο δεν είναι κάτι νέο για τον ακροατή - αναγνώστη της *Ιλιάδας*. Στην Α ραψωδία¹²⁵ ο Δίας τον εκσφενδονίζει από τον Όλυμπο και εκείνος βρίσκει καταφύγιο στους Σίντιες. Το πιο πιθανόν είναι ότι η ρίψη κάποιου από τον Όλυμπο ήταν κοινό θεματικό μοτίβο το οποίο μπορούσε ο ποιητής να χρησιμοποιήσει όποτε το χρειαζόταν.¹²⁶

Επίσης κοινό θεματικό μοτίβο πρέπει να είναι και η περίθαψη από την Θέτιδα κάποιου που έχει την ανάγκη της. Όπως είναι γνωστό εκείνη περιποιήθηκε και τον Διόνυσο όταν βρέθηκε αυτός σε δυσάρεστη θέση.¹²⁷

¹²³ Βλ. Α 502 κ. εξ.

¹²⁴ Βλ. Σ 394-405.

¹²⁵ Βλ. Α 590- 594.

¹²⁶ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 146- 147: «*Hurling out of Olympus appears as a relatively common theme in the Iliad. Apart from Hephaestus in books 1 and 18, in 14. 258 Hypnos says that Zeus would have thrown him out on a previous occasion if he had not been prevented; in 15. 23 Zeus recollects hurling out an undefined number of gods; in 19. 130 Zeus in anger threw Ate out of heaven. The motif is common, available to the poet to use as and where he wishes.*»

¹²⁷ Βλ. Ζ 136 κ. εξ.

Παρά όμως όλα τα πιο πάνω ο Ήφαιστος, όπως ο ίδιος παραδέχεται, αισθάνεται υποχρεωμένος απέναντι στην Θέτιδα για την βοήθεια που παλαιότερα του είχε προσφέρει και θα κάνει ό,τι του ζητήσει. Θα κατασκευάσει τα όπλα που χρειάζονται στον Αχιλλέα για να επιστρέψει στην μάχη.

Το επόμενο παράδειγμα παρατίθεται από την Διώνη. Ενώ η μάχη Τρώων και Αργείων μαιίνεται η Αφροδίτη προσπαθεί να βοηθήσει τον Αινεία να ξεφύγει, ο Διομήδης όμως πληγώνει την θεά Αφροδίτη και της κάνει ένα επιπόλαιο τραύμα λίγο πιο πάνω από τον καρπό. Εκείνη τότε τρομαγμένη, λόγω του ότι ήταν άπειρη στα πολεμικά πράγματα ως θεά του Έρωτα, προστρέχει στον Όλυμπο, στην μητέρα της την Διώνη και αναζητά παρηγοριά στην αγκαλιά της. Η Διώνη την ρωτά τι συνέβη και εκείνη απαντά ότι την πλήγωσε ο Διομήδης επειδή προσπαθούσε να βγάλει το γιο της τον Αινεία από την μάχη.¹²⁸ Τότε η Διώνη της απαντά:

- «τετλαθι, τεκνον εμον, και ανασχεο κηδομενη περ
πολλοι γαρ δη τλημεν Ολυμπια δωματ εχοντες
εξ ανδρων, χαλεπ αλγε επ αλληλοισι τιθεντες.
Ε 385 τλη μεν Αρης, οτε μιν Ώτος κρατερος τ Εφιαλτης,
παιδες Αλωης, δησαν κρατερω ενι δεσμω
χαλκεω δ εν κεραμω δεδετο τρισκαιδεκα μηνας·
και νυ κεν ενθ απολοιτο Αρης ατος πολεμοιο,
ει μη μητρυιη, περικαλλης Ηεριβοια,
390 Ερμεα εξηγγειλεν· ο δ εξεκλεψεν Αρηα
ηδη τειρομενον, χαλεπος δε ε δεσμος εδαμνα.
τλη δ Ηρη, οτε μιν κρατερος παις Αμφιτρωνος
δεξιτερον κατα μαζον οιστω τριγλωχινι
βεβληκει· τοτε και μιν ανηκεστον λαβεν αλγος.
395 τλη δ Αιδης εν τοισι πελωριος ωκυν οιστον,
ευτε μιν ωυτος ανηρ, υιος Διος αιγιοχοιο,
εν Πυλω· εν νεκυεσσι βαλων οδυνησιν εδωκεν·
αυταρ ο βη προς δωμα Διος και μακρον Ολυμπον
κηρ αχεων, οδυνησι πεπερμενος· αυταρ οιστος
400 ωμω ενι στιβαρω ηληλατο, κηδε δε θυμον.
τω δ επι Παιηων οδυνηφατα φαρμακα πασσων
ηκεσατ· ου μεν γαρ τι καταθνητος γε τετυκτο.
σχετλιος, οβριμοεργος, ος ουκ οθεται αισυλα ρεζων,
ος τοξοισιν εκηδε θεους, οι Ολυμπον εχουσι.»*

Ο πιο πάνω λόγος της Διώνης περιέχει μια σειρά περιπτώσεων θεών που έχουν πληγωθεί από θνητούς. Σκοπός του λόγου είναι να παρηγορήσει την Αφροδίτη γιατί και αυτή πληγώθηκε από έναν θνητό, τον Διομήδη. Το παρηγορητικό στοιχείο προκύπτει από τη διαπίστωση ότι δεν είναι η μόνη η Αφροδίτη που έπαθε κάτι ανάλογο, αλλά ακόμα και η Ήρα, ο Άδης και αυτός ο θεός του πολέμου ο Άρης¹²⁹ κάποτε υπέστησαν δεινά από θνητούς, επομένως

¹²⁸ Βλ. Ε 371 κ. εξ.

¹²⁹ Μάλιστα ο Άρης θα μπορούσε να έχει πεθάνει από όσα του έκαναν οι Ώτος και Εφιάλτης. Το να πεθάνει ένας αθάνατος είναι βέβαια κάτι περίεργο, όμως μάλλον εδώ πρέπει να τονιστεί το πόσο απάνθρωπα φέρθηκαν στον Άρη οι δύο θνητοί, σε αντίθεση με το επιπόλαιο τραύμα που προξένησε ο Διομήδης στην Αφροδίτη για το λόγο αυτό λέγεται ότι ο Άρης κινδύνευσε να πεθάνει.

η Αφροδίτη δεν θα πρέπει να στενοχωριέται υπερβολικά γι' αυτό που της συνέβη.

Καμία από τις ιστορίες που αναφέρονται εδώ δεν είναι γνωστή από άλλη πηγή.¹³⁰ Επομένως πρέπει να εξεταστεί αν αυτές οι ιστορίες αποτελούν επινόηση του Ομήρου για τα παρόντα συμφραζόμενα ή ανήκουν σε παλαιότερους χαμένους για εμάς μύθους.¹³¹ Πάντως από ότι φαίνεται η Αφροδίτη παρηγορήθηκε και μάλιστα οι πόνοι της πληγής της άρχισαν να ανακουφίζονται.¹³²

Το επόμενο παράδειγμα βρίσκεται στη Ζ ραψωδία.¹³³ Ο Διομήδης έρχεται αντιμέτωπος με τον Γλαύκο. Πριν όμως μονομαχήσουν τον ρωτάει ποιος είναι γιατί θέλει να αποφύγει να μονομαχήσει με κάποιον από τους θεούς:

*«ει δε τις αθανατων γε κατ ουρανου ειληλουθας,
ουκ αν εγωγε θεοισιν επουρανοισι μαχοιμην.
Ζ 130 ουδε γαρ ουδε Δρυαντος υιος, κρατερος Λυκοοργος,
δην ην, ος ρα θεοισιν επουρανοισι εριζεν·
ος ποτε μαινομενοιο Διωνυσοιο τιθηνας
σευε κατ ηγαθειον Νυσηιον· αι δ αμα πασαι
θυσθλα χαμαι κατεχευαν, υπ ανδροφονοιο Λυκουργου
135 θεινομεναι βουπληγι· Διωνυσος δε φοβηθεις
δυσεθ αλος κατα κυμα, Θετις δ υπεδεξατο κολπω
δειδιοτα· κρατερος γαρ εχε τρομος ανδρος ομοκλη.
τω μεν επειτ οδυσαντο θεοι ρεια ζωντες,
και μιν τυφλον εθηκε Κρονου παις· ουδ αρ ετι δην
140 ην, επει αθανατοισιν απηχθετο πασι θεοισιν·
ουδ αν εγω μακαρεσσι θεοις εθελοιμι μαχεσθαι. »*

Ο Διομήδης δεν μπορεί να αναγνωρίσει τον Γλαύκο στην συνάντηση που έχουν.¹³⁴ Είναι όμως έτοιμος να αναμετρηθεί μαζί του όποιος και αν είναι αυτός, αρκεί να μην είναι κάποιος θεός. Αρνείται δηλαδή να γίνει θεομάχος. Για να ενισχύσει την άποψή του αυτή αναφέρει το παράδειγμα του Λυκούργου που επειδή συμπεριφέρθηκε άσχημα στο θεό Διόνυσο οι άλλοι θεοί τον μίσησαν, τον τύφλωσαν και γενικά τον τιμώρησαν με σύντομη ζωή. Ο Διομήδης δεν επιθυμεί βέβαια να πάθει τα ίδια και γι' αυτό αρνείται να γίνει θεομάχος.

Όμως πως μπορούμε να εξηγήσουμε το γεγονός ότι ο Διομήδης είναι ήδη θεομάχος αφού έχει χτυπήσει την θεά Αφροδίτη και τον ίδιο τον Άρη στην προηγούμενη ραψωδία;¹³⁵ Η απάντηση είναι ότι ο Διομήδης είναι

¹³⁰ Την επισήμανση κάνει ο WILLCOCK, (1964) σελ. 145.

¹³¹ Η συζήτηση όμως αυτή θα αποτελέσει αντικείμενο του δευτέρου κεφαλαίου της παρούσης εργασίας. Βλ. σελ. 69 κ. εξ.

¹³² Βλ. Ε 417.

¹³³ Βλ. Ζ 128- 141.

¹³⁴ Το ότι μετά από δέκα χρόνια πολέμου δεν μπορεί ο Διομήδης να αναγνωρίσει έναν αντίπαλό του είναι ένα πρόβλημα. Για τις πιθανές λύσεις του προβλήματος αυτού βλ. ALDEN, (2000) σελ. 128, υποσ. 27 με βιβλιογραφία.

¹³⁵ Βλ. Ε 336 και 835 κ. εξ αντίστοιχα.

αυτοσαρκαστικός στα λόγια του αυτά. Ξέρει ότι ο ίδιος είναι θεομάχος και θα αντιμετωπίσει τις συνέπειες. Ξέρει ότι ο ίδιος έχει παραβεί κάποιους κανόνες τους οποίους γνωρίζει πολύ καλά. Επομένως διατυπώνει το ότι δεν πρέπει να μάχεται κανείς με τους θεούς την ίδια στιγμή που ο ίδιος έχει επιτεθεί εναντίον της Αφροδίτης και του Άρη.¹³⁶

Η GAISSER¹³⁷ δεν νομίζει ότι υπάρχει κάποια ασυνέπεια με τα όσα γίνονται στην προηγούμενη ραψωδία και μάλλον έχει δίκιο. Επίσης δεν διαβλέπει αυτοσαρκασμό στα λόγια του Διομήδη. Στην προηγούμενη ραψωδία ο Διομήδης απολάμβανε την θεική βοήθεια της Αθηνάς και για το λόγο αυτό τόλμησε να αντιμετωπίσει θεούς. Εδώ όμως είναι μόνος του, αναγνωρίζει το υποδεέστερο της ανθρώπινης φύσης του και αποφεύγει τη θεομαχία.

Το παράδειγμα αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί επιτυχημένο, διότι ο Διομήδης δικαιολογεί πλήρως την απόφασή του να μην πολεμά με θεούς και αναγκάζει τον Γλαύκο να του αποκαλύψει πως δεν είναι ένας από τους αθάνατους.¹³⁸

β) Παραδείγματα που δεν επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Στη συνέχεια θα εξεταστούν τα παραδείγματα που δεν πέτυχαν τον στόχο χάριν του οποίου εισήχθησαν.

Η εξέταση θα αρχίσει με το παράδειγμα του Μελεάγρου¹³⁹ που εισάγεται σε μία πολύ κρίσιμη καμπή του πολέμου. Οι Τρώες φαίνεται ότι θα επικρατήσουν και κανείς Αχαιός δεν είναι σε θέση να σταματήσει την νικηφόρα προέλασή τους. Όλοι αντιλαμβάνονται πως μοναδική σωτηρία είναι ο Αχιλλέας, που μολαταύτα παραμένει μακριά από την μάχη υπακούοντας στην χολωμένη του ψυχή. Οι Αχαιοί, υπό το βάρος των περιστάσεων, αποφασίζουν να στείλουν πρεσβεία στον Αχιλλέα με σκοπό να τον πείσει να επιστρέψει στην μάχη.¹⁴⁰ Το παράδειγμα του Μελεάγρου το παρουσιάζει στον Αχιλλέα ένα από τα μέλη της πρεσβείας αυτής ο Φοίνιξ.¹⁴¹ Μεταξύ των άλλων λέει τα εξής:

¹³⁶ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 130 υποσ. 31: «*The importance of the exemplum of Lycurgus is not its unfamiliarity, but that Lycurgus fought against a god and he did not escape consequences. ... your own actions are always exempt from the rules, even when you know the rules very well.*»

¹³⁷ Βλ. GAISSER, (1969b) σελ. 165 κ. εξ.

¹³⁸ Ζ 145 κ. εξ.

¹³⁹ Το παράδειγμα αυτό βρίσκεται στην Ι ραψωδία στους στίχους 524-605. Για πολλούς και σημαντικούς λόγους που θα εντοπίσουμε και εμείς στην συνέχεια ο M. M. WILLCOCK, (1964), σελ. 147 το χαρακτηρίζει : «*the paradeigma of paradeigmas*».

¹⁴⁰ Σχετικά με την παρουσία της πρεσβείας αυτής στο έπος και τα προβλήματα που αυτή προκάλεσε βλ. παρακάτω σελ 42 υποσ. 144.1

¹⁴¹ Η μορφή του Φοίνικα στην *Ιλιάδα* παρουσιάζει αρκετά προβλήματα. Αυτό γιατί ενώ ο Φοίνιξ παρουσιάζεται εδώ ως παιδαγωγός του Αχιλλέα, είναι γνωστό ότι παιδαγωγός του Αχιλλέα υπήρξε ο Κένταυρος Χείρων (βλ. Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, 3, 121 κ. εξ. και άλλου). Όμως, όπως εύστοχα παρατηρεί ο ΒΟΣΚΟΣ, (1974), σελ. 48, υποσ. 167, όπου υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, εφόσον κρίνεται από τον ποιητή αναγκαία η παρουσία στο σημείο αυτό του παιδαγωγού του Αχιλλέα, δεν θα ήταν δυνατόν ο παιδαγωγός αυτός να

- I 525 *ουτω και των προσθεν επευθομεθα κλεα ανδρων
 ηρωων, οτε κεν τιν επιζαφελος χολος ικοι
 δωρητοι τε πελοντο παραρρητοι τ επεεσι.
 μεμνημαι τοδε εργον εγω παλαι, ου τι νεον γε,
 ως ην εν δ υμιν ερεω παντεσσι φιλοισι.
 Κουρητες τε μαχοντο και Αιτωλοι μενεχαρμαι
 530 αμφι πολιν Καλυδωνα και αλληλους εναριζον,
 Αιτωλοι μεν αμυνομενοι Καλυδωνος εραννης,
 Κουρητες δε διαπραθειν μεμαωτες Αρηι.
 και γαρ τοισι κακον χρυσοθρονος Αρτεμις ωρσε,
 χωσαμενη ο οι ου τι θαλυσια γουνω αλωης
 535 Οινευς ρεξ αλλοι δε θεοι δαινυνθ εκατομβας,
 οιη δ ουκ ερρεξε Διος κουρη μεγαλοιο.
 η λαθητ η ουκ ενοησεν ασατο δε μεγα θυμω.
 η δε χολωσαμενη διον γενος ιοχεαιρα
 ωρσεν επι χλουνην συν αγριον αγριοδοντα,
 540 ος κακα πολλ ερδεσκεν εθων Οινηος αλωην
 πολλα δ ο γε προθελυμνα χαμαι βαλε δενδρεα μακρα
 αυτησιν ριζησι και αυτοις ανθεσι μηλων.
 τον δ Οινηος απεκτεινεν Μελεαγρος,
 πολλεων εκ πολιων θηρητορας ανδρας αγειρας
 545 και κυνας ου μεν γαρ κε δαμη παυροισι βροτοισι
 τοσσος εην, πολλους δε πυρης επεβησ αλεγεινης.
 η δ αμφ αυτω θηκε πολυν κελαδον και αυτην,
 αμφι συος κεφαλη και δερματι λαχνηεντι,
 Κουρητων τε μεσηγυ και Αιτωλων μεγαθυμων.
 550 οφρα μεν ουν Μελεαγρος αρηφιλος πολεμιζε,
 τοφρα δε Κουρητεσσι κακως ην, ουδ εδυναντο
 τειχεος εκτοσθεν μιμνειν πολεες περ εοντες
 αλλ οτε δη Μελεαγρον εδυ χολος, ος τε και αλλων*

ήταν ένας Κένταυρος. Ο Όμηρος μένει και στο σημείο αυτό συνεπής στην διαρκή προσπάθειά του να εξοβελίσει από το έργο του κάθε υπέρλογο ή παράλογο στοιχείο. Όμως προβλήματα δημιουργεί και το γεγονός ότι ο ποιητής περιγράφει την επίσκεψη των πρεσβευτών στον Αχιλλέα χρησιμοποιώντας δυϊκούς και όχι πληθυντικό αριθμό. Αυτό οδήγησε πολλούς να πιστέψουν ότι η πρεσβεία αρχικά αποτελείτο μόνο από τον Οδυσσέα και τον Αίαντα στους οποίους αναφέρονται και οι δυϊκοί και η παρουσία του Φοίνικα αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη. Βλ. PAGE, (1968) σελ. 336 κ. εξ. Το θέμα απασχόλησε την ομηρική έρευνα για αρκετά χρόνια. Βλ. σχετικά Ο. TSAGARAKIS, (1973) σελ. 193 υποσ.1 όπου υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία των αναλυτικών απόψεων. Στην πιο πάνω μελέτη όμως φαίνεται να δίνεται μια λύση στο πρόβλημα. Μάλλον οι δυϊκοί αριθμοί αναφέρονται στον Αίαντα και στον Οδυσσέα όχι γιατί δεν υπάρχει ο Φοίνικας αλλά γιατί απλά προπορεύεται αποτελεί άρα συνεπώς ξεχωριστό μέλος της πρεσβείας. Βλ. ό. π. σελ. 197 κ. εξ. Ακόμα υπάρχει η άποψη ότι ο Φοίνικας δεν μπορεί να είναι μέλος της πρεσβείας διότι δεν έχει αριστοκρατική καταγωγή. Αντίθετα όμως προσεκτικότερη μελέτη επί του θέματος θα καταδείξει ότι ο Φοίνιξ ήταν βασιλιάς και είχε την ίδια κοινωνική θέση με τους άλλους ήρωες. Βλ. Ο. TSAGARAKIS, (1979) σελ 221 κ. Επομένως η παρουσία του Φοίνικα στην πρεσβεία δικαιολογείται απόλυτα. Περί της μορφής και της παρουσίας του Φοίνικος στην *Ιλιάδα* βλ. επίσης ΒΟΣΚΟΣ, (1974), κεφάλαιο 'B, σελ. 47 – 69. Ο JEAGER, (1968) σελ. 60 – 61 δικαιολογεί απόλυτα την θέση του Φοίνικος στην πρεσβεία. Θεωρεί ότι ο μόνος κατάλληλος για να διδάξει τον Αχιλλέα με ένα παράδειγμα τρόπους συμπεριφοράς εμπνευσμένους από τα πρότυπα του παρελθόντος είναι ο δάσκαλός του. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 32 κ. εξ. αντικρούει επίσης τις αναλυτικές απόψεις που θέλουν τον Φοίνικα εκτός πρεσβείας.

555 οιδανει εν στηθεσσι νοον πυκα περ φρονεοντων,
 ητοι ο μητρι φιλη Αλθαιη χωμενος κηρ
 κειτο παρα μνηστη αλοχω, καλη Κλεοπατρη,
 κουρη Μαρπησσης καλλισφυρου Ευηνηνης
 Ιδεω θ , ος καρτιστος επιχθονιων γενετ ανδρων
 των τοτε-και ρα ανακτος εναντιον ειλετο τοξον
 560 Φοιβου Απολλωνος καλλισφυρου εινεκα νυμφης
 την δε τοτ εν μεγαροισι πατηρ και ποτνια μητηρ
 Αλκυονην καλεεσκον επωνυμον, ουνεκ αρ αυτης
 μητηρ αλκυονος πολυπενθεος οιτον εχουσα
 κλαιεν ο μιν εκαεργος ανηρπασε Φοιβος Απολλων
 565 τη ο γε παρκατελεκτο χολον θυμαλγεα πεσσων,
 εξ αρεων μητρος κεχολωμενος, η ρα θεοισι
 πολλ αχεουσα ηρατο κασιγνητοιο φονοιο,
 πολλα δε και γαιαν πολυφορβην χερσιν αλοια
 κικλησκουσ Αιδην και επαινην Περσεφονειαν,
 570 προχνη καθεζομενη, δευοντο δε δακρυσι κολποι,
 παιδι δομεν θανατον της δ ηεροφοιτις Ερινυς
 εκλυεν εξ Ερεβεσφιν, αμειλιχον ητορ εχουσα.
 των δε ταχ αμφι πυλας ομαδος και δουπος ορωρει
 πυργων βαλλομενων τον δε λισσοντο γεροντες
 575 Αιτωλων, πεμπον δε θεων ιερηας αριστους,
 εξελθειν και αμυναι, υποσχομενοι μεγα δωρον
 οπποθι πιοτατον πεδιον Καλυδωνος εραννης,
 ενθα μιν ηνωγον τεμενος περικαλλες ελεσθαι
 πεντηκοντογυιον, το μεν ημισυ οιοπεδοιο,
 580 ημισυ δε ψιλην αροσιν πεδιοιο ταμεσθαι.
 πολλα δε μιν λιτανευε γερων ιππηλατα Οινευς
 οδου επεμβεβαως υψηρεφεος θαλαμοιο,
 σειων κολλητας σανιδας, γουνοψμενος υιον
 πολλα δε τον γε κασιγνηται και ποτνια μητηρ
 585 ελλισσονθ ο δε μαλον αναινετο πολλα δ εταιροι,
 οι οι κεδνοτατοι και φιλτατοι ησαν απαντων
 αλλ ουδ ως του θυμον ενι στηθεσσιν επειθον,
 πριν γ οτε δη θαλαμος πυκ εβαλλετο, τοι δ επι πυργων
 βαινον Κουρητες και ενεπρηθον μεγα αστυ.
 590 και τοτε δη Μελεαγρον ευζωνος παρακοιτις
 λισσετ οδυρομενη, και οι κατελεξεν απαντα
 κηδε , ος ανθρωποισι πελει των αστυ αλωη
 ανδρας μεν κτεινουσι, πολιν δε τε πυρ αμαθυνει,
 τεκνα δε τ αλλοι αγουσι βαθυζωνους τε γυναικας.
 595 του δ ωρινετο θυμος ακουοντος κακα εργα,
 βη δ ιεναι, χροι δ εντε εδυσετο παμφανοωντα.
 Ως ο μεν Αιτωλοισιν απημυνην κακον ημαρ
 ειξας ω θυμω τω δ ουκετι δωρ ετελεσσαν
 πολλα τε και χαριεντα, κακον δ ημυνη και αυτως.
 600 αλλα συ μηα μοι ταυτα νοει φρεσι, μηδε σε δαιμων
 ενταυθα τρεψειε, φιλος κακιον δε κεν ειη
 νηυσιν καιομενησιν αμυνημεν αλλ επι δωρων
 ερχεο ισον γαρ σε θεω τεισουσιν Αχαιοι.
 ει δε κ ατερ δωρων πολεμον φθισηνορα δυης,
 605 ουκεθ ομως τιμης εσεαι πολεμον περ αλαλκων».

Βασιλιάς στην Καλυδώνια ήταν ο Οινέας. Κάποια φορά ο Οινέας προσφέροντας θυσίες στους θεούς δεν πρόσφερε στη τη θεά Άρτεμη. Εκείνη οργίστηκε και έστειλε έναν αγριόχοιρο που προξενούσε ζημιές στα κτήματά του. Τότε ο γιος του, ο Μελέαγρος, συνάθροισε πολλούς κυνηγούς, Αιτωλούς

και Κουρήτες, για να σκοτώσουν το άγριο ζώο. Ανάμεσα στους Κουρήτες ήταν και ο θεός του Μελέαγρου, ο αδελφός της μητέρας του Αλθαίας.¹⁴² Μετά από κυνήγι ο Μελέαγρος κατάφερε να σκοτώσει το ζώο. Όμως τότε ξέσπασε μάχη ανάμεσα στους Αιτωλούς και τους Κουρήτες για το κεφάλι και το δέρμα του ζώου που θεωρούνταν σύμβολα της γενναίας πράξης των κυνηγών.¹⁴³ Στη μάχη αυτή ο Μελέαγρος σκότωσε τον θείο του, γεγονός που ξεσήκωσε την οργή της μητέρας του η οποία τον καταράστηκε. Όταν το έμαθε αυτό ο Μελέαγρος οργίστηκε και απεσύρθη από την μάχη. Όμως, όντας εκτός μάχης εκείνος, οι Κουρήτες έφτασαν στο σημείο να απειλούν να κάψουν την Καλυδώνα. Οι συμπατριώτες του συναισθανόμενοι την απειλή προσπάθησαν να τον μεταπείσουν και να τον επαναφέρουν στη μάχη υποσχόμενοι δώρα όμως εκείνος δεν επέστρεψε και μόνο μετά τις ικεσίες της αγαπημένης του συζύγου Κλεοπάτρας επέστρεψε και απώθησε τους Κουρήτες. Τα δώρα όμως που του είχαν υποσχεθεί δεν τα έλαβε γιατί καθυστέρησε να επιστρέψει. Αυτή την ιστορία διηγείται ο Φοίνικας και την χρησιμοποιεί ως *παράδειγμα* στον Αχιλλέα.

Το χωρίο αυτό έχει γίνει αντικείμενο έντονων συζητήσεων και αντιπαραθέσεων. Η γνησιότητα όλου του λόγου του Φοίνικα έχει βρει τόσο υποστηρικτές όσο και ανθρώπους που έντονα την αμφισβητούν.¹⁴⁴ Ο PAGE θεωρεί νόθο το απόσπασμα και υποστηρίζει ότι είναι μεθομηρικό.¹⁴⁵ Ενώ ο KIRK παίρνει αφορμή από το γνωστό πρόβλημα των δυϊκών αριθμών για να υποστηρίζει ότι η πρεσβεία αρχικά αποτελείτο από τον Οδυσσέα και τον Λίαντα μόνο ενώ η παρουσία του Φοίνικα είναι μεταγενέστερη προσθήκη.¹⁴⁶

¹⁴² Το γεγονός αυτό, όπως και αρκετά άλλα, θεωρείται από τον ποιητή γνωστό στους ακροατές του και έτσι δεν χρειάζεται να το δηλώσει ρητά. Βλ. KAKRIDIS, (1949) σελ. 11-12.

¹⁴³ Η ιστορία που διηγείται ο Φοίνικας δεν εμπεριέχει το γιατί ξέσπασε η διαμάχη για τα σύμβολα της νίκης εφόσον το ζώο το σκότωσε ο Μελέαγρος και συνεπώς αυτός είχε δικαίωμα να τα παραλάβει. Όμως σύμφωνα με τον Απολλόδωρο (1, 71) η διαμάχη ξέσπασε γιατί πριν σκοτώσει το ζώο ο Μελέαγρος, η Αταλάντη το είχε πληγώσει ο Μελέαγρος τότε της χάρισε τα σύμβολα της νίκης της αλλά οι θεοί του θέλησαν να της τα αποσπάσουν διότι δεν επιθυμούσαν, αν και ήταν παρόντες τόσοι άντρες, μια γυναίκα να τα παραλάβει. Εξ αιτίας αυτού του γεγονότος ο Μελέαγρος θύμωσε, σκότωσε τον θείο του και προκάλεσε την οργή της Αλθαίας.

¹⁴⁴ Γενικότερα η γνησιότητα ολόκληρης της πρεσβείας αμφισβητήθηκε. Υπήρξαν αρκετοί Αναλυτικοί φιλόλογοι που υποστήριξαν ότι αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη στο έπος ή τμήμα ενός άλλου έργου που προστέθηκε στην *Ιλιάδα*. Όμως τα πράγματα δεν μπορεί να είναι έτσι. Η πρεσβεία όπως έχει αποδειχθεί είναι αναπόσπαστο και οργανικό τμήμα του έργου. Βλ. TSAGARAKIS, (1971) σελ. 257 κ. εξ. όπου παρατίθενται οι αναλυτικές απόψεις (βλ. TSAGARAKIS, (1971) σελ. 257 υποσ. 1.), αποδεικνύεται με συγκεκριμένα χωρία από όλο το έπος η γνησιότητα της πρεσβείας.

¹⁴⁵ Βλ. PAGE, D., 1959, *History and the Homeric Iliad*, Berkeley, σελ. 303 όπου σημειώνει: «*This poet has at least partly turned Epic into Tragedy; he has inserted a layer of guilt- culture into the fabric of shame- culture.*»

¹⁴⁶ Βλ. KIRK, G. S., 1962, *The songs of Homer*, Cambridge, σελ. 217. Για την απάντηση που μπορεί να δοθεί σε αυτές τις απόψεις βλ. παραπάνω, σελ. 39 υποσ. 141.

Γενικά οι Αναλυτικοί θεωρούν νόθο και μεταγενέστερη προσθήκη όλο το χωρίο.¹⁴⁷

Αντίθετα πολλοί έχουν εντοπίσει σημεία σύνδεσης του λόγου του Φοίνικα με όλο το έπος και συνεπώς θεωρούν γνήσιο το χωρίο.¹⁴⁸ Εμείς στο σημείο αυτό θα ασχοληθούμε με το μέρος εκείνο του λόγου που αναφέρεται στο Μελέαγρο και θα δείξουμε ότι το τμήμα αυτό δεν μπορεί να αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη στο έπος αλλά είναι λειτουργικά και οργανικά δεμένο με ό,τι προηγείται και ό,τι έπεται.

Σύμφωνα με τον ROSNER ο λόγος του Φοίνικα διαιρείται σε τρία μέρη. Το αυτοβιογραφικό μέρος (I 438-497), την αλληγορία των Λιτών (497-526) και το παράδειγμα του Μελεάγρου (527-605).¹⁴⁹ Κανένα όμως από αυτά τα μέρη δεν είναι ανεξάρτητο από τον βασικό σκοπό του ομιλητή που είναι η επιστροφή του Αχιλλέα στη μάχη.

Εξετάζοντας το παράδειγμα του Μελεάγρου όπως παρατίθεται από τον Φοίνικα θα δούμε ότι προκύπτουν πολλές ομοιότητες μεταξύ της ιστορίας του Μελεάγρου, της ιστορίας του Αχιλλέα και γενικά όλης της *Ιλιάδας*.¹⁵⁰ Το να εντοπίσουμε τις ομοιότητες αυτές μας είναι χρήσιμο για δύο λόγους. Πρώτον μπορούμε να δούμε σε ποια σημεία έγκειται η ενάργεια του παραδείγματος, δηλαδή τι είναι αυτό που θα μπορούσε να κάνει τον Αχιλλέα να επιστρέψει στην μάχη και δεύτερον οι ομοιότητες μπορούν να χρησιμεύσουν σαν αντεπιχείρημα σε αυτούς που θεωρούν το απόσπασμα μεθομηρικό γιατί καταδεικνύουν ότι η *Ιλιάδα*, ο θυμός του Αχιλλέα και η ιστορία του Μελεάγρου χαρακτηρίζονται από ενότητα.¹⁵¹ Η ομοιότητα της ιστορίας του Μελεάγρου με όλη την *Ιλιάδα* μάλιστα προσδίδει στο παράδειγμα μια δεύτερη λειτουργία. Η πρώτη λειτουργία του είναι, όπως είδαμε, να πεισθεί ο Αχιλλέας να γυρίσει στη μάχη. Η δεύτερη λειτουργία του είναι να αποτελέσει ένα καθρέφτισμα και τρόπο ερμηνείας όλης της *Ιλιάδας* και εδώ πια εισηγητής δεν είναι ο Φοίνικας και αποδέκτης ο Αχιλλέας αλλά εισηγητής ο Όμηρος και αποδέκτες οι ακροατές του.¹⁵²

¹⁴⁷ Βλ. ROSNER, (1976) σελ. 314 όπου υπάρχει και βιβλιογραφία.

¹⁴⁸ Αναλυτική παρουσίαση της ενωτικής πρότασης και βιβλιογραφία ακολουθεί. Επίσης βλ. παραπάνω υποσ. 144.

¹⁴⁹ Βλ. ROSNER, (1976) σελ. 314-315. Στα ίδια πλαίσια κινείται και ο διαχωρισμός του λόγου του Φοίνικα που κάνει η GAISSER, (1969a) σελ. 13 κ. εξ. Αλλά ο ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 12 διακρίνει σε προσίμιο και κύριο μέρος και διακρίνει το κύριο μέρος στην αλληγορία των Λιτών και της Άτης και στο κυρίως παράδειγμα.

¹⁵⁰ Ο WILLCOCK, (1964) σελ. 150 παρατηρεί: «*It is clear that Meleager's position is very close to that of Achilles, not only at this stage of the Iliad, but in the whole plot of the epic*».

¹⁵¹ Η ομοιότητα μεταξύ της οργής του Μελεάγρου και του Αχιλλέα έχει επισημανθεί από τους αρχαίους σχολιαστές του Ομήρου ήδη. Βλ. σχόλ. στο I 527 και ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 2.

¹⁵² Βλ. ANDERSEN, (1987) σελ. 5: «*The paradigm now becomes a sign of the main story and a comment on its own context and so on the actual situation and even on the Iliad as a whole. The meaning of the paradigm on this level is not established between Phoenix and Achilles, but between Homer and the audience*».

Συγκεκριμένα και η ιστορία του Μελέαγρου και η ίδια η *Ιλιάδα* αντικείμενό τους έχουν τον θυμό κάποιου ήρωα· του Μελέαγρου και του Αχιλλέα αντίστοιχα. Επίσης ο θυμός λαμβάνει χώρα ενώ γίνεται πόλεμος και οι ήρωες εξαιτίας του θυμού τους αποσύρονται από τον πόλεμο. Επιπλέον ο πόλεμος και στις δύο περιπτώσεις αρχίζει από κάποια προσβολή σε κάποιον θεό. Στην Άρτεμη στην μια περίπτωση και στην Ήρα και την Αθηνά στην άλλη περίπτωση μετά την κρίση του Αλέξανδρου.

Επίσης όσο οι δύο ήρωες πολεμούν απωθούν τους εχθρούς τους ενώ όταν αποσύρονται από την μάχη οι εχθροί τους αρχίζουν να υπερισχύουν σε τέτοιο βαθμό που υπάρχει κίνδυνος να αφανίσουν τους Αιτωλούς και τους Αχαιούς αντίστοιχα.¹⁵³ Ο ROSNER¹⁵⁴ εντοπίζει ακόμα και λεκτική ομοιότητα στις δύο περιγραφές. Ο Αχιλλέας λέει στο I 352: «οφρα δ εγω μετ Αχαιοισιν πολεμιζον / ουκ εθελεσκε μαχην απο τειχος ορνυμεν» Ο Φοίνιξ επίσης λέει για τον Μελέαγρο στο I 550-552: « οφρα μεν ουν Μελεαγρος ... πολεμιζε / ... ουδ εδυναντο τειχος εκτοσθεν μιμνειν.»

Έπειτα και οι δύο ήρωες, όταν αποσύρονται από την μάχη μένουν κοντά σε αγαπημένα τους πρόσωπα. Ο Αχιλλέας κοντά στον Πάτροκλο και ο Μελέαγρος στην σύζυγό του την Κλεοπάτρα. Έχει παρατηρηθεί ότι τα δύο αυτά ονόματα αποτελούν την αντιστροφή το ένα του άλλου: Πατρο - κλος, Κλεο - πάτρα.¹⁵⁵ Μάλιστα θεωρείται ότι υπάρχει σεξουαλικό υπονοούμενο εδώ και ότι ο Πάτροκλος αποκτά θηλυκό ρόλο στη σχέση του με τον Αχιλλέα. Όμως πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι σε τέτοιες ερμηνείες διότι ο ίδιος ο Όμηρος αποκλείει το ενδεχόμενο αυτό στους στίχους I 663-668 όπου παρουσιάζει τον Αχιλλέα και τον Πάτροκλο να πλαγιάζουν με δύο γυναίκες στις σιηνές τους ο καθένας ξεχωριστά. Επομένως η ομοιότητα έγκειται στο ότι και οι δύο αποσύρθηκαν χολωμένοι κοντά σε αγαπημένα τους πρόσωπα και όχι κοντά σε πρόσωπα που συνδέονταν μαζί τους ερωτικά, γιατί δεν φαίνεται ο Όμηρος να υπονοεί ότι υπήρχε σεξουαλική σχέση μεταξύ του Αχιλλέα και του Πατρόκλου. Εξάλλου μπορεί τα δύο ονόματα (Πάτρο- κλος, Κλεο- πάτρα) να μοιάζουν αντιστροφή το ένα του άλλου όμως δεν είμαστε σίγουροι ότι αυτό

¹⁵³ Η περιγραφή του πολέμου ενώ ακόμα συμμετείχε ο Μελέαγρος είναι προβληματική γιατί αν και ο Μελέαγρος βρισκόταν με τους Αιτωλούς και υπερασπιζόταν την πατρίδα του αναφέρεται ότι όσο αυτός πολεμούσε οι Κουρήτες δεν μπορούσαν να μείνουν έξω από τα τείχη σαν να ήταν αυτοί που αμύνονταν (I 552). Ο WILLCOCK, (1964) σελ. 150 υποστηρίζει ότι το πρόβλημα αυτό μάλλον οφείλεται σε κάποια απροσεξία του ποιητή. Λέει συγκεκριμένα: «*I think it much more likely that here we have a momentary carelessness*». Υπάρχει και η άποψη ότι ο πόλεμος μεταξύ Αιτωλών και Κουρήτων δεν ήταν στάσιμος αλλά διεξήγετο και στην πόλη των Κουρήτων (βλ. ÖHLER, (1925) σελ. 15 κ. αλλού. Μάλλον όμως ο ποιητής θέλει να τονίσει την ομοιότητα της κατάστασης του Μελέαγρου με του Αχιλλέα δηλαδή να φανούν και οι δύο σαν αυτοί που επιτίθενται σε μια πόλη και για το λόγο αυτό «υποπίπτει» σε αυτή την μάλλον σκόπιμη απροσεξία.

¹⁵⁴ βλ. ROSNER, (1976) σελ. 323.

¹⁵⁵ Την παρατήρηση έκανε πρώτος ο Ευστάθιος. βλ. *Παρεκβολαί εις την Ομήρου Ιλιάδα*, 808, 27.

έγινε εσικεμμένα από τον Όμηρο. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ μάλιστα θεωρεί ότι τέτοιου είδους λογοπαίγνια ήταν άγνωστα στην ομηρική ποίηση.¹⁵⁶

Επίσης όταν αποσύρονται και παρουσιάζεται ανάγκη να επιστρέψουν και οι δύο δέχονται κάποιους που προσπαθούν να τους πείσουν να το κάνουν. Δέχονται δηλαδή μια πρεσβεία. Ο Μελέαγρος τους γέροντες της πόλης του, τα μέλη της οικογένειάς του και τους φίλους του και ο Αχιλλέας τον Οδυσσέα, τον Φοίνικα και τον Αίαντα αντιστοιχώς.¹⁵⁷

Ο SCHADEWALDT¹⁵⁸ ανιχνεύει ακόμη μια ομοιότητα. Η Αλθαία αντιπροσωπεύει εδώ τον Αγαμέμνονα. Και αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί εξαιτίας του γεγονότος ότι και η Αλθαία και ο Αγαμέμνων ήταν αυτοί που προκάλεσαν την οργή του Μελεάγρου και του Αχιλλέα αντίστοιχα και στην συνέχεια προσήλθαν να ικετεύσουν τους ήρωες να επιστρέψουν.

Ακόμα, και όταν οι δύο ήρωες επιστρέφουν τελικά στην μάχη, η επιστροφή τους γίνεται εξαιτίας των πιο αγαπημένων τους προσώπων, του Πατρόκλου με τα δάκρυά του (Π 3 κ. εξ) αλλά κυρίως με το θάνατό του εν τέλει και της Κλεοπάτρας με τις παρακλήσεις και τα δάκρυά της. Επίσης πριν επιστρέψουν ένας πολύ σοβαρός κίνδυνος απειλεί να καταστρέψει τα στρατόπεδα στα οποία ανήκαν. Οι Κουρήτες απειλούν να κάψουν την Καλυδώνα και οι Τρώες τα πλοία των Αχαιών. Βέβαια η πιο μεγάλη απειλή είναι ότι οι Τρώες θα κάψουν τα ίδια τα πλοία του Αχιλλέα διότι ο ήρωας εξαιτίας της οργής του δεν νοιάζεται για τους υπόλοιπους πρώην συμπολεμιστές του. Η Κλεοπάτρα όμως δεν φαίνεται τουλάχιστον στην ομηρική εκδοχή να μιλά στον Μελέαγρο για τις φθορές που μπορεί ο ίδιος να πάθει αλλά του μιλά για τις γενικές καταστροφές της Καλυδώνας.¹⁵⁹

Επίσης μια ακόμη ομοιότητα είναι η εξής: όσα συνέβησαν στην περίπτωση του Μελεάγρου είχαν την αιτία τους στο θυμό της Αρτέμιδος. Αντίστοιχα από τον θυμό του Απόλλωνα προέκυψε ο χόλος του Αχιλλέα στην *Ιλιάδα*.¹⁶⁰

Επομένως ανεξάρτητα από το παράδειγμα η οργή των δύο ηρώων ακολουθεί σε όλο το έπος παράλληλους δρόμους, κάτι που κάνει ασταθές το έδαφος κάτω από τα πόδια όσων υποστηρίζουν ότι η ιστορία του Μελεάγρου είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Διότι η ιστορία του Μελεάγρου εικονίζει σε μεγάλο βαθμό και με καταπληκτική αντιστοιχία την ίδια την ζωή του Αχιλλέα αλλά και την ίδια την *Ιλιάδα*.¹⁶¹ Το πιο πιθανό είναι να έχουμε την αναγωγή του

¹⁵⁶ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 29-31.

¹⁵⁷ Σχετικά με τα πρόσωπα που αναλαμβάνουν να μεταπείσουν τους ήρωες και την σειρά με την οποία γίνεται η επίσκεψή τους βλ. παρακάτω σελ. 47.

¹⁵⁸ Βλ. SCHADEWALDT, (1966) σελ. 141.

¹⁵⁹ Αυτό φυσικά δικαιολογείται βλ. παρακάτω, σελ. 75.

¹⁶⁰ Την ομοιότητα αυτή την έχουν παρατηρήσει οι αρχαίοι σχολιαστές (σχολ. στο I 527). Από τους νεότερους βλ. ROSNER, (1976) σελ. 325 και LORD, (1967) σελ. 243.

¹⁶¹ Βλ. ROSNER, (1976) σελ. 327: «...so the speech of Phoenix is a representation, at a critical point, of the life and nature of Achilles. As such it should be regarded as an integral and indispensable element of the epic as a whole».

Ομήρου σε ένα παλαιότερο έπος το οποίο αξιοποίησε με πρωτοτυπία για τις ανάγκες της *Ιλιάδας* και όχι μεθομηρική προσθήκη.¹⁶²

Πριν το περιστατικό της οργής του Μελεάγρου δίνεται από τον ποιητή το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή εκδηλώθηκε. Το πλαίσιο αυτό είναι ο πόλεμος μεταξύ των Κουρήτων και των Αιτωλών. (I 529-549). Μάλιστα και τα περιστατικά πριν τον πόλεμο περιγράφονται με την βοήθεια της κυκλικής σύνθεσης.¹⁶³ Ο WILLCOCK παρατηρεί ότι τα περιστατικά αυτά είναι δοσμένα με έναν τρόπο που διαφοροποιείται από το υπόλοιπο ομηρικό ύφος γιατί τα γεγονότα διαδραματίζονται πολύ γρήγορα γεγονός που κάνει πολλούς να πιστεύουν ότι ο Όμηρος εδώ είχε υπ' όψιν του ένα προγενέστερό του ποίημα για την οργή του Μελεάγρου το οποίο έδωσε εδώ με συντομία.¹⁶⁴ Το αν μπορεί να ευσταθεί αυτό ή όχι θα συζητηθεί στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας, όμως η διαφοροποίηση στο ύφος που διαβλέπει ο WILLCOCK, αν και δεν γίνεται σαφέστερος με παραδείγματα, είναι απόλυτα δικαιολογημένη γιατί δεν ενδιαφέρει εδώ να παρουσιαστεί ολόκληρος ο πόλεμος Αιτωλών και Κουρήτων αλλά να δοθεί ένα γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα εξελιχθεί η οργή του Μελεάγρου. Έτσι είναι γεγονός ότι πουθενά δεν δηλώνεται ότι ο Οινεύς είναι βασιλιάς της Καλυδώνας, ούτε ότι η Άρτεμις είναι προστάτις της πόλεως. Επίσης δεν αναφέρεται η αιτία του φόνου του θείου του Μελεάγρου.

Επίσης κάνοντας χρήση κυκλικής σύνθεσης ο Όμηρος παρουσιάζει με συντομία την ιστορία της Κλεοπάτρας με έναν τρόπο που επίσης μοιάζει να απηχεί ένα άλλο ποίημα που για θέμα του θα είχε την ιστορία της Κλεοπάτρας.

Οι πιο πάνω παρατηρήσεις αφορούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η οργή του Μελεάγρου. Δεν μπορεί όμως να προσάψει κανείς την κατηγορία ότι η διήγηση είναι ασαφής, σκοτεινή και σύντομη στην περίπτωση της ιστορίας του ίδιου του χόλου του και των όσων οργανικά συνδέονται μαζί του. Κάθε άλλο, ο ποιητής είναι στα σημεία αυτά σαφέστατος και δεν αφήνει κανένα σκοτεινό σημείο ούτε περνά κάτι χωρίς να του αποδώσει την πρέπουσα σημασία.¹⁶⁵ Το αντίθετο θα ήταν σε βάρος των σκοπών του Φοίνικα χάριν των οποίων εισήγαγε το παράδειγμα.

¹⁶² Βλ. ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 22: «*Η ενιαία πατρότης του όλου λόγου καθίσταται ούτως ανατίρρητος · η αναδρομή εις προομηρικήν Μελεαγρίδα, εκτενεστέραν της Ομηρικής, απαραίτητος · η εν πολλοίς πρωτοτυπία του Ομήρου πρόδηλος*».

¹⁶³ Βλ. I 529 σε αντιστοιχία με I 549. Με την κυκλική σύνθεση εδώ έχει ασχοληθεί η GAISSER, (1969a) σελ. 18-19.

¹⁶⁴ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 148-149 όπου υπάρχει και η σχετική βιβλιογραφία.

¹⁶⁵ Μπορεί κανείς να προβάλει ένσταση σε αυτό λέγοντας πως σκοτεινή είναι στον λόγο του Φοίνικα η αιτία που η Αλθαία οργίστηκε στον γιο της. Ο ποιητής δεν λέει τίποτε άλλο για την αιτία της οργής της παρά το γνωστό «*κασιγνητοιο φονοιο*» στον στίχο I 567. Όμως η αναφορά αυτή, όπως σωστά παρατηρεί ο WILLCOCK, (1964) σελ. 149 στοχεύει σε ένα κοινό που έχει υπ' όψιν του την ιστορία του Μελεάγρου. Συνεπώς αυτό που για κάποιους σήμερα ηχεί σκοτεινό και αδιευκρίνιστο για τον ακροατή του Ομήρου ήταν παραπάνω από σαφές.

Εξετάζοντας το συγκεκριμένο παράδειγμα και ειδικότερα το σημείο όπου η ίδια η Αλθαία προσέρχεται ενώπιον του γιου της για να τον παρακαλέσει να πολεμήσει τους Κουρήτες μπορεί εύκολα κανείς να αναρωτηθεί πως γίνεται αυτό; Πως γίνεται η Αλθαία που λίγο πριν ευχόταν ο γιος της να πεθάνει να έρχεται τώρα να τον εκλιπαρεί να γυρίσει στη μάχη;

Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ¹⁶⁶ προτείνει την ακόλουθη λύση: Για να κατανοήσουμε την θέση της μητέρας ανάμεσα σε όσους επισκέφτηκαν τον Μελέαγρο πρέπει να δούμε ποιοι ήταν αυτοί. Πρώτα πήγαν οι ιερείς που τους έστειλαν οι γέροντες Αιτωλοί. Μετά ο Οινέας και ακολούθησαν οι αδελφές του, η Αλθαία οι φίλοι του και τέλος η Κλεοπάτρα. Αυτή που έπεισε τον Μελέαγρο ήταν τελικά η Κλεοπάτρα. Επομένως η σύζυγός του είχε την μεγαλύτερη επιρροή πάνω στον ήρωα. Όμως για να γίνει αυτό φανερό έπρεπε ανάμεσα σε αυτούς που προσπάθησαν να τον μεταπείσουν αλλά δεν τα κατάφεραν να ήταν και η μητέρα του. Έτσι ο θυμός της έπρεπε να μπει σε δεύτερη μοίρα μπροστά στην απαραίτητη παρουσία της στις ικεσίες προς τον γιο της. Εξάλλου σε ένα έπος που θα αναφερόταν αποκλειστικά στον χόλο του Μελεάγρου, ο ποιητής θα είχε τον τρόπο και τον χρόνο να δικαιολογήσει την παρουσία της Αλθαίας κάτι που δεν έχει θέση στον υποχρεωτικά βραχύ λόγο του Φοίνικα που συνθέτει ο Όμηρος.

Όμως μπορεί να μας ξενίσει με την πρώτη ματιά και κάτι άλλο στην διήγηση του Φοίνικα. Τα πρόσωπα που ασκούν επιρροή στον Μελέαγρο παρουσιάζονται κλιμακωτά με κορυφή την Κλεοπάτρα που πετυχαίνει τελικά το στόχο της.¹⁶⁷ Οι φίλοι του όμως παρουσιάζονται σε πολύ υψηλή θέση ως προς την επιρροή που έχουν πάνω του και βρίσκονται μετά τους στενούς του συγγενείς και πριν ακριβώς την Κλεοπάτρα. Αυτό φυσικά έχει την εξήγησή του. Τα μέλη της πρεσβείας στην *Ιλιάδα* είναι οι φίλοι του ήρωα. Αυτό φαίνεται και από τις προσφωνήσεις που εκείνος τους απευθύνει (197 η φίλοι ανδρες ικανετον... Αχαιων φίλτατοι εστων και αλλού). Επομένως πρέπει να υπερτονιστεί η επιρροή των φίλων του Μελέαγρου σε αυτόν για να προσλάβει έτσι ιδιαίτερη βαρύτητα η παρουσία του Οδυσσέα, του Αϊάντα και του Φοίνικα στην πρεσβεία της *Ιλιάδος*.

Γιατί όμως να μην είναι οι φίλοι του που θα πείσουν το Μελέαγρο να επιστρέψει και έτσι να φανεί ότι και ο Αχιλλέας πρέπει να υπακούσει στα λόγια των δικών του φίλων; Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ¹⁶⁸ πιστεύει ότι δεν μπορούσε ο Φοίνικας, αν και θα το επιθυμούσε πολύ, να εισάγει ένα τέτοιο γεγονός στην διήγησή του διότι η επιστροφή του ήρωα εξαιτίας των δακρύων της Κλεοπάτρας πρέπει να ήταν ένα σημείο της μυθολογικής παραδόσεως που δεν γινόταν να τροποποιηθεί. Έτσι το μόνο που μπορούσε να κάνει και το έκανε ήταν να

¹⁶⁶ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 19 κ. εξ.

¹⁶⁷ Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 20-21 κάνει λόγο για «*Ascending scale of affection*». Ο φιλόλογος παρατηρεί ότι η κλιμακωτή επιρροή εδώ έχει σκόπιμα διαταραχθεί.

¹⁶⁸ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 23- 24.

ανεβάσει τους φίλους του ήρωα στο αμέσως προηγούμενο σκαλοπάτι της κλίμακας, ακριβώς πριν την γυναίκα του.¹⁶⁹

Παρά όμως όλες τις προσπάθειες που έκανε ο Φοίνικας το συγκεκριμένο παράδειγμα δεν πέτυχε να κάνει τον Αχιλλέα να επιστρέψει στη μάχη. Ο ήρωας, με λόγια που φανέρωναν τον σεβασμό που έτρεφε για τον παιδαγωγό του, δεν υπέκυπταν όμως καθόλου την οργή του, που δεν είχε καθόλου ελαττωθεί, απέρριψε κάθε περίπτωση συναλλαγής του με τον Αγαμέμνονα και επιστροφής του στον πόλεμο. Αντίθετα, κάλεσε τον Φοίνικα να κοιμηθεί κοντά του εκείνο το βράδυ και άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο το επόμενο πρωινό να αναχωρήσει για την πατρίδα του.¹⁷⁰

Μένει ακόμα να εξετάσουμε την σχέση της υπάρχουσας στην *Ιλιάδα* εκδοχής του μύθου του Μελέαγρου με το παλαιότερο μυθολογικό υλικό που αναφέρεται σε αυτόν. Επίσης πρέπει να δούμε αν ο Όμηρος βασίστηκε σε κάποιο παλαιότερο έπος στην διήγηση του παραδείγματος. Αυτό όμως θα αποτελέσει αντικείμενο του επόμενου κεφαλαίου.

Το επόμενο παράδειγμα που δεν πετυχαίνει βρίσκεται στην Α ραψωδία. Η έριδα ανάμεσα στον Αχιλλέα και στον Αγαμέμνονα έχει ήδη ξεσπάσει. Οι δύο ήρωες έχουν ανταλλάξει βαριά λόγια μεταξύ τους. Όλα προμηνύουν την θύελλα που θα ξεσπάσει. Στο δύσκολο αυτό σημείο έρχεται ο σοφός Νέστορας και σε μια προσπάθεια να κατευνάσει τα πνεύματα τους παροτρύνει να πειστούν και να υπακούσουν στα λεγόμενά του γιατί παλαιότερα είχαν ακούσει τις συμβουλές του άνθρωποι πολύ πιο γενναίοι από αυτούς. Έτσι ο Νέστορας, που αντιπροσωπεύει ούτως ή άλλως την γενιά των πατέρων των άλλων ηρώων στο έπος, προσπαθεί να κάνει τα λόγια του να εισακουσθούν λέγοντας ότι και άλλοι τα είχαν εισακούσει και λέει:

- «αλλα πιθεσθ αμφω δε νεωτερω εστον εμειο
Α 260 ηδη γαρ ποτ εγω και αρειοσιν ηε περ υμιν
ανδρασιν ωμιλησα, και ου ποτε μ οι γ αθεριζον.
ου γαρ πω τοιους ιδον ανερας ουδε ιδωμαι,
οιον Πειριθοον τε Δρυαντα τε, ποιμενα λαων,
Καινεα τ Εξαδιον τε και αντιθεον Πολυφημον,
265 Θησεα τ Αιγείδην, επιεικελον αθανατοισιν
καρτιστοι δη κεινοι επιχθονιων τραφεν ανδρων
καρτιστοι μεν εσαν και καρτιστοις εμαχοντο,
φηρσιν ορεσκωοισι, και εκπαγλωσ απολεσσαν.
και μεν τοισιν εγω μεθομιλεον εκ Πυλου ελθων,
270 τηλοθεν εξ απιης γαιης καλεσαντο γαρ αυτοι
και μαχομην κατ εμ αυτον εγω κεινοισι δ αν ου τις
των οι νυν βροτοι εισιν επιχθονιοι μαχεοιτο
και μεν μεν βουλεων ξυνιεν πειθοντο τε μυθα
αλλα πιθεσθε και υμμες, επει πειθεσθαι αμεινον».

¹⁶⁹ Με την παρατήρηση αυτή τίθεται ένα πολύ σημαντικό ζήτημα. Ποια στοιχεία της μυθολογικής παραδόσεως ήταν θεμιτό και εφικτό να τροποποιεί ο ποιητής σύμφωνα με τις ανάγκες του και ποια δεν είχε δικαίωμα να αλλοιώσει; Με ποια κριτήρια γινόταν αυτό; Το θέμα όμως θα αποτελέσει αντικείμενο του δευτέρου κεφαλαίου βλ. σελ. 69 κ. εξ.

¹⁷⁰ Βλ. I 606- 619.

Ο Αχιλλέας και ο Αγαμέμνων πρέπει να σταματήσουν την διαμάχη τους που, όπως ξέρουμε, θα έχει ολέθρια αποτελέσματα. Αυτό πρέπει να το κάνουν υπακούοντας στον Νέστορα γιατί αυτός είναι πολύ πιο μεγάλος σε ηλικία από εκείνους και επιπλέον παλαιότερα είχε συμβουλευσει ανθρώπους πιο δυνατούς και πιο γενναίους από αυτούς και εκείνοι είχαν υπακούσει στις συμβουλές του. Συγκεκριμένα ο Νέστορας είχε προσφέρει τις πολύτιμες συμβουλές του στους Λαπίθες στον πόλεμο που είχαν εναντίον των Κενταύρων και εκείνοι πολύ είχαν επωφεληθεί από τις συμβουλές αυτές.¹⁷¹ Επομένως πρέπει να πεισθούν στα λόγια του ο Αγαμέμνων και ο Αχιλλέας.

Δεν ήταν απαραίτητο να γίνει αναφορά στην μάχη μεταξύ Κενταύρων και Λαπίθων για να τονιστεί ότι οι συμβουλές του Νέστορα είναι πολύτιμες. Όμως η αναφορά αυτή προσδίδει ιδιαίτερο βάρος και ενισχύει την επιχειρηματολογία του.¹⁷² Θα μπορούσε απλά να πει ότι οι συμβουλές του είχαν θετικά αποτελέσματα στο παρελθόν και να μην φέρει παράδειγμα. Όμως με τον τρόπο που ο Νέστορας επέλεξε να μιλήσει, το παράδειγμα ενδυναμώνει την άποψή του.

Επίσης πρέπει να προσέξουμε ότι δεν αναφέρεται στα πολεμικά του ανδραγαθήματα εναντίον των Κενταύρων αλλά στις χρήσιμες συμβουλές που έδινε στους Λαπίθες γιατί και τώρα οι συμβουλές του είναι εκείνες που πρέπει να φανεί ότι έχουν αξία και όχι η πολεμική του αρετή.

Ο πόλεμος μεταξύ των Κενταύρων και των Λαπίθων ξέσπασε όταν στον γάμο του Πειριθού με την Ιπποδάμεια οι Κένταυροι μέθυσαν και προσπάθησαν να απαγάγουν την νύφη και άλλες γυναίκες που βρίσκονταν εκεί.¹⁷³ Αυτό δεν υπάρχει στην διήγηση του Νέστορα αλλά η έλλειψή του δικαιολογείται γιατί δεν έχει θέση σε μια διήγηση που απλώς αναφέρεται η μάχη μεταξύ Κενταύρων και Λαπίθων το να δοθούν τα αίτιά της. Παρά όμως το ότι η αιτία του πολέμου δεν αναφέρεται ο Όμηρος την γνώριζε και ο ακροατής του εύκολα την έφερνε στο μυαλό του και αυτό έχει την μεγαλύτερη σημασία.¹⁷⁴ Αν λοιπόν αναλογιστούμε την αιτία του πολέμου που αναφέρει ο Νέστορας, θα διαπιστώσουμε ότι το παράδειγμα που διάλεξε ταιριάζει ακόμα

¹⁷¹ Ανάμεσα στους ήρωες που παρουσιάζονται να τους δίνει συμβουλές ο Νέστορας ο μόνος που δεν είναι Λαπίθης είναι ο Θησέας. Όμως η παρουσία του ήρωα αυτού στο παρόν περιβάλλον μάλλον αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη που έγινε για να τιμηθεί ο ήρωας της Αθήνας. Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ.134 υποσ. 1.

¹⁷² Σχετικά βλ. ALDEN, (2000) σελ. 78.

¹⁷³ Βλ. Πλούταρχος, *Θησ.*, 30, Πανσανίας, 5. 10. 8., Οβίδιος, *Μεταμ.*, 12. 210- 535 κ. αλλού.

¹⁷⁴ Το ότι ο Όμηρος γνώριζε την αιτία της διαμάχης μεταξύ Κενταύρων και Λαπίθων φαίνεται στην φρασώδια της *Οδύσσειας* (295 –304) όπου ο Αντίνοος για να προτρέψει τον Οδυσσέα να μην πει άλλο επειδή θεωρεί ότι είναι μεθυσμένος του φέρνει το παράδειγμα του Κενταύρου Ευρυτίωνα που είχε μεθύσει και όπως λέει συμπεριφέρθηκε άσχημα στο σπίτι του Πειριθού. Βέβαια δεν αναφέρει τίποτα για κακή συμπεριφορά απέναντι στις γυναίκες αλλά αυτό δικαιολογείται από το ότι ο Όμηρος απέφυγε αναφορές σε άσχημες σεξουαλικές συμπεριφορές όταν δεν ήταν αναγκαίο οι αναφορές αυτές να υπάρχουν στα ποιήματά του. Βλ. ALDEN, (2000) σελ.79.

περισσότερο με την περίσταση χάριν της οποίας εισήχθη. Γιατί αν ο πόλεμος μεταξύ Κενταύρων και Λαπίθων είχε αφορμή την προσπάθεια απαγωγής μια γυναίκας, ο ίδιος ο Τρωικός πόλεμος είχε αφορμή την απαγωγή μιας γυναίκας, της Ελένης. Επομένως ο Νέστορας είναι σαν να λέει ότι: «σε ανάλογη περίπτωση οι συμβουλές μου έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα, μπορούν και τώρα λοιπόν αν εισακουστούν να το φέρουν». Επίσης, σε δεύτερο επίπεδο, η διαμάχη μεταξύ του Αχιλλέα και του Αγαμέμνονα έχει αφορμή την αρπαγή από τον Αγαμέμνονα μιας γυναίκας που δεν του ανήκει, μιας γυναίκας που είχε δοθεί ως τιμητικό δώρο στον Αχιλλέα, της Βρισηίδας. Επομένως και αυτοί πρέπει να εισακούσουν τις συμβουλές του, ο Αχιλλέας να μην συγκρούεται με τον αρχιστράτηγο και ο Αγαμέμνων να μην πάρει την Βρισηίδα.¹⁷⁵

Το *παράδειγμα* αυτό του Νέστορα είναι το μοναδικό από αυτά που παραθέτει το οποίο δεν καταφέρνει να πετύχει τους σκοπούς χάριν των οποίων εισήχθη. Παρά το ότι ο Αγαμέμνων αναγνωρίζει ότι ο Νέστορας μίλησε σωστά,¹⁷⁶ κανείς από τους δύο δεν ακολουθεί τις συμβουλές που ο γέροντας δίνει.

Εν κατακλείδι μπορούμε να καταλήξουμε στην διαπίστωση ότι τα *παραδείγματα* που εξετάσαμε, είτε επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα είτε αυτό δεν επετεύχθη, προσαρμόστηκαν από τον ποιητή στην περίπτωση χάριν της οποίας κάθε φορά εισήχθησαν για να εξυπηρετήσουν κάποια συγκεκριμένη λειτουργία και για να γίνουν καταλληλότερα. Με ποιους μηχανισμούς έγινε αυτή η προσαρμογή είναι κάτι που θα μας απασχολήσει αργότερα.¹⁷⁷ Πάντως το σημαντικό είναι ότι στα *παραδείγματα* που δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα η αιτία γι' αυτό δεν βρίσκεται σε καμία περίπτωση στο ίδιο το *παράδειγμα* αλλά σχετίζεται με λόγους ανεξάρτητους από αυτό. Έτσι τα *παραδείγματα*, αν εξεταστούν αυτόνομα και ανεξάρτητα από το υπόλοιπο έπος, όλα πληρούν τις προϋποθέσεις μιας επιτυχημένης έκβασης.

¹⁷⁵ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 81-82.

¹⁷⁶ Βλ. Α 286.

¹⁷⁷ Βλ. σελ 69 κ. εξ.

2. Η δομή των παραδειγμάτων.

Τα μυθολογικά παραδείγματα δεν παρατίθενται, όπως είναι φυσικό, στο έπος με τυχαίο τρόπο αλλά ακολουθούν μια συγκεκριμένη δομή η οποία καθορίζει τον τρόπο εκφοράς τους. Στην ενότητα αυτή θα δούμε ότι υπάρχουν δύο χαρακτηριστικά δομικά μοντέλα για τα παραδείγματα, η κυκλική σύνθεση (ring composition)¹⁷⁸ και η παράθεση με τρόπο παρατακτικό πολλών παρομοίων περιστάσεων με αυτή χάριν της οποίας παρατίθεται το παράδειγμα. Μάλιστα έχει παρατηρηθεί ότι η δομή του παραδείγματος εξαρτάται από τον σκοπό στον οποίο αποβλέπει η παράθεσή του.¹⁷⁹ Έτσι η κυκλική σύνθεση κυριαρχεί στα προτρεπτικά και αποτρεπτικά παραδείγματα και η παράθεση ομοίων περιστάσεων στα παραδείγματα με απολογητικό ή παρηγορητικό χαρακτήρα.¹⁸⁰

α) Παραδείγματα που εκφέρονται με κυκλική σύνθεση.

Μπορούμε να αρχίσουμε την εξέταση του συγκεκριμένου ζητήματος με τα παραδείγματα που παρουσιάζουν κυκλική σύνθεση. Η κυκλική σύνθεση είναι κοινό στοιχείο στα μυθολογικά παραδείγματα τουλάχιστον στα προτρεπτικά διότι στα αμιγώς παρηγορητικά αυτό μάλλον δεν ισχύει. Δηλαδή το βασικό συλλογιστικό σχήμα των παραδειγμάτων είναι το εξής: πρέπει να συμπεριφερθείς με αυτόν τον τρόπο. Μια μυθολογική μορφή βρισκόταν σε παρόμοια με εσένα περίσταση. Συμπεριφέρθηκε με αυτόν τον τρόπο. Επομένως πρέπει και εσύ να κάνεις το ίδιο.¹⁸¹

¹⁷⁸ Η κυκλική σύνθεση (ring- composition) ήταν ένα υφολογικό στοιχείο πολύ διαδεδομένο στην αρχαϊκή ποίηση. Χρήση του σχήματος αυτού υπάρχει σε όλα της τα είδη και κυρίως στο έπος. Για να υπάρχει κυκλική σύνθεση πρέπει το ποίημα να αρχίζει και να τελειώνει με τον ίδιο τρόπο. Ο STANLEY, (1993) σελ. παρατηρεί: «*Internal framing, or inclusive ring-composition, is created within the digression when a phrase used at the outset reappears at the end of it*». Επίσης ο WILLCOCK, (1964) σελ 142 λέει: «*Basically ring- composition simply means that the digression repeats at its end the statement made at its beginning*». Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση που εξετάζουμε τώρα. Περισσότερα στοιχεία για την κυκλική σύνθεση στον Όμηρο βλ. VAN OTTERLO, W. A. A., 1944, *Untersuchungen über Begriff, Anwendung und Entstehung der griechischen Ringkomposition*, Amsterdam, και 1948, *De ring- compositie als ophouprincipe in de epische gedichten van Homerus*, Amsterdam. Επίσης FENIK, B., 1974, *Studies in the Odyssey*, Wiesbaden, σελ 94 κ. εξ. Επίσης THALMANN, W. G., 1984, *Conventions of Form and Thought in Early Greek Epic Poetry*, Baltimore, σελ. 1-33. Αναλυτική βιβλιογραφία για την κυκλική σύνθεση γενικά όπου παρουσιάζεται και όχι μόνο στον Όμηρο βλ. STANLEY, (1993) σελ. 307-308.

¹⁷⁹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 145 και ÖHLER, (1925) σελ. 41.

¹⁸⁰ Για την διάκριση των παραδειγμάτων σε είδη ανάλογα με τον σκοπό που η παράθεσή τους έχει βλ. παρακάτω, σελ. 55 κ. εξ.

¹⁸¹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 147. Στο σημείο αυτό ο WILLCOCK με την σχηματοποίηση που κάνει διαφωτίζει ακόμα περισσότερο το θέμα της κυκλικής σύνθεσης στο χωρίο.

Επί του παραδείγματος της Νιόβης ο WILLCOCK παρατηρεί, όσον αφορά τη δομή του: «*The form of the Niobe paradeigma is one of the best of the examples in the Iliad of what is called ring- composition*». ¹⁸² Πράγματι αν εξετάσουμε το παράδειγμα βλέπουμε εμφανώς την κυκλική σύνθεση. Ο λόγος του Αχιλλέα αρχίζει με αυτό που θέλει να υποστηρίξει, ότι δηλαδή πρέπει να δειπνήσουν και καταλήγει πάλι στο ίδιο ακριβώς. Μεταξύ της αρχής και του τέλους παρεμβάλλονται διαδοχικά ο λόγος για τον οποίο πρέπει να δειπνήσουν (γιατί και η Νιόβη έκανε το ίδιο) και η όλη διήγηση του μύθου της Νιόβης. Λίγο πριν το τέλος επαναλαμβάνεται ότι η Νιόβη έφαγε. Έτσι προκύπτει το σχήμα θέσις- αιτιολόγηση- διήγηση- αιτιολόγηση- θέσις. ¹⁸³ Δηλαδή αντίστοιχα: πρέπει να δειπνήσουμε- και η Νιόβη έφαγε- η ιστορία της Νιόβης- και αυτή έφαγε- πρέπει να δειπνήσουμε. Η κυκλική σύνθεση μπορεί εύκολα να εντοπιστεί.

Ως προς την δομή του παραδείγματος του Μελέαγρου ισχύουν τα εξής: το παράδειγμα μπορεί να διαιρεθεί σε τρία μέρη: την εισαγωγή (527-528), το κύριο μέρος όπου υπάρχουν τα του πολέμου Κουρήτων και Αιτωλών και τα της οργής του Μελέαγρου (529-599) και τον επίλογο (600- 605). ¹⁸⁴ Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι γίνεται και στην περίπτωση αυτή χρήση κυκλικής σύνθεσης. Το παράδειγμα αρχίζει με την αναφορά του Φοίνικα σε παλαιότερους ήρωες που παρέβλεπαν τον χόλο τους και επέστρεφαν στη μάχη και τελειώνει με την προτροπή του προς τον Αχιλλέα να κάνει το ίδιο αλλά έγκαιρα, πριν χάσει τα δώρα που θα του προσφερθούν.

Πρέπει να γίνουν όμως οι εξής παρατηρήσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο το παράδειγμα τελειώνει: Το τέλος του είναι χαρακτηριστικό. ¹⁸⁵ Ο Φοίνικας παρακινεί και πάλι τον Αχιλλέα να επιστρέψει στην μάχη και να μην συμπεριφερθεί όπως ο Μελέαγρος. Μάλιστα λέει πως αν επιστρέψει χωρίς δώρα τότε η τιμή που θα αποκτήσει θα είναι μικρότερη. Ο Μελέαγρος δεν έλαβε τα δώρα γιατί μάλλον δεν επέστρεψε την στιγμή που του είχε ζητηθεί. Αυτή είναι η πιθανότερη εξήγηση αν και πολλοί μελετητές διαβλέπουν πίσω από το γεγονός αυτό το θάνατο του Μελέαγρου, πράγμα που φυσικά τον εμπόδιζε να λάβει τα δώρα. ¹⁸⁶ Το ότι ο Μελέαγρος πέθανε φαίνεται από τους στίχους I 572-3. Όμως δεν θα ήταν λογικό ο Φοίνιξ να τονίσει σε κάποιον που προσπαθεί να τον πείσει να επιστρέψει στην μάχη ότι και κάποιος άλλος που το έκανε πέθανε. Το πιο λογικό και αρμόζον στην περίπτωση είναι τα λόγια του να έχουν το νόημα: «Γύρνα τώρα γιατί ο Μελέαγρος που καθυστέρησε να γυρίσει δεν πήρε τα δώρα που του αναλογούσαν.» Και όχι φυσικά : «Γύρνα γιατί ο Μελέαγρος που γύρισε πέθανε και δεν πήρε τα δώρα που του αναλογούσαν.»

Όμως κυκλική σύνθεση υπάρχει και σε άλλα δευτερεύοντα σημεία του παραδείγματος. Μπορούμε να την εντοπίσουμε στην περιγραφή των

¹⁸² Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 142.

¹⁸³ Η σχηματοποίηση ανήκει στον NESTLE, (1942) σελ. 66.

¹⁸⁴ Ο διαχωρισμός ανήκει στο BOΣKO, (1974) σελ. 13.

¹⁸⁵ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 148: «*The end is a typical end of a paradeigma...*».

¹⁸⁶ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 148 με βιβλιογραφία.

περιστατικών πριν τον πόλεμο Κουρητών και Αιτωλών¹⁸⁷ και στην σύντομη παράθεση της ιστορίας της Κλεοπάτρας.¹⁸⁸

Στο πρώτο τώρα από τα *παράδειγματα* του Νέστορα, το οποίο έχει σκοπό να πείσει τον Αγαμέμνονα και τον Αχιλλέα να υπακούσουν στα λόγια του και να παραμερίσουν την οργή τους, με κυκλική σύνθεση δίνεται αυτό ακριβώς, το ότι δηλαδή είναι ανάγκη να πεισθούν σε όσα τους λέει ο σοφός γέροντας.¹⁸⁹

Ακόμα στο δεύτερο *παράδειγμα* του Νέστορα στην Η ραψωδία η κυκλική σύνθεση μπορεί να εντοπιστεί στην ευχή του Νέστορα να ήταν ακόμα νέος και να μπορούσε να πολεμήσει όπως παλαιότερα.¹⁹⁰ Η ευχή αυτή είναι σημαντική διότι αποτελεί το κείμενο σημείο της επιχειρηματολογίας του Νέστορα. Αυτό συμβαίνει γιατί σκοπός του ομιλητή είναι να παρουσιάσει τον εαυτό του να ενεργεί με μεγάλη ανδρεία στα νεανικά του χρόνια κάτι που θα έπρεπε να κάνουν και οι ήρωες που άκουγαν εκείνη την στιγμή τις συμβουλές του.

Η ίδια ευχή υπάρχει και στο *παράδειγμα* του Νέστορα που βρίσκεται στην Λ ραψωδία.¹⁹¹ Η PEDRICK όμως, αναφέρει ότι το *παράδειγμα* αυτό επειδή, όπως θεωρεί, δεν αποδίδεται άμεσα προς τον αποδέκτη του παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις με την τυπική μορφή των άλλων *παράδειγματων*. Οι διαφοροποιήσεις είναι οι εξής: η προτροπή δεν έχει άμεσο τόνο αλλά εξυπακούεται, η ιστορία του πολέμου των Πυλίων είναι μεγάλη σε μήκος και δεν παρουσιάζει ομοιότητα με την κατάσταση του προσώπου στο οποίο απευθύνεται, δηλαδή του Αχιλλέα. Τέλος στο *παράδειγμα* παρατηρείται απουσία άμεσης εντολής και σύγκρισης με την διηγούμενη ιστορία. Η ίδια φιλόλογος θεωρεί ότι οι διαφοροποιήσεις αυτές δηλώνουν ότι ο Νέστορας απευθύνει το *παράδειγμα* κυρίως στον Αχιλλέα, αφήνει όμως περιθώρια στον Πάτροκλο να διδαχθεί από αυτό και, αν ο Αχιλλέας δεν θελήσει να πολεμήσει, να πολεμήσει αυτός.¹⁹²

Επίσης στο *παράδειγμα* για τον Τυδέα που παραθέτει ο Αγαμέμνων στην Δ ραψωδία διαπιστώνουμε ότι ακολουθεί το σταθερό σχήμα που έχουν όλα τα τυπικά *παράδειγματα*, τουλάχιστον τα προτρεπτικά. Αρχίζει με την προτροπή προς τον Διομήδη να πολεμήσει, διότι ο πατέρας του ήταν ικανός πολεμιστής, διηγείται την ιστορία του Τυδέα, αναφέρει πάλι ότι ήταν ικανός και κλείνει πάλι με προτροπή προς τον Διομήδη, έστω και αν αυτή είναι έμμεση. Δηλαδή

¹⁸⁷ Βλ. σχετικά παραπάνω, σελ. 49 υποσ. 174.

¹⁸⁸ Βλ. σχετικά παραπάνω, σελ. 46.

¹⁸⁹ Βλ. Α 259 σε συνδυασμό με Α 274. Επίσης Βλ. WILLCOCK, (1976) σελ. 9 όπου εντοπίζει και σχηματοποιεί την κυκλική σύνθεση στο συγκεκριμένο *παράδειγμα*.

¹⁹⁰ Βλ. Η 133 σε συνδυασμό με Η 157.

¹⁹¹ Βλ. Λ 670.

¹⁹² Βλ. PEDRICK, (1983) σελ. 57. Η τελευταία παρατήρηση της PEDRICK νομίζω ότι είναι σημαντική διότι αφήνει περιθώρια το *παράδειγμα* να απευθύνεται έστω και έμμεσα στον Πάτροκλο. Όμως νομίζω ότι δεν συμβαίνει αυτό. Αντίθετα το *παράδειγμα* κύριο αποδέκτη έχει τον Πάτροκλο και έμμεσα τον Αχιλλέα. Σχετικά βλ. παραπάνω σελ. 43 κ. εξ.

αποτελείται από τα εξής: *θέσις- αιτιολόγηση- διήγηση- αιτιολόγηση- θέσις* και συνεπώς υπάρχει κυκλική σύνθεση.¹⁹³

Τέλος κυκλική σύνθεση υπάρχει και στο *παράδειγμα* του Λυκούργου που παρατίθεται από τον Διομήδη στην Ζ ραψωδία, αν και το συγκεκριμένο *παράδειγμα* δεν είναι προτρεπτικό. Αρχίζει ο Διομήδης λέγοντας ότι δεν πρόκειται να πολεμήσει με κάποιον αθάνατο, δίνει όλη την ιστορία του Λυκούργου που πολέμησε με αθάνατο και τιμωρήθηκε και καταλήγει ξανά στο ότι δεν θα πολεμήσει με αθάνατο. Με την πρώτη ματιά εδώ μπορεί να εντοπίσει κανείς μια ασυνέπεια η οποία όμως μάλλον είναι φαινομενική. Εφόσον το *παράδειγμα* αιτιολογεί την στάση του Διομήδη να μην πολεμά με αθανάτους, είναι δηλαδή κατά κάποιο τρόπο απολογητικό, πως εξηγείται η κυκλική σύνθεση η οποία προσιδιάζει στα προτρεπτικά *παραδείγματα*; Όμως νομίζω ότι ο ποιητής εδώ δεν θα μπορούσε να επιλέξει τον άλλο τρόπο δόμησης των *παραδειγμάτων*, δηλαδή την παράθεση πολλών παρόμοιων περιπτώσεων διότι βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη στιγμή, σε μια στιγμή μάχης και θα ήταν αταίριαστη μια απαρίθμηση περιπτώσεων που θα ήταν σίγουρα εκτός από κάθε τι άλλο χρονοβόρα. Έτσι επιλέγει να κάνει χρήση κυκλικής σύνθεσης η οποία καθόλου δεν υστερεί της απαρίθμησης παρόμοιων περιπτώσεων και μπορεί να έχει το ίδιο αποτέλεσμα με αυτήν.¹⁹⁴

β) *Παραδείγματα* που εκφέρονται με παράθεση ομοίων περιπτώσεων.

Όσον αφορά την παράθεση πολλών παρόμοιων περιπτώσεων αυτή παρουσιάζεται στο *παράδειγμα* που παραθέτει η Διώνη στην Ε ραψωδία και απευθύνεται στην πληγωμένη Αφροδίτη. Το *παράδειγμα* αυτό ανήκει στην κατηγορία των *παραδειγμάτων* που εισάγονται όχι για να προτρέψουν αλλά για να παρηγορήσουν αυτόν στον οποίο απευθύνονται, είναι δηλαδή παρηγορητικό. Για τον λόγο αυτό δεν είναι απαραίτητη και η κυκλική σύνθεση αλλά απαραίτητη είναι η παράθεση πολλών παρομοίων επεισοδίων τα οποία καταδεικνύουν ότι η Αφροδίτη δεν είναι η μόνη που πληγώθηκε από θνητό, άλλοι έχουν πάθει περισσότερα δεινά, όπως ο Διόνυσος και η Ήρα, και μάλιστα θεοί που φημίζονται για την ανδρεία και την γενναιότητά τους όπως ο Άρης.¹⁹⁵

Επομένως δύο τυπικά δομικά σχήματα υπάρχουν στην εκφορά των *παραδειγμάτων*, η κυκλική σύνθεση και η παράθεση πολλών παρόμοιων περιπτώσεων. Ο ποιητής επιλέγει ανάλογα με τους σκοπούς εισαγωγής του *παραδείγματος* ποιόν από τους δύο τρόπους θα χρησιμοποιήσει.

¹⁹³ Βλ. σχετικά παραπάνω, σελ. 52. Επίσης βλ. WILLCOCK, (1976) σελ. 51.

¹⁹⁴ Για την κυκλική σύνθεση εδώ βλ. WILLCOCK, (1976) σελ. 68.

¹⁹⁵ Την επισήμανση ότι δεν είναι εδώ απαραίτητη η κυκλική σύνθεση κάνει ο ÖHLER, (1925), σελ. 41. Επίσης για τον παρηγορητικό χαρακτήρα του *παραδείγματος* βλ. AUSTIN, (1966) σελ. 301.

3. Το είδος των παραδειγμάτων.

Τα παραδείγματα μπορούν να ταξινομηθούν σε είδη. Κριτήριο για την ταξινόμηση αποτελεί ο σκοπός χάριν του οποίου οι διάφοροι ήρωες του έπους παραθέτουν το παράδειγμα κάθε φορά.¹⁹⁶ Έτσι διακρίνουμε κυρίως προτρεπτικά, αποτρεπτικά, παρηγορητικά και απολογητικά παραδείγματα. Όπως εύκολα μπορεί κανείς να καταλάβει, τα προτρεπτικά παραδείγματα παροτρύνουν κάποιον να πράξει ανάλογα με κάποιο πρότυπο, τα αποτρεπτικά τον απωθούν από την μίμηση ενός προτύπου, τα παρηγορητικά παρατίθενται ως παραμυθία σε μια δύσκολη στιγμή ενός προσώπου και τα απολογητικά δικαιολογούν μια ενέργεια ενός ήρωα του έργου η οποία είτε αποδεικνύεται σωστή είτε εσφαλμένη.¹⁹⁷ Τα προτρεπτικά παραδείγματα μπορούν επίσης να ονομαστούν θετικά ενώ τα αποτρεπτικά ονομάζονται και αρνητικά.

α) Το είδος του παραδείγματος της Νιόβης.

Σύμφωνα με τα πιο πάνω το παράδειγμα της Νιόβης μπορεί να χαρακτηριστεί προτρεπτικό ή θετικό διότι ο Αχιλλέας παραθέτοντας την ιστορία της Νιόβης προτρέπει τον Πρίαμο να μιμηθεί το παράδειγμά της και να ικανοποιήσει την σωματική ανάγκη του φαγητού.¹⁹⁸ Ταυτόχρονα όμως υπάρχει παρότρυνση και προς τον ίδιο του τον εαυτό να πράξει ανάλογα, λίγο μετά τον θάνατο του αγαπημένου του Πατρόιλου.¹⁹⁹

Όμως, θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί, ήταν τόσο μεγάλη η ανάγκη να παρακινήθει ο Πρίαμος να δειπνήσει; Ο Αχιλλέας, που ο πόνος του για το χαμό του Πατρόιλου ήταν ακόμα νωπός και άσβηστος, δικαιολογείται να δείχνει τόσο μεγάλο ενδιαφέρον για το αν ο Πρίαμος θα δεχτεί φαγητό ή όχι; Και σε τελική ανάλυση δικαιολογείται η παράθεση από τον ποιητή τόσων στίχων, ενός μυθολογικού παραδείγματος, δηλαδή ουσιαστικά μιας παρέμβασης από την κύρια αφηγηματική ροή του ποιήματος, με σκοπό μόνο να δειπνήσει ο Πρίαμος;

Η απάντηση έρχεται στο μυαλό μας εύκολα αν εξετάσουμε τα όσα λέει ο AUSTIN επί του θέματος.²⁰⁰ Λέει λοιπόν: «...*the story of Niobe, which is primarily hortatory but also apologetic. Achilles tells this story to urge Priam to eat, but*

¹⁹⁶ Βεβαίως προηγουμένως κάναμε διάκριση ανάμεσα σε πετυχημένα και μη παραδείγματα, βλ. παραπάνω, σελ. 16 κ. εξ., όμως η διάκριση αυτή έγινε περισσότερο για να συστηματοποιηθεί η έρευνά μας επί της λειτουργικότητας των παραδειγμάτων και όχι ως κριτήριο ταξινόμησής τους. Στο σημείο αυτό όμως ο σκοπός εισαγωγής θα είναι αυτός που θα αποτελέσει το κύριο κριτήριο κατηγοριοποίησης.

¹⁹⁷ Οι χαρακτήρες του έπους δεν απολογούνται μόνο για τις εσφαλμένες πράξεις τους, βλ. την περίπτωση του Αγαμέμνονα (Γ 95 κ. εξ.), αλλά και για πράξεις που εκείνοι τις θεωρούν σωστές αλλά υπάρχει κίνδυνος να θεωρηθούν από άλλους εσφαλμένες, βλ. την περίπτωση του Αχιλλέα (Ω 599 κ. εξ.).

¹⁹⁸ Η ALDEN, (2000) σελ 27 λέει: «*The story of Niobe is a good example of a positive paradigm*».

¹⁹⁹ Σχετικά βλ. παραπάνω σελ. 18 κ. εξ.

²⁰⁰ Βλ. AUSTIN, (1966) σελ. 301.

he is also reassuring himself that he has not betrayed Patroklos by surrendering to his physical needs».

Η συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση ηχεί αρκετά πειστική. Όπως είδαμε και ο Αχιλλέας δεν έτρωγε μετά τον θάνατο το φίλου του τίποτε. Η Θέτιδα ανέλαβε τότε τον ρόλο να τον παρακινήσει να δεχθεί φαγητό. Αφού εκείνος τελικά υποχώρησε στις απαιτήσεις του σώματός του φαίνεται ότι άρχισε να νοιώθει τύψεις γι' αυτό και θεωρούσε ότι πρόδωσε τον Πάτροκλο με το να φάει αν και εκείνος ήταν νεκρός. Επομένως το παράδειγμα της Νιόβης απευθύνεται κατά πρώτον στον Πρίαμο, αλλά ως προς τον Αχιλλέα η λειτουργία του είναι διπλή. Αφ' ενός προτρέπει τον εαυτό του να μην παραμελεί τις σωματικές του απαιτήσεις και αφ' ετέρου απολογείται πάλι στον εαυτό του για το ίδιο γεγονός. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από την ίδια την ψυχολογική κατάσταση του ήρωα. Ο πόνος του είναι τόσο μεγάλος που δεν υπάρχει στο μυαλό του παρά μόνος ο νεκρός φίλος του και ο ίδιος. Τα δύο πρόσωπα που συνθέτουν δηλαδή την προσωπική του τραγωδία. Πώς λοιπόν θα νοιαστεί για το αν δεχθεί φαγητό ή όχι ο Πρίαμος; Το μόνο που τον νοιάζει πια είναι να κάνει το χρέος του απέναντι στον Πάτροκλο. Θεωρούσε ότι το έκανε βεβηλώνοντας το πτώμα του Έκτορα. Τώρα καταπραΰνει τις τύψεις για το ότι τρώγοντας ίσως προδίδει το φίλο του και για το λόγο αυτό απευθύνει στον εαυτό του πρωτίστως το παράδειγμα της Νιόβης.

Είναι όμως ενδιαφέρον στο σημείο αυτό να προσεγγίσουμε αυτό το φαινόμενο στην ψυχολογία του ομηρικού ανθρώπου γιατί σε μεγάλο βαθμό είναι κοινό σε όλους τους ανθρώπους όσο και αν απέχουν χρονικά αλλά και τοπικά μεταξύ τους. Το φαινόμενο αυτό είναι ότι το να ενδίδει κανείς στις απαιτήσεις του σώματος, παρ' όλο που αυτές είναι ζωτικές, όταν πενθεί κάποιον σύντροφό του είναι μια πράξη που επιφέρει τύψεις και θεωρείται προδοσία προς το νεκρό. Όχι μόνο το φαγητό, που μας αφορά εδώ, αλλά και ο ύπνος μπορεί να λειτουργήσει ανάλογα αν και η έλλειψη και των δύο αυτών μπορεί να αποβεί μοιραία για τον άνθρωπο.²⁰¹

Έτσι λοιπόν μπορεί να ερμηνευθεί και το ότι όταν στην Ψ ραφωδία, μετά την μάχη, ο Αχιλλέας τρώει και πηγαίνει να κοιμηθεί στην ακρογιαλιά, την στιγμή ακριβώς εκείνη εμφανίζεται η ψυχή του Πατρόκλου και παραπονιέται ότι ο πιστός του φίλος τον έχει ξεχάσει.²⁰² Η εμφάνιση της ψυχής του Πατρόκλου θα μπορούσε να πει κανείς ότι αποτελεί την φωνή της συνειδήσεως του Αχιλλέα για το ότι έκανε κάτι που ίσως δεν ήταν σωστό για τον νεκρό φίλο του. Φυσικά και εμείς και ο ομηρικός άνθρωπος και κάθε άνθρωπος γνωρίζει πως το να φροντίζει κανείς για την συντήρηση του σώματός του κάθε άλλο παρά ασέβεια είναι προς οποιονδήποτε νεκρό. Όμως στις δύσκολες στιγμές που ακολουθούν την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου η λογική δεν έχει την δύναμη που πρέπει να έχει και ο άνθρωπος πολλές φορές

²⁰¹ Την όλη επιχειρηματολογία καθώς και τα παραδείγματα που την ενισχύουν αναπτύσσει ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 103-105.

²⁰² Βλ. Ψ 68-70. *ευδειω, αυταρ εμειο λελασμενοω επλευ, Αχιλλευ. ου μεν μευ ζωντοω ακηδεις, αλλα θανοντος.*

οδηγείται σε λανθασμένα συμπεράσματα.²⁰³ Παρ' όλα αυτά όμως ο Όμηρος έμμεσα μας δείχνει και πάλι το δρόμο της λογικής που πρέπει να επικρατήσει και με τον τρόπο του τονίζει ότι δεν σχετίζεται το πένθος με την ικανοποίηση των ζωτικών αναγκών του ανθρώπου. Γιατί ο Αχιλλέας μετά το θάνατο του Πατρόκλου παρέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να φάει και χρειάστηκε μέχρι και η ίδια η μητέρα του να τον παρακινήσει να δεχθεί φαγητό.²⁰⁴ Τελικά έφαγε. Όμως ποιος μπορεί να τον κατηγορήσει για το ότι επειδή έφαγε δεν πονούσε για τον φίλο του; Ο πόνος του θα μπορούσε να μεγαλύτερος από τον πόνο και του Πριάμου για το χαμό του Έκτορα και της Νιόβης για το χαμό των παιδιών της διότι όπως δείχνει η εξέλιξη των πραγμάτων επιλέγει να θυσιάσει την ίδια την ζωή του για να εκδικηθεί το θάνατο του αγαπημένου του φίλου. Επομένως ο Αχιλλέας και ο ίδιος ο ποιητής δείχνουν ότι ο ψυχικός πόνος και η συντήρηση του σώματος του ανθρώπου με την ικανοποίηση των φυσικών του αναγκών είναι δυο πράγματα ασύνδετα και το δεύτερο δεν πρέπει να επιφέρει τύψεις όταν γίνεται παρουσία του πρώτου.

Επομένως το παράδειγμα αυτό είναι ταυτόχρονα και προτρεπτικό και απολογητικό και για το λόγο αυτό ταξινομείται χωριστά από τα άλλα.

β) Το είδος του παραδείγματος του Μελεάγρου.

Το παράδειγμα του Μελεάγρου παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον ως προς την ταξινόμησή του. Η όποια δυσκολία προκύπτει από το γεγονός ότι ενώ αρχικά ο Φοίνικας προτρέπει τον Αχιλλέα να συμπεριφερθεί όπως παλαιότεροι ήρωες και να επιστρέψει στη μάχη, στο τέλος τον αποτρέπει από το να γυρίσει πίσω σαν τον Μελεάγρο, χωρίς δηλαδή να λάβει δώρα. Το πνεύμα αυτό του παραδείγματος στο σημείο αυτό κάνει τον ROSNER να το χαρακτηρίζει: «*negative exemplum*»²⁰⁵ γιατί προφανώς ο Μελεάγρος αποτελεί στο σημείο αυτό αρνητικό πρότυπο συμπεριφοράς παρά το ότι στην αρχή του λόγου του ο Φοίνιξ παρότρυνε τον Αχιλλέα να πράξει όπως έπραξαν και παλαιοί μεγάλοι ήρωες που αν και έφυγαν από την μάχη οργισμένοι πείστηκαν και επέστρεψαν.²⁰⁶ Ο ANDERSEN διατυπώνει και αυτός την άποψη ότι το

²⁰³ Ο θάνατος αγαπημένου προσώπου αντιμετωπίζεται με ανάλογο τρόπο στο έπος. Όποιος χάνει κάποιον που αγαπούσε δεν μεριμνά καθόλου για τις βιοτικές του ανάγκες. Βλ. την περίπτωση του Πριάμου και του Αχιλλέα με βάση όσα είδαμε παραπάνω, σελ. 55, 56. Επίσης βλ. α 189 κ. εξ. όπου ο Λαέρτης θλιμμένος γιατί όπως νόμιζε ο Οδυσσεύς είχε χαθεί ζούσε απομονωμένος στο κτήμα του χωρίς να έχει επαφή με τον υπόλοιπο κόσμο. Επίσης βλ. Ω 159 κ. εξ. όπου παρουσιάζεται ο θρήνος που έχει ξεσπάσει στο παλάτι του Πριάμου για τον θάνατο του γιου του. Κανείς δεν μεριμνά να ικανοποιήσει την σωματική ανάγκη του φαγητού. Επίσης ακόμα και σήμερα ισχύει κάτι ανάλογο. Κατά το θάνατο αγαπημένων μας προσώπων αποφεύγουμε την κατάλυση κρέατος ενώ είναι καθιερωμένη η μαύρη αμφίεση σε άντρες και γυναίκες ενώ οι άντρες δεν κόβουν για μεγάλο χρονικό διάστημα τα γένια τους.

²⁰⁴ Βλ. Ω 128 – 131.

²⁰⁵ Βλ. ROSNER, (1976) σελ. 324.

²⁰⁶ Στο σημείο αυτό βασιζόμενος ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 13, αναφέρει ότι το παράδειγμα αν και ξεκίνησε με προτροπή μετεβλήθη σε αποτροπή στο τέλος. Και δίνει την ερμηνεία ότι

παράδειγμα ήταν στην αρχή προτρεπτικό και στο τέλος έγινε αποτρεπτικό αλλά ορθώς τονίζει ότι αν και υπάρχει αυτή η διαφοροποίηση ωστόσο ο σκοπός που εισάγεται το παράδειγμα παραμένει ο ίδιος.²⁰⁷ Όμως το φαινομενικό αυτό πρόβλημα θα μπορούσε να ξεπεραστεί αν θεωρήσουμε την ιστορία του Μελεάγρου ένα παράδειγμα ενός ήρωα που εγκατέλειψε την οργή του και γύρισε στη μάχη. Ο Αχιλλέας πρέπει να κάνει το ίδιο με μια διαφορά, δεν πρέπει να γυρίσει αργά ώστε να κατορθώσει να λάβει τα τιμητικά δώρα που του προσφέρονται.²⁰⁸

γ) Προτρεπτικά παραδείγματα.

Τα παραδείγματα που παρατίθενται από τον Νέστορα μπορούμε να πούμε ότι ανήκουν όλα στην κατηγορία των προτρεπτικών. Τα παραδείγματα όμως από την προσωπική ζωή του Νέστορα μπορούν να έχουν διπλό ρόλο. Απ' τη μια αποτελούν πρότυπο συμπεριφοράς σε αυτούς που απευθύνονται, είναι δηλαδή προτρεπτικά, και από την άλλη εισάγονται για να καταξιώσουν την θέση, την παρουσία και την ίδια την προσωπικότητα του Νέστορα ανάμεσα στους άλλους βασιλιάδες στην Τρωική εκστρατεία.²⁰⁹ Η θέση του είναι αυτή του σοφού και έμπειρου ανθρώπου που είναι ικανός να δώσει για πολλά θέματα τις συμβουλές του.

Στην Α ραψωδία ο σοφός γέροντας προτρέπει τον Αγαμέμνονα και τον Αχιλλέα να τον ακούσουν, στην Η προτρέπει τους Αχαιούς να μην δειλιάσουν αλλά όπως θα έκανε εκείνος αν ήταν νέος να βρεθεί κάποιος να σταθεί αντιμέτωπος απέναντι στον φοβερό Έκτορα. Στην Λ ραψωδία παροτρύνει τον Πάτροκλο να συμβουλευθεί τον Αχιλλέα να επανέλθει στη μάχη ή αν αυτό δεν γίνει να λάβει εκείνος μέρος στη μάχη φορώντας τα όπλα του αρχηγού των Μυρμιδόνων.²¹⁰ Τέλος με το παράδειγμα της Ψ ραψωδίας ο Νέστορας σκοπό έχει να παρακινήσει τους ακροατές του να συμπεριφέρονται με υποχωρητικότητα ακόμα και αν αισθάνονται πως αδικούνται προκειμένου να μην δημιουργηθεί κάποια δυσάρεστη παρεξήγηση. Κατά τον AUSTIN το παράδειγμα έχει και απολογητικό τόνο εφόσον ο Νέστορας με την ιστορία αυτή δικαιολογεί το γιατί αξίζει να πάρει το τιμητικό δώρο από τον Αχιλλέα αλλά

έτσι έπρεπε να αρχίσει ο Φοίνιξ για να προετοιμάσει τον Αχιλλέα να ακούσει και για κάποιον άλλο ήρωα που επέστρεψε στη μάχη. Το αν επέστρεψε χωρίς να λάβει δώρα είναι κάτι που ο Αχιλλέας πρέπει να το αποφύγει και αυτό θα ειπωθεί στο τέλος από τον παιδαγωγό του.

²⁰⁷ Βλ. ANDERSEN, (1987) σελ.4 - 5.

²⁰⁸ Βλ. σχετικά παραπάνω, σελ. 42 κ. εξ.

²⁰⁹ Βλ. AUSTIN, (1966) σελ. 301: «*The digressions of Nestor are both hortatory and apologetic. As apology they establish the legitimacy of his position in the Greek hierarchy as the wisest counselor*». Ο AUSTIN φαίνεται να αναγνωρίζει εδώ την διπλή λειτουργία των παραδειγμάτων του Νέστορα όμως εμείς θα ταξινομήσουμε τα παραδείγματα αυτά στην κατηγορία των προτρεπτικών, έχοντας όμως υπ' όψιν μας και την παρατήρηση του AUSTIN.

²¹⁰ Σχετικά με το ποιόν έχει σκοπό να προτρέψει ο Νέστορας παραθέτοντας το συγκεκριμένο παράδειγμα βλ. παραπάνω σελ. 28.

είναι και προτρεπτικό γιατί συμβουλεύει τους νεώτερους να αγωνίζονται προκειμένου να πάρουν αργότερα τιμητικές διακρίσεις.²¹¹

Επίσης το *παράδειγμα* που ο Αχιλλέας παραθέτει στη Θέτιδα στην Α ραψωδία είναι προτρεπτικό διότι με αυτό σκοπό έχει να την πείσει να μεταβεί στον Δία και να του ζητήσει την βοήθειά του, εφόσον και αυτή κάποτε τον είχε βοηθήσει.

Τέλος το *παράδειγμα* που ο Αγαμέμνων απευθύνει στον Διομήδη στην Δ ραψωδία είναι ξεκάθαρα προτρεπτικό ή θετικό διότι παρέχει ένα θετικό πρότυπο συμπεριφοράς στον Διομήδη. Αυτό το πρότυπο είναι ο πατέρας του, ο Τυδέας.

δ) Απολογητικά παραδείγματα.

Στο *παράδειγμα* της Τ ραψωδίας που σχετίζεται με την Άτη ο Αγαμέμνωνας αφ' ενός δικαιολογεί την παρουσία της Άτης ανάμεσα στους ανθρώπους και συγκεκριμένα την επενέργειά της πάνω του, αφού ο ίδιος ο Δίας την εξόρισε στη γη και αφ' ετέρου ελαφρύνει τη θέση του γιατί αφού ο ίδιος ο Δίας που είναι σοφός και πατέρας των θεών και των ανθρώπων υπέπεσε σε πλάνη μπορεί να δικαιολογηθεί και αυτός που είναι ένας θνητός. Επομένως το *παράδειγμα* αυτό ανήκει στην κατηγορία των απολογητικών.

Το δεύτερο *παράδειγμα* που σχετίζεται με την Θέτιδα και εισάγεται από τον θεό Ήφαιστο στην Σ ραψωδία έχει χαρακτηριστικά απολογητικό διότι με αυτό ο θεός δικαιολογεί την απόφασή του να βοηθήσει τελικά την Θέτιδα αφού και αυτή κάποτε του είχε σώσει τη ζωή.

Τέλος το *παράδειγμα* του Λυκούργου που εισάγει ο Διομήδης στην Ζ ραψωδία είναι απολογητικό διότι με αυτό ο Διομήδης δικαιολογεί την επιλογή του να μην εμπλακεί ποτέ σε κάποια διαμάχη με θεό, εφόσον ο Λυκούργος που το έκανε τιμωρήθηκε στη συνέχεια.

ε) Παρηγορητικά παραδείγματα.

Το *παράδειγμα* που η Διώνη παραθέτει στην Αφροδίτη στην Ε ραψωδία είναι ξεκάθαρα παρηγορητικό. Η Αφροδίτη είναι πληγωμένη από έναν θνητό, το Διομήδη και η μητέρα της επιθυμεί να την παρηγορήσει για ότι έπαθε. Η παραμυθία επέρχεται με την παράθεση και άλλων περιπτώσεων θεών που πληγώθηκαν από θνητούς.

Συνεπώς με βάση τα παραπάνω τα παραδείγματα στην Ιλιάδα μπορούν να ταξινομηθούν στις προαναφερόμενες κατηγορίες με κριτήριο το σκοπό που καλούνται να επιτελέσουν.

²¹¹ Βλ. AUSTIN, (1966) σελ. 303 και παραπάνω σελ. 32.

4. Το παράδειγμα και η δομή του έπους.

Ορισμένα από τα *παραδείγματα* λειτουργούν καταλυτικά στην δομή ολόκληρου του έπους διότι η επιτυχία τους ή μη καθορίζει την πλοκή και την εξέλιξη όλου του ποιήματος. Άλλα πάλι δεν σχετίζονται με την πλοκή του ποιήματος. Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε τα *παραδείγματα* υπό αυτό το πρίσμα.

α) *Παραδείγματα* που λειτουργούν καταλυτικά στη δομή του έπους.

Το *παράδειγμα* του Μελέαγρου σχετίζεται άμεσα με την δομή του έπους και η έκβασή του ήταν ικανή να αλλάξει την ίδια την έκβαση και την διάρθρωση ολόκληρου του ποιήματος. Όπως είδαμε το *παράδειγμα* αυτό απέτυχε. Η αποτυχία του οφείλεται ακριβώς στο ότι έτσι έπρεπε να γίνει για να υπάρξει συνέχεια στην πλοκή και την διάρθρωση που τελικά ακολούθησε το έπος. Στην αντίθετη περίπτωση τα πράγματα θα είχαν πάρει εντελώς άλλη έκβαση. Το ίδιο το *παράδειγμα* δεν παρουσιάζει κάποιο εσωτερικό σφάλμα ώστε να αποτύχει. Σε μια διαφορετική περίπτωση το *παράδειγμα* θα μπορούσε να είναι απόλυτα πετυχημένο τώρα όμως αυτό δεν ήταν δυνατόν γιατί δεν μπορούσε ο Αχιλλέας να επιστρέψει στη μάχη οποιαδήποτε παράκληση και αν του έκαναν, οποιοδήποτε *παράδειγμα* και αν του έφεραν. Αν ο Αχιλλέας επέστρεφε την συγκεκριμένη στιγμή τότε θα άλλαζε δραματικά όλη η πλοκή και υπόθεση της ίδιας της *Ιλιάδας*. Δεν θα είχαμε την είσοδο στην μάχη του Πατρόκλου, τον θάνατό του, την επιστροφή εξαιτίας αυτού του Αχιλλέα και όλα όσα επακολούθησαν. Επομένως το *παράδειγμα* έπρεπε να μην πετύχει το στόχο του γιατί το απαιτούσε η ίδια η πλοκή του έπους και η αποτυχία του δεν οφείλεται σε εσωτερικούς λόγους.²¹² Συνεπώς η έκβαση του συγκεκριμένου *παραδείγματος* επενεργεί ουσιαστικά και άμεσα στην ίδια την δομή του ποιήματος.

Επίσης η έκβαση του *παραδείγματος* που παραθέτει ο Νέστορας στην Α ραψωδία σχετίζεται άμεσα με την δομή του έπους. Σκοπός του είναι να κάνει τον Αγαμέμνονα και τον Αχιλλέα να σταματήσουν την διαμάχη που έχει ξεσπάσει ανάμεσά τους. Αν η έκβαση του *παραδείγματος* ήταν επιτυχημένη η

²¹² Η ALDEN, (2000) σελ. 249 θεωρεί ότι η αποτυχία του *παραδείγματος* οφείλεται καθαρά σε εσωτερικούς λόγους. Νομίζει ότι η ιστορία του Μελέαγρου προτρέπει τον Αχιλλέα να επιστρέψει στη μάχη μετά από την παράκληση ενός αγαπημένου του προσώπου, χωρίς υλικές ανταμοιβές και την τελευταία στιγμή λίγο πριν οι Τρώες βάλουν φωτιά στα πλοία των Αχαιών. Το ότι αυτά έγιναν έτσι δεν οφείλονται όμως στο ίδιο το *παράδειγμα* αλλά σε λόγους αντιστοιχίας του *παραδείγματος* με την πλοκή της *Ιλιάδας* όπως είδαμε. Ξεκάθαρα στο τελευταίο μέρος του *παραδείγματος*, που γίνεται αποτρεπτικό, ο Φοίνικας αποτρέπει τον Αχιλλέα από το να συμπεριφερθεί ακριβώς όπως ο Μελέαγρος. Επομένως η άποψη της ALDEN δεν μπορεί να ευσταθεί. Εξάλλου πως μπορεί να ευσταθεί το βασικό της επιχειρήμα ότι το *παράδειγμα* γενικά δίνει την εντύπωση ότι η επιστροφή του Αχιλλέα πρέπει να γίνει με όρους όμοιους με αυτούς της επιστροφής του Μελέαγρου εφόσον ρητά ο Φοίνικας αποτρέπει τον Αχιλλέα από το να συμπεριφερθεί έτσι;

Ιλιάδα θα είχε εντελώς διαφορετική δομή από αυτή που έχει τώρα. Η διαμάχη θα είχε λήξει εκεί και τίποτε από όσα ακολούθησαν δεν θα είχαν γίνει με τον τρόπο που εμείς γνωρίζουμε. Επομένως η δομή του ποιήματος εξαρτάται κατά κάποιον τρόπο και από την έμβαση του *παραδείγματος* αυτού.

Επίσης στο *παράδειγμα* του Νέστορα στην Η ραψωδία μπορούμε να καταλήξουμε στα ίδια συμπεράσματα. Με το να αναφέρει ο γέροντας το περιστατικό της μονομαχίας του με τον Ερευθαλίωνα παροτρύνει εννέα από τους Αχαιούς να μονομαχήσουν με τον Έκτορα. Αυτός που θα το κάνει τελικά θα είναι ο Αϊάντας. Όμως αν δεν είχε κανείς δεχθεί την πρόκληση του Έκτορα η δομή του έπους θα άλλαζε άρδην και αυτό είναι που κάνει το συγκεκριμένο παράδειγμα σημαντικό για την δομή του έργου.

Όμως περισσότερο σημαντικό είναι το *παράδειγμα* της Λ ραψωδίας. Με αυτό ο Πάτροκλος παρακινείται να εισέλθει στη μάχη φέροντας τα όπλα του Αχιλλέα. Στην μάχη θα βρει το θάνατο και ο Αχιλλέας θα αναγκαστεί να επιστρέψει ζητώντας εκδίκηση για το χαμό του αγαπημένου του φίλου. Επομένως αν δεχτούμε ότι ο Νέστορας, με τις συμβουλές του και με το *παράδειγμα* που παρέθεσε, συνέβαλε στο να εισέλθει ο Πάτροκλος στο πεδίο της μάχης, τότε το ίδιο το *παράδειγμα* προωθεί την εξέλιξη του έργου και είναι καθοριστικό για την δομή του έπους. Όσα θα ακολουθήσουν δεν θα είναι παρά απόρροια της εισόδου του Πατρόκλου στην μάχη, του θανάτου του και της επιθυμίας για εκδίκηση από τον Αχιλλέα. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο Πάτροκλος πέθανε μιμούμενος κατά κάποιον τρόπο το *παράδειγμα* του Νέστορα διότι καταδίωξε τους Τρώες ως τα τείχη τους όπως ο Νέστορας είχε καταδίωξει τους Επειούς. Κατ' επέκταση λοιπόν όσα έπονται είναι απόρροια του συγκεκριμένου *παραδείγματος*.

Το *παράδειγμα* τέλος που ο Αχιλλέας απευθύνει στην Θέτιδα στην Α ραψωδία για να την πείσει να ζητήσει την βοήθεια του Δία είναι σημαντικό ως προς την δομή του έργου και προωθεί την εξέλιξη της υπόθεσης. Εφόσον η Θέτιδα πείθεται, ζητά την βοήθεια του Δία και αυτός δεν της την αρνείται, αρχίζουν τα δεινά για τους Αχαιούς, δεινά που θα οδηγήσουν σε όλα όσα ακολουθούν.

β) *Παράδειγματα* που δεν σχετίζονται με τη δομή του έπους.

Το *παράδειγμα* της Νιόβης δεν φαίνεται να επενεργεί στην δομή του έπους. Το αν ο Πρίαμος πεισθεί να δειπνήσει δεν είναι κάτι που μπορεί να αλλοιώσει την διάρθρωση της *Ιλιάδας*. Όμως, όπως είδαμε, ο Αχιλλέας και ο Πρίαμος πρέπει να ικανοποιήσουν την ανάγκη του φαγητού διότι ο θάνατος των αγαπημένων τους προσώπων δεν θα πρέπει να τους κάνει να παραμελούν την ανάγκη αυτή.

Το τελευταίο από τα *παραδείγματα* του Νέστορα, που βρίσκεται στην Ψ ραψωδία, αν και όπως είδαμε επιτελεί μεγάλη και σημαντική λειτουργία, ωστόσο δεν επενεργεί ουσιαστικά επί της δομής του έπους.

Το *παράδειγμα* που ο Αγαμέμνονας απευθύνει στον Διομήδη στην Ε ραψωδία δεν φαίνεται ούτε και αυτό να επενεργεί στην δομή του έπους αν και εξωθεί τον γιο του Τυδέα να πολεμήσει γενναϊότερα. Επίσης ούτε το *παράδειγμα* της Άτης στην Τ ραψωδία επενεργεί ουσιαστικά στην δομή του ποιήματος αφού φυσικά δεν προκαλεί αυτό την συμφιλίωση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα. Ο Αχιλλέας θα επέστρεφε στην μάχη για να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του ακόμα και αν ο Αγαμέμνονας δεν παρέθετε το *παράδειγμα* της Άτης.

Το *παράδειγμα* επίσης που ο Ήφαιστος παραθέτει για να δικαιολογήσει την επιλογή του να προσφέρει βοήθεια στην Θέτιδα δεν επηρεάζει ουσιαστικά την δομή της *Ιλιάδας*.

Επίσης δεν επηρεάζει την δομή του έργου το *παράδειγμα* που η Διώνη απευθύνει στην Αφροδίτη στην Ε ραψωδία. Βέβαια εκπληρώνει τον σκοπό της εισαγωγής του, παρηγορείται η Αφροδίτη, αλλά δεν προκύπτει από αυτό κάποια διαφοροποίηση στην δομή της *Ιλιάδας*.

Τέλος όσον αφορά το *παράδειγμα* για τον Λυκούργο που εισάγει ο Διομήδης στην Ζ ραψωδία ούτε και αυτό φαίνεται να επιφέρει κάποια μεταβολή στην δομή του έπους. Απλώς με αυτό ο Διομήδης δικαιολογεί την επιλογή του να μην γίνει την στιγμή εκείνη θεομάχος.

Επομένως από όσα είδαμε στο κεφάλαιο αυτό, η παρουσία κάποιων παραδειγμάτων είναι καταλυτική για τη δομή του έπους ενώ άλλα δεν επηρεάζουν καθόλου την πλοκή και την διάρθρωση του έργου.

5. Παράδειγμα και αφηγηματολογία στην *Ιλιάδα*.

Η *Ιλιάδα*, εκτός από κάθε τι άλλο, είναι μια αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο περιπετειών και κατορθωμάτων ηρώων. Αυτό θα μπορούσε να είναι και ο ορισμός του έπους γενικά. Όμως εμείς στην ενότητα αυτή θα σταθούμε περισσότερο στην έννοια της αφήγησης. Θα εξετάσουμε πως πραγματώνεται η αφήγηση και ποιες μορφές παρουσιάζει αυτή αναφορικά πάντα με το παράδειγμα. Στην εξέταση αυτή θα επικεντρωθούμε στα πορίσματα που έχουν καταλήξει νεώτερες και σύγχρονες θεωρίες για την αφήγηση.

Στην *Ιλιάδα* λοιπόν μπορούμε να διακρίνουμε δυο μορφές αφήγησης. Την πρωτεύουσα και την δευτερεύουσα.²¹³ Η πρωτεύουσα αφήγηση είναι εκπεφρασμένη από τον ίδιο τον ποιητή-αφηγητή και αφορά την βασική διάρθρωση του ποιήματος. Δηλαδή θα μπορούσε κανείς να εντάξει στην πρωτεύουσα αφήγηση της *Ιλιάδας* τα όσα λέγονται για την διαμάχη μεταξύ του Αχιλλέα και του Αγαμέμνονα, την οργή του Αχιλλέα, την αποχώρησή του από την μάχη, την είσοδο στη μάχη του Πατρόκλου και τον θάνατό του και τέλος την επιστροφή του Αχιλλέα, τον θάνατο του Έκτορα και την παραλαβή του άψυχου σώματός του από τον Πρίαμο κ.τ.λ.. Όπως μπορεί κανείς εύκολα να συμπεράνει, τα γεγονότα που εμπεριέχονται στην πρωτεύουσα αφήγηση είναι βασικά για την πλοκή, την εξέλιξη και την διάρθρωση του ποιήματος και δεν μπορούν να παραλειφθούν χωρίς να καταστραφεί η ενότητα και η όλη σύνδεση του ποιήματος.²¹⁴

Στην δευτερεύουσα, αντίθετα, αφήγηση υπάρχουν γεγονότα που μπορούν εύκολα να παραλειφθούν, αν κανείς το θελήσει, χωρίς όμως να διαταραχθεί το σύνολο της πρωτεύουσας αφήγησης.²¹⁵ Μάλιστα η ALDEN προλαβαίνει να διευκρινίσει ότι η λειτουργία της δευτερεύουσας αφήγησης είναι δεν καλλιτεχνική, δηλαδή διακοσμητική στην κύρια αφήγηση και συνεχίζοντας τις σκέψεις της δεν σταματάει εκεί αλλά δίνει την αρμόζουσα αξία στην δευτερεύουσα αφήγηση.²¹⁶ Και βέβαια, αν και μπορεί κανείς να αναγνωρίσει την δευτερεύουσα θέση που πράγματι η δευτερεύουσα αφήγηση έχει, είναι δύσκολο να μιλήσει για διακοσμητική θέση διότι όπως είδαμε πολλά

²¹³ Οι αγγλικοί όροι είναι *primary* και *secondary*. Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 13: «*The Iliad is made up of narratives, primary and secondary*». Για την διάκριση που η DE JONG, (1987) κάνει βλ. παρακάτω σελ. 64.

²¹⁴ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 13.

²¹⁵ Βεβαίως δεν ισχυριζόμαστε ότι τα μέρη που αποτελούν την δευτερεύουσα αφήγηση δεν συνδέονται οργανικά με όλο το ποίημα και έτσι μπορούν να παραλειφθούν. Η παρουσία και η ύπαρξή τους οπωσδήποτε είναι απαραίτητη και η λειτουργία τους σημαντικότερη. Όμως αυτό που υποστηρίζεται είναι ότι η υποτιθέμενη απουσία τους από το ποίημα δεν θα προκαλούσε διατάραξη στην εξέλιξη και την διάρθρωσή του. Για παράδειγμα, αν δεν είχε συμβεί ποτέ η οργή του Αχιλλέα η *Ιλιάδα* θα ήταν εντελώς διαφορετική. Η οργή του Αχιλλέα συνεπώς ανήκει στην πρωτεύουσα αφήγηση.

²¹⁶ Βλ. ALDEN, (2000) σελ 13.

από τα παραδείγματα, που ανήκουν στην δευτερεύουσα αφήγηση, κατέχουν σημαντική θέση στην εξέλιξη και την διάρθρωση της *Ιλιάδας*.²¹⁷

Στην δευτερεύουσα επομένως αφήγηση ανήκουν κυρίως όσα ειτίθενται από την φωνή όχι του ίδιου του ποιητή, αλλά με την φωνή κάποιου από τους χαρακτήρες του έργου.²¹⁸ Τα γεγονότα αυτά εξηγούν, διασαφηνίζουν και κατά κάποιο τρόπο υπομνηματίζουν όσα αφορούν την πρωτεύουσα αφήγηση και συμβάλλουν στην κατανόηση του ποιήματος γενικά από το ακροατήριο. Η ALDEN χαρακτηριστικά λέει: «*The para-narratives are the key to the interpretation of the main narrative*».²¹⁹ Η άποψη αυτή νομίζω ότι συμπυκνώνει την αξία και την λειτουργία της δευτερεύουσας αφήγησης.

Στην δευτερεύουσα αυτή αφήγηση ανήκουν και τα μυθολογικά παραδείγματα που μας απασχολούν στην εργασία αυτή. Θα μπορούσαν να ονομαστούν παρεκβάσεις (*digressions*) για το λόγο ότι διασπάται η ευθεία γραμμή της κύριας αφήγησης και γίνεται αναφορά σε θέματα έξω από τον βασικό μύθο της *Ιλιάδας*.²²⁰ Όμως το παράδειγμα δεν έχει την σημασιολογική ευρύτητα που έχει ο όρος παρέκβαση γιατί παρέκβαση θα μπορούσε να είναι οποιαδήποτε παρέκκλιση από την κύρια αφήγηση όπως για παράδειγμα η περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα, ενώ παράδειγμα είναι κάτι ξεχωριστό και ιδιαίτερο όπως έχουμε δει.²²¹

Επίσης διαφέρει και ο χρόνος στον οποίο αναφερόμαστε. Στην παρέκβαση δεν είναι απαραίτητο να γίνεται αναφορά στο παρελθόν, μπορεί να μιλά για το δραματικό παρόν του έργου ενώ το παράδειγμα εξ ορισμού αφορά το παρελθόν, κοντινό ή απώτερο, που θα χρησιμεύσει ως πρότυπο του παρόντος. Επομένως κάθε παράδειγμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί παρέκβαση ενώ κάθε παρέκβαση δεν συνιστά παράδειγμα.

Η DE JONG²²² στο βιβλίο της για την αφηγηματολογία στον Όμηρο εισάγει τους όρους *narrator* και *focalizer* και με βάση αυτούς δίνει το δικό της ερμηνευτικό πλαίσιο που κωδικοποιεί και εξηγεί πολλά πράγματα που σχετίζονται με την τεχνική της αφήγησης στην *Ιλιάδα*.²²³

Σύμφωνα με τα όσα εκείνη λέει, *narrator* μπορεί να ονομαστεί αυτός που επιτελεί την λεκτική παρουσίαση μια ιστορίας και *focalizer* αυτός που συμβάλλει στην διανοητική, συναισθηματική και διαισθητική παρουσίαση του μύθου.

²¹⁷ Φέρ' ειπείν, ποιος μπορεί να χαρακτηρίσει διακοσμητικούς τους λόγους του Νέστορα ή το παράδειγμα του Μελεάγρου;

²¹⁸ Αν και υπάρχει περίπτωση ο ίδιος ο ποιητής να είναι αφηγητής δευτερευόντων περιστατικών όπως στην περίπτωση των αγώνων που διοργανώθηκαν για την μνήμη του Πατρόκλου.

²¹⁹ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 13 με τον όρο *para-narratives* η ALDEN εννοεί κάθε δευτερεύουσα αφήγηση.

²²⁰ Τον όρο *digression* χρησιμοποίησαν οι AUSTIN, (1966) και ANDERSEN, (1987).

²²¹ Βλ. σχετικά εισαγωγή, σελ. 10 κ. εξ.

²²² Βλ. DE JONG, (1987) σελ. 33 κ. εξ.

²²³ Στο σημείο αυτό θα διατηρηθεί η Αγγλική ορολογία διότι νομίζω ότι αποδίδει καλύτερα τις σκέψεις της συγγραφέως. Πάντως ο όρος *focalization* μπορεί να μεταφραστεί *εστίαση*, ο όρος *focalizer* μεταφράζεται *εστιακός χαρακτήρας* και ο όρος *narrator* μεταφράζεται *αφηγητής*.

Αυτό που συμβαίνει τις πιο πολλές φορές είναι ότι κάθε *narrator* είναι και *focalizer* γιατί οτιδήποτε διηγείται κανείς δίνει σε αυτό ηθελημένα ή άθελα μια δική του ερμηνεία και στην ερμηνεία λανθάνει πάντα η συναισθηματική, διανοητική και διαισθητική παρουσίαση ενός έργου. Το αντίστροφο όμως δεν μπορεί να συμβεί. Δηλαδή κάθε *focalizer* δεν είναι και *narrator* διότι μπορεί ο λόγος του να μεταφερθεί και να παρουσιαστεί στην ιστορία από κάποιον άλλο ο οποίος θα είναι ο *narrator* ενώ ο προηγούμενος θα κρατήσει την θέση του *focalizer*. Η περίπτωση αυτή είναι η εγχιβωτισμένη αφήγηση κατά την οποία κάποιος διηγείται τα λόγια ενός άλλου.

Το παράδειγμα ανήκει σε αυτή την κατηγορία αφήγησης εφόσον εισάγεται πάντα από κάποιον χαρακτήρα του έργου σε άμεσο ευθύ λόγο και ποτέ από τον βασικό αφηγητή, τον *narrator*. Στην περίπτωση όμως του παραδείγματος, επειδή είναι δοσμένο σε ευθύ άμεσο λόγο και όχι σε πλάγιο ο χαρακτήρας που το εισάγει διατηρεί και τους δυο ρόλους, είναι δηλαδή δευτερεύων *narrator-focalizer*. Ο πρωτεύων όμως *narrator-focalizer* κυριαρχεί επί του δευτερεύοντος γιατί εκείνος μπορεί να αποφασίσει πόσο θα μιλήσει ο δευτερεύων και επίσης μπορεί να κάνει σχόλια στην αφήγησή του. Επίσης σημαντικό είναι να γίνει η διάκριση μεταξύ εξωτερικού και εσωτερικού *narrator-focalizer*. Εξωτερικός είναι ο ποιητής, αφού στην περίπτωση της *Ιλιάδας* δεν συμμετέχει στην δράση με την μορφή κάποιου χαρακτήρα, ενώ εσωτερικός είναι οποιοσδήποτε χαρακτήρας του έργου προβαίνει σε διήγηση. Επίσης αποδέκτης της αφήγησης μπορεί να είναι είτε εξωτερικός είτε εσωτερικός. Εξωτερικός είναι ο ακροατής- αναγνώστης του Ομήρου ενώ εσωτερικός ο χαρακτήρας ή οι χαρακτήρες του έργου προς τους οποίους κάθε φορά απευθύνεται κάποια αφήγηση.

Στη περίπτωση του παραδείγματος μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: α) είναι δυνατόν ο πρωτεύων αφηγητής (*narrator-focalizer*) να ενσωματώσει στην αφήγησή του τον λόγο ενός χαρακτήρα του έργου ο οποίος θα απευθύνεται κυρίως σε έναν άλλον χαρακτήρα του έργου αλλά και στους αναγνώστες. Ο λόγος που ενσωματώνεται θα πρέπει να είναι ευθύς και άμεσος.²²⁴ β) είναι δυνατόν ο δευτερεύων αφηγητής να ενσωματώσει στην αφήγησή του την εστίαση (*focalization*) ενός άλλου χαρακτήρα όχι όμως σε ευθύ λόγο. Οπότε έτσι θα έχουμε την πρωτεύουσα αφήγηση μέσα στην οποία θα υπάρχει ο λόγος του δευτερεύοντος αφηγητή όπου θα υπάρχει η κρίση (*focalization*) ενός τρίτου χαρακτήρα.²²⁵ γ) στον λόγο του δευτερεύοντος αφηγητή είναι δυνατόν να ενσωματωθεί άμεσος ευθύς λόγος ενός τρίτου χαρακτήρα που γίνεται έτσι

²²⁴ Βλ. τον λόγο του Φοίνικα στην *I* ραψωδία. Είναι ενσωματωμένος στην αφήγηση του Ομήρου και απευθύνεται στον Αχιλλέα άμεσα αλλά έμμεσα στους ακροατές του έπους. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι ο λόγος του Φοίνικα είναι άμεσος και ευθύς. Για περισσότερα παραδείγματα σε αυτό το είδος βλ. DE JONG, (1987) σελ. 149 κ. εξ.

²²⁵ Βλ. το παράδειγμα της Νιόβης. Η ιστορία λέγεται πρωτίστως από τον Όμηρο, εκείνος ενσωματώνει το λόγο του Αχιλλέα όπου υπάρχει η αντίδραση της Νιόβης για τον θάνατο των παιδιών της όταν λέει ότι θρηγούσε μέχρι να μεταμορφωθεί από τον Δία σε πέτρα. Παραδείγματα αυτού του είδους αναφέρει η DE JONG, (1987) σελ 169 κ. εξ.

τρίτος *narrator-focalizer*. Αποδέκτες του λόγου αυτού είναι τρεις. Αυτός στον οποίο άμεσα απευθύνεται, αυτός στον οποίο απευθύνεται ο λόγος του δευτερεύοντος αφηγητή και τέλος το κοινό του Ομήρου.²²⁶

Το παράδειγμα συνεπώς μπορεί να χαρακτηριστεί δευτερεύουσα αφήγηση ή αλλιώς εγκιβωτισμένη αφήγηση (*embedded narrative*). Όμως αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση εγκιβωτισμένης αφήγησης. Για να το καταλάβουμε αυτό θα πρέπει να δούμε γενικά ποια μπορεί να είναι η σχέση οποιασδήποτε δευτερεύουσας αφήγησης με την κύρια. Μιλώντας γενικά μπορούμε να διακρίνουμε τρεις περιπτώσεις σχέσεων της δευτερεύουσας με την κύρια αφήγηση.²²⁷ Στην πρώτη περίπτωση η δευτερεύουσα διήγηση είναι εντελώς ανεξάρτητη και αυτοτελής. Δεν σχετίζεται καθόλου με την κύρια διήγηση και έχει αυτόνομο και αυθύπαρκτο ρόλο. Ένα παράδειγμα τέτοιας διήγησης είναι οι αραβικές ιστορίες στις *Χίλιες και μια Νύχτες*. Εκεί η αφηγήτρια διηγείται κάθε βραδιά και μια ξεχωριστή ιστορία ανεξάρτητη από την κύρια διήγηση και αυτοτελή. Καθεμία από τις πολλές δευτερεύουσες αφηγήσεις μπορεί να παραλειφθεί χωρίς να αλλοιωθεί το σύνολο και επίσης για την κατανόηση της καθεμιάς από τις δευτερεύουσες αφηγήσεις δεν είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τις άλλες ή την κύρια αφήγηση.

Στην δεύτερη περίπτωση η σχέση μεταξύ πρωτεύουσας και δευτερεύουσας διήγησης είναι άμεση και σημαντική. Ο ρόλος που αναλαμβάνει να επιτελέσει η δευτερεύουσα διήγηση είναι να ερμηνεύσει και να εξηγήσει την κύρια διήγηση και πολλές φορές επεκτείνει την κύρια διήγηση. Παράδειγμα τέτοιας διήγησης από τον Όμηρο μπορεί να θεωρηθεί η διήγηση του Οδυσσέα στην αυλή του βασιλιά Αλκίνοου. Η διήγηση αυτή δεν είναι σημαντική για την πλοκή του έργου γιατί ο Οδυσσέας θα είχε λάβει την βοήθεια που του χρειαζόταν και χωρίς να διηγηθεί πως έφτασε ως εκεί, αλλά όμως διασαφηνίζει, ερμηνεύει και κατά κάποιον τρόπο υπομνηματίζει την κύρια διήγηση.²²⁸

Στην τρίτη περίπτωση αφήγησης η κύρια με την δευτερεύουσα διήγηση παρουσιάζουν μεγάλη θεματική σχέση. Η σύνδεσή τους οφείλεται στην θεματική ομοιότητα που παρουσιάζουν η οποία μπορεί να συνίσταται τόσο σε αντίθεση όσο και σε αναλογία. (αρνητικό και θετικό παράδειγμα αντίστοιχα). Η σύνδεση αυτή, που οφείλεται στην θεματική αναλογία, κάνει την δευτερεύουσα διήγηση να δίνει μια διαφορετική θεώρηση στην κύρια διήγηση εκ μέρους του ακροατή ή του αναγνώστη. Με άλλα λόγια στην περίπτωση αυτή η δευτερεύουσα διήγηση είναι απαραίτητη στον σχηματισμό πλήρους και

²²⁶ Βλ. το παράδειγμα της Άτης που εισάγει ο Αγαμέμνωνας. (Γ 95 κ. εξ.) όπου υπάρχει ο άμεσος λόγος του Δία. Ο λόγος αυτός απευθύνεται πρωτίστως στην Ήρα, μετά στον Αχιλλέα εκ μέρους του Αγαμέμνονα και τέλος στους ακροατές του έπους από τον Όμηρο.

²²⁷ Η διάκριση ανήκει στον ANDERSEN, (1987) σελ. 7 κ. εξ.

²²⁸ Βεβαίως δεν επιχειρεί κανείς να υποβαθμίσει την σημασία της διήγησης του Οδυσσέα στην αυλή των Φαίακων. Αδιαμφισβήτητα είναι σημαντική και καθοριστική για όλο το έπος. Όμως νομίζω ότι ο ANDERSEN δεν εμπλέκεται σε τέτοιου επιπέδου συζήτηση. Απλώς αξιολογεί την διήγηση του Οδυσσέα σε επίπεδο αφηγηματολογίας.

ολοκληρωμένης αντίληψης και ερμηνευτικής προσέγγισης της κύριας διήγησης από τον ακροατή ή αναγνώστη.²²⁹ Στην τρίτη αυτή κατηγορία ανήκουν τα *παραδείγματα* στον Όμηρο. Έχουμε δει ότι επιτελούν την παραπάνω λειτουργία. Όπως ορθώς επισημαίνει ο ANDERSEN ²³⁰ «*In Homer, we have seen that the embedded story (the paradigm) is also an “indication to the reader”, foreshadowing, prefiguring, significance-enhancing*».

Επιπλέον όμως το *παράδειγμα* έχουμε δει ότι εμπεριέχει μεγάλες αναλογίες με την κύρια υπόθεση του έργου. Είδαμε, π. χ. ποιες ομοιότητες προκύπτουν μεταξύ του *παραδείγματος* του Μελεάγρου και της ίδιας της ζωής του Αχιλλέα ή ακόμα και ολόκληρης της *Ιλιάδας*.²³¹ Οι αναλογίες αυτές μας κάνουν να καταλήξουμε στην μεταφορά του καθρέπτη. Δηλαδή μπορούμε να πούμε ότι τα *παραδείγματα* αποτελούν μικρούς καθρέπτες της κύριας διήγησης.²³² Πράγματι η εξέταση των *παραδειγμάτων* που έγινε στο κεφάλαιο αυτό και οι ομοιότητες που ερευνήθηκαν σε κάθε περίπτωση με την κύρια διήγηση μπορούν να πιστοποιήσουν ότι υπάρχει καθρέπτισμα της κύριας πρωτεύουσας διήγησης στα *παραδείγματα*. Ο ANDERSEN καταλήγει ότι η δευτερεύουσα διηγήσεις «*It is a reflection of elements in the main story, but with a different cast.*»²³³ Αυτό είναι εμφανές. Όσα *παραδείγματα* έχουμε δει το πιστοποιούν.

Οι παλαιότερες αναλυτικές θεωρίες έβλεπαν στις *παρεκβάσεις*, και μαζί με αυτές και στα *παραδείγματα*, στον Όμηρο το έργο πολλών και διαφορετικών ποιητών που είχε από κάποιον συρραφτεί και παρουσιαστεί ως ενιαίο.²³⁴ Η νεότερη όμως έρευνα έθεσε τις *παρεκβάσεις* και τα *παραδείγματα* φυσικά στην θέση που τους αρμόζει μέσα σε ένα έργο διαποτισμένο από τον προφορικό του χαρακτήρα.

Ο AUSTIN αντιτίθεται στις πιο πάνω θεωρίες και σε ένα πολύ σημαντικό του άρθρο εκφράζει την άποψη πως οι *παρεκβάσεις* θα πρέπει πια να θεωρηθούν οργανικό μέρος όλου του έργου και ότι δεν είναι απλά διακοσμητικά στοιχεία αλλά η παρουσία τους ενέχει συνέπεια και συνέχεια με την κύρια αφήγηση.²³⁵ Αφετηρία για την άποψη αυτή είναι το ότι η αφηγηματική τεχνική του Ομήρου συνίσταται σε δυο αντίθετες περιπτώσεις. Η

²²⁹ Για το λόγο αυτό η BAL, (1985) σελ 146 θεωρεί ότι η δευτερεύουσα διήγηση «*may be taken as a sign of the primary fabula.*» Στα ίδια πλαίσια κινείται και η άποψη της ALDEN, (2000) σελ. 13.

²³⁰ Βλ. ANDERSEN, (1987) σελ 8.

²³¹ Βλ. παραπάνω σελ. 41 κ. εξ.

²³² Η μεταφορά χρησιμοποιείται κυρίως από τον ANDERSEN, (2000) σελ 8-9 όπου υπάρχει και η σχετική βιβλιογραφία για την προέλευση της μεταφοράς αυτής.

²³³ Βλ. ANDERSEN, (2000) σελ. 8.

²³⁴ Για τις αναλυτικές θεωρίες που υπήρχαν αλλά τώρα είναι πια ξεπερασμένες βλ. AUSTIN, (1966) σελ. 296, υποσ. 4 με πλούσια βιβλιογραφία.

²³⁵ Βλ. AUSTIN, (1966) σελ 297: «*I hope to show that the digressions of the Iliad are not haphazard accretions, but neither are they merely ornamental decorations subject to the whims of poet or his audience. There is a consistency in their themes, their occurrence and their degree of elaboration which indicates an ordering principle in their use.*»

πρώτη περίπτωση είναι σε μια αφήγηση να δίνονται όλες οι λεπτομέρειες και να μην παραλείπεται τίποτε. Η δεύτερη περίπτωση υπάρχει όταν κάποια γεγονότα παρουσιάζονται σύντομα και ελλειπτικά. Ο AUSTIN παρατηρεί ότι τα γεγονότα που εμπεριέχουν οι παρεκβάσεις είναι δοσμένα με τον πρώτο τρόπο.²³⁶ Έτσι καταλήγει στο συμπέρασμα ότι εισήχθησαν από τον ποιητή όχι για το ιστορικό τους ενδιαφέρον αλλά για την παραδειγματική τους αξία και γι' αυτό και εμπεριέχονται όλες αυτές οι λεπτομέρειες. Η άποψη αυτή τονίζει και ενισχύει αυτά που υποστηρίχθηκαν πιο πάνω για την σχέση κύριας και δευτερεύουσας αφήγησης στην περίπτωση των *παραδειγμάτων*.

Η GAISSER κινούμενη και αυτή στα ίδια πλαίσια προσπαθεί να εντοπίσει την σχέση των *παρεκβάσεων* με την κύρια αφήγηση για να αποκλείσει και αυτή το ενδεχόμενο αυτές να είναι μη συνδεδεμένες οργανικά με το όλο ποίημα και επομένως να μπορούν να θεωρηθούν ως μεταγενέστερες προσθήκες.²³⁷ Για να πετύχει το σκοπό της προχωρά σε ανάλυση όλων των *παρεκβάσεων* που εντοπίζει και στην *Ιλιάδα* αλλά και στην *Οδύσσεια* και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι οργανικά δεμένες με ολόκληρα τα ποιήματα στα οποία υπάρχουν.

Επομένως τα *παραδείγματα* αν και αποτελούν μέρη της αφήγησης που δεν εισάγονται ποτέ από τον κύριο αφηγητή, δηλαδή από τον ποιητή του έπους αλλά από κάποιον χαρακτήρα του, και είναι δευτερεύουσες αφηγήσεις, η οργανικότητα, η σκοπιμότητα και η συνέπειά τους είναι δεδομένες. Η εισαγωγή και η χρήση τους υπακούει σε καθορισμένους ποιητικούς κανόνες και εξυπηρετεί συγκεκριμένες ανάγκες του ποιητή σε τέτοιο βαθμό που δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ανεξάρτητα αφηγηματικά τμήματα του έπους που μπορεί να έχουν παρεμβληθεί και από κάποιον άλλον εκτός του Ομήρου.

²³⁶ Βλ. AUSTIN, (1966) σελ. 298.

²³⁷ Βλ. GAISSER, (1969a) σελ. 1-3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΟ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

1. Ο Όμηρος και η μυθολογία. Χρήση και ανανέωση.

Όπως είδαμε πηγή και βάση για τα μυθολογικά *exempla* ήταν το παρελθόν, απώτερο ή κοντινό, το οποίο θα αποτελούσε πηγή παραδειγματισμού και πρότυπο συμπεριφοράς για το παρόν.²³⁸ Προς την κατεύθυνση αυτή στοχεύοντας ο Όμηρος, έπρεπε να ανιχνεύσει στην μυθολογική παράδοση της εποχής του τα κατάλληλα στοιχεία που θα του χρησίμευαν ως *paradeigmata* σε ότι ήθελε δια μέσου των χαρακτήρων του να εκφράσει και να αποδείξει. Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει προσπάθεια να αποδειχθεί ότι πολλές φορές, όταν η μυθολογική παράδοση δεν ήταν πρόσφορη για να χρησιμοποιηθεί ως *paradeigma*, ο Όμηρος ήταν ελεύθερος μέχρι ενός σημείου να την τροποποιήσει και να δημιουργήσει έτσι μόνος του ό,τι δεν υπήρχε έτοιμο στο παραδεδομένο μυθολογικό υλικό προς όφελος πάντα των ποιητικών του σκοπών.²³⁹ Από ότι θα δούμε πιο κάτω δεν ήταν καθόλου σπάνιο ο ποιητής να επινοεί ο ίδιος στοιχεία που δεν υπήρχαν πριν από αυτόν στους μύθους για να τους κάνει καταλληλότερους να χρησιμεύσουν ως *paradeigma*.²⁴⁰

Μπορούμε να αρχίσουμε την εξέταση του συγκεκριμένου θέματος από το *paradeigma* της Νιόβης.²⁴¹ Όπως είδαμε μετά το θάνατο των παιδιών της η Νιόβη σκέφτηκε να ικανοποιήσει την σωματική ανάγκη του φαγητού.²⁴² Επίσης λίγο αργότερα ο Δίας την μεταμόρφωσε σε πέτρα για να μπορέσει να αντέξει την βαθιά της λύπη. Μέσα όμως από τις πηγές που μας είναι διαθέσιμες από την αρχαία ελληνική γραμματεία δεν υπάρχει πουθενά η τόσο καθοριστική για το συγκεκριμένο *paradeigma* πληροφορία ότι η Νιόβη μετά την ταφή των παιδιών της μερίμνησε για φαγητό.²⁴³ Βεβαίως το μεγαλύτερο μέρος της γραμματείας αυτής δεν έχει φτάσει ως τις μέρες μας, αλλά η παντελής έλλειψη του γεγονότος ότι η Νιόβη έφαγε, ακόμα και στο μέρος των αρχαίων πηγών που μας έχει διασωθεί, είναι περιεργή. Επομένως, αν τα πράγματα έχουν έτσι, τείνουμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι ο Όμηρος επινόησε το σημείο αυτό της ιστορίας της Νιόβης για να μπορέσει να προσφέρει στον Αχιλλέα ένα

²³⁸ Βλ. παραπάνω, σελ. 10 κ. εξ.

²³⁹ Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 98 ορθώς επισημαίνει: «*The old poets had absolute license to remould an old tradition, regardless of the source from which they took it, and to adapt it to the requirements of their poetic scheme.*»

²⁴⁰ Βλ. σχετικά στην εισαγωγή της εργασίας, σελ. 10 κ. εξ.

²⁴¹ Βλ. Ω 599 κ. εξ.

²⁴² Βλ. παραπάνω, σελ 16 κ. εξ.

²⁴³ Μόνο ο Λουκιανός αναφέρει το συγκεκριμένο περιστατικό προφανώς επηρεασμένος από την Ω ραψωδία. Βλ. *Περί πένθους*, 24.

μυθολογικό παράδειγμα κατάλληλο για τους σκοπούς του. Όμως οι επινοήσεις του Ομήρου δεν φαίνεται να σταματούν εδώ. Κανένας μεταγενέστερος συγγραφέας δεν αναφέρει το γεγονός ότι μετά τον θάνατο των παιδιών της Νιόβης οι ίδιοι οι θεοί φρόντισαν για την ταφή τους. Επίσης πουθενά δεν αναφέρεται ότι ο Δίας είχε μεταμορφώσει όλους τους ανθρώπους σε πέτρες. Αντίθετα όσοι παραδίδουν τον συγκεκριμένο μύθο αναφέρονται μόνο στην μεταμόρφωση της Νιόβης σε πέτρα προβάλλοντας την συγκεκριμένη ηρωίδα σαν σύμβολο της μητρικής αγάπης.²⁴⁴

Όλα αυτά τα στοιχεία καθώς και το γεγονός ότι οι πληροφορίες που μας δίνει ο Όμηρος για τον μύθο της Νιόβης προσαρμόζονται απόλυτα στο περιβάλλον εντός του οποίου λέγονται και ταιριάζουν σε πολλά σημεία με τα συμφραζόμενα της *Ιλιάδας* μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αυτό δημιουργήθηκε σκόπιμα και τα περί της μεταμορφώσεως των ανθρώπων σε πέτρες καθώς και το ότι η Νιόβη φρόντισε να ικανοποιήσει την σωματική ανάγκη του φαγητού αμέσως μετά την ταφή των παιδιών της είναι απλώς μια επινόηση του ποιητή για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του ποιήματός του και να προσφέρει ένα παράδειγμα από την μυθολογία στον Πρίαμο αλλά και στον ίδιο τον Αχιλλέα.

Συγκεκριμένα η Νιόβη έπρεπε να έχει δεχθεί φαγητό για να παρακινήθει και ο Πρίαμος να δειπνήσει και επίσης για να απολογηθεί και ο Αχιλλέας επειδή έκανε το ίδιο μετά τον θάνατο του Πατρόκλου. Ακόμα οι άνθρωποι έπρεπε να μεταμορφωθούν σε πέτρες για να μείνουν τα παιδιά της Νιόβης άταφα για εννέα μέρες όπως και ο Έκτορας και τελικά να φροντίσουν οι ίδιοι οι θεοί για την ταφή τους όπως και για την ταφή του Έκτορα.²⁴⁵

Η πλειοψηφία των μελετητών του χωρίου αυτού συμφωνούν στο ότι δεν προϋπήρχε του Ομήρου η συγκεκριμένη εκδοχή του μύθου της Νιόβης. Ο WILLCOCK θεωρεί περισσότερο από απίθανο να υπήρχε μύθος με τέτοιο περιεχόμενο και συμφωνεί ότι είναι απλή ομηρική επινόηση.²⁴⁶ Ο BRASWELL συντάσσεται και αυτός με την παραπάνω άποψη.²⁴⁷ Επίσης ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ κινείται στα ίδια πλαίσια. Δεν διστάζει και αυτός να θεωρήσει την εκδοχή αυτή ομηρική επινόηση.²⁴⁸ Μάλιστα ο συγκεκριμένος φιλόλογος διαχωρίζει την

²⁴⁴ Βλ. σχετικά ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 99 κ. εξ. Επίσης βλ. Υγίνος, 9, Απολλόδωρος, 3, 5,6, Οβιδίος, *Μεταμορφώσεις*, VI, 146 – 312 και Παρθένιος, *Ερωτικές Ιστορίες*, 33.

²⁴⁵ Ο WILLCOCK, (1964) σελ. 141 κάνει την υπόθεση ότι το μοτίβο της μεταμόρφωσης των ανθρώπων σε πέτρες προέκυψε κατ' αναλογία από το παραδεδομένο μοτίβο της μεταμόρφωσης της ίδιας της Νιόβης σε πέτρα που προϋπήρχε στον μύθο διότι ο ποιητής επινοεί αλλά μέσα από ένα απόθεμα θεματικών μοτίβων που τα χειρίζεται ακριβώς όπως τους λογοτύπους. Τα χρησιμοποιεί εκεί που τα χρειάζεται και χρησιμοποιεί μόνο αυτά.

²⁴⁶ Βλ. WILLCOCK, ό. π. σελ 141: «*The situation is not that Homer has chosen a suitable mythological example as an encouragement to Priam – rather he has invented it*». Στο σημείο αυτό υπάρχει και η σχετική βιβλιογραφία.

²⁴⁷ Βλ. BRASWELL, (1971) σελ. 24.

²⁴⁸ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 99 : «*Niobe in book 24 eats for the simple reason that Priam must eat. The genuine tradition knew nothing of a Niobe who remembered to eat either after Homer; it knew only of a mother who was petrified by grief for the loss of her children*».

ειδοχή του μύθου κατά την οποία η Νιόβη τρώει από αυτή κατά την οποία μεταμορφώνεται σε πέτρα και υποστηρίζει ότι οι δύο αυτές ειδοχές δεν μπορεί να συνυπάρχουν στο ίδιο περιβάλλον. Συνεχίζοντας τον συλλογισμό του διατυπώνει το ερώτημα ποια είναι η παλαιότερη ειδοχή του μύθου, η ομηρική ή αυτή της απολίθωσης της Νιόβης και πως έγινε η εξέλιξη από την μια ειδοχή στην άλλη όποια και αν προηγείται. Η απάντηση που δίνει είναι ότι η ειδοχή της απολίθωσης πρέπει να είναι πρωιμότερη διότι μπορεί να λειτουργεί σαν *αίτιον* για την ύπαρξη κάποιας πέτρας που είχε ανθρώπινο σχήμα. Αν αυτό συνέβη, όπως λογικά υποθέτει ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, τότε ο Όμηρος επινόησε τις υπόλοιπες λεπτομέρειες για να προσαρμόσει την ιστορία αυτή στα συμφραζόμενα της *Ιλιάδας* και να την χρησιμοποιήσει ως *παράδειγμα*.

Ο LESKY²⁴⁹ αντίθετα διαφωνεί με την πιο πάνω άποψη και υποστηρίζει ότι η ειδοχή σύμφωνα με την οποία η Νιόβη δέχθηκε φαγητό προϋπήρχε και δεν είναι επινόηση του Ομήρου. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ²⁵⁰ δεν ενστερνίζεται, όπως είναι επόμενο, την άποψη του LESKY και διερωτάται ποια μορφή θα είχε ο μύθος αν αφαιρούσαμε την ειδοχή της απολίθωσης. Επίσης, γιατί θα πρέπει να ανατρεξουμε σε κάποια προομηρική ειδοχή εφόσον ό,τι αναφέρει ο Όμηρος είδαμε ότι είναι απόλυτα προσαρμοσμένα με τα συμφραζόμενά του;

Επομένως το συμπέρασμα που πρέπει να καταλήξουμε είναι ότι ο Όμηρος επινόησε τα στοιχεία του μύθου που του ήταν απαραίτητα. Δεν φαίνεται να υπήρχε προομηρική παράδοση που να αναφέρει όσα λέγονται από τον Αχιλλέα στην Ω ραψωδία. Την εποχή που συνέθετε ο Όμηρος τα έπη του το μυθολογικό υλικό πρέπει να ήταν ακόμη αδιαμόρφωτο και εύπλαστο. Ο κάθε ποιητής μάλλον είχε την ελευθερία να τροποποιεί και να αναδιαμορφώνει την παραδεδομένη μυθολογία χωρίς καμία αναστολή. Αυτό μάλλον συνέβη και στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει και θα δούμε ότι συμβαίνει και αλλού.²⁵¹

²⁴⁹ Βλ. R. E., 17 1, 1936, LESKY, s. v. *Niobe*, 646.

²⁵⁰ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ 102- 103.

²⁵¹ Το ίδιο φαίνεται να ισχύει ακόμα και στα πολύ μεταγενέστερα του Ομήρου χρόνια. Αναφέρομαι στην τραγωδία των κλασικών χρόνων. Και εκεί ο κάθε ποιητής ήταν ελεύθερος να διαμορφώσει το έργο του ανάλογα με την προσωπική άποψη που είχε για το μυθολογικό υλικό. Έδινε έτσι την δική του προσωπική ειδοχή σε μύθους που δεν είχαν ακόμα αποκτήσει σταθερή μορφή. Για το λόγο αυτό δεν ενδιέφερε το τι έλεγε αλλά το πώς το έλεγε, δηλαδή ποια ήταν η προσωπική πινελιά που έδινε εκείνος στους μύθους. Βεβαίως και στην τραγωδία κάποια θέματα ήταν σταθερά και δεν μπορούσαν να αλλάξουν όμως κάποια άλλα υπέκειντο στις διαθέσεις, τις ανάγκες και την έμπνευση του κάθε ποιητή. Τα παραδείγματα είναι πολλά. Ας περιοριστούμε όμως ενδεικτικά σε ένα. Στον *Οιδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλή μετά την αποκάλυψη της αλήθειας η Ιοκάστη αυτοκτονεί (βλ. στιχ. 1236 κ. εξ.). Αντίθετα στις *Φοίνισσες* του Ευριπίδη η Ιοκάστη είναι ακόμη στην ζωή όταν τα δυο της παιδιά μάχονται για την εξουσία στην Θήβα. Ο ίδιος μύθος παρουσιάζεται παραλλαγμένος μεταξύ των δύο τραγικών. Το στοιχείο αυτό μπορούσε να αλλάξει. Δεν μπορούσε όμως να αλλάξει κανείς άλλα βασικά στοιχεία του μύθου. Θα ήταν αδιανόητο για παράδειγμα να υποστηρίξει κάποιος ποιητής ότι ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης συμφώνησαν και δεν μονομάχησαν για την εξουσία ή ότι ο Οιδίποδας δεν σιότωσε το Λάιο. Αυτά ήταν αμετάβλητα, σταθερά και δεν τροποποιούνταν από κανένα.

Το τι μπορούσε να αλλάξει ο Όμηρος, τι όχι και με ποια κριτήρια είναι κάτι που θα μας απασχολήσει αφού αποκτήσουμε συνολική εποπτεία της αντιμετώπισης του μυθολογικού υλικού από τον Όμηρο στο μυθολογικό παράδειγμα.²⁵²

Σημαντικό και μεγάλο ενδιαφέρον ως προς το θέμα που μας απασχολεί στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει το παράδειγμα του Μελεάγρου²⁵³ διότι όπως θα δούμε στη συνέχεια στην περίπτωση αυτή ο ποιητής ξεπέρασε σε μεγάλο βαθμό την μέχρι εκείνον παράδοση και η προσωπική του δημιουργία ήταν μεγάλη.

Οι πηγές από την αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή γραμματεία μας παρέχουν τρεις εκδοχές του μύθου του Μελεάγρου.²⁵⁴ Η μία είναι η ομηρική, όπως την είδαμε να παρουσιάζεται μέσα από τον παραδειγματικό λόγο του Φοίνικα στην Ι ραψωδία. Η άλλη εκδοχή παραδίδεται από περισσότερους ποιητές, από τον Αισχύλο (*Χοηφόροι*, 602 κ. εξ.) από τον Βακχυλίδη (5, 94 κ. εξ.), από τον Οβίδιο (*Μεταμορφώσεις*, 8 267 κ. εξ.), από τον Απολλόδωρο (1, 64, 71), από τον Διόδωρο τον Σικελιώτη (4, 34) και από τον Υγίνο (171). Η τρίτη εκδοχή διασώζεται από τον Παυσανία (10, 31, 3).

Σύμφωνα με την ομηρική εκδοχή ο θάνατος του Μελεάγρου είχε την αιτία του στην κατάρρα που του έδωσε η μητέρα του, διότι από τον στίχο 571 και εξής βλέπουμε ότι η κατάρρα που η Αλθαία έδωσε στον γιο της εισακούστηκε από την Ερινύα «που έχει ανήλεη καρδιά». Όμως από την δεύτερη εκδοχή του μύθου, όπως την δίνουν οι πιο πάνω ποιητές και συγγραφείς, πληροφορούμαστε ότι η Αλθαία δεν καταράστηκε τον γιο της και εκείνος πάθανε, αλλά χρησιμοποίησε ένα άλλο μέσο για να εκδικηθεί το θάνατο του αδελφού της.²⁵⁵ Ο Μελεάγρος, από τότε που γεννήθηκε, είχε συνδεθεί η ζωή του με ένα μαγικό δαυλό ο οποίος ήταν ο μισός καμμένος. Αν καιγόταν ολόκληρος τότε ο Μελεάγρος θα πέθαινε. Τον δαυλό αυτόν τον είχε στην κατοχή της η Αλθαία, ήξερε την μαγική του δύναμη και τον έκρυβε σε ένα κουτί. Όταν αυτή εξοργίστηκε με τον φόνο του αδελφού της από τον Μελεάγρο έκαψε τον δαυλό και πέθανε ο γιος της. Η τρίτη εκδοχή του Παυσανία αποδίδει τον θάνατο του ήρωα σε μάχη με τον Απόλλωνα.

Η δεύτερη εκδοχή, που σχετίζεται με τον μαγικό αυτό δαυλό, πρέπει να είναι παλαιότερη από την ομηρική. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ²⁵⁶ θεωρεί ότι ανάγεται σε έναν λαϊκό μύθο των Αιτωλών όπου κατά την γέννηση ενός παιδιού το

Στην περίπτωση του Ομήρου ισχύει το ίδιο. Δεν μπορούσε να υποστηρίξει ότι οι θεοί δεν σκότωσαν τα παιδιά της Νιόβης, αλλά εύκολα μπορούσε να προσθέσει το γεγονός ότι αυτή δέχθηκε φαγητό μετά την ταφή τους.

²⁵² Δηλαδή στο τέλος του κεφαλαίου.

²⁵³ Βλ. I 525 κ. εξ.

²⁵⁴ Βλ. και WILLCOCK, (1964) σελ. 151. Με το θέμα ασχολείται και η ALDEN, (2000) σελ. 240 κ. εξ. όπου υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία και επιτίθενται όλες οι αντικρουόμενες απόψεις.

²⁵⁵ Η των αδελφών της γιατί ο Βακχυλίδης υποστηρίζει ότι ο Μελεάγρος σκότωσε κατά λάθος δύο αδελφούς της Αλθαίας, τον Τρικλο και τον Αφάρητα. Βλ. 5, 128-129.

²⁵⁶ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 14 με βιβλιογραφία.

επισκέφτηκαν οι Μοίρες για να του πουν το μέλλον του. Η τρίτη Μοίρα έδειξε στην μητέρα ένα μισοκαμένο ξύλο στο τζάκι και είπε ότι όταν το ξύλο καεί τελείως το παιδί θα πεθάνει. Η μητέρα όρμησε στο τζάκι, άρπαξε το ξύλο, το έσβησε και το φύλαξε για να μην καεί και πεθάνει το παιδί της. Όταν το παιδί μεγάλωσε, σκότωσε τον θείο του και η μητέρα του οργισμένη από το γεγονός αυτό έριξε το ξύλο στη φωτιά και πέθανε το παιδί.²⁵⁷ Από τον λαϊκό αυτό μύθο ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ εικάζει ότι προήλθε η επική του εκδοχή στην οποία εισήλθαν τα στοιχεία της οργής της Αρτέμιδος, του κυνηγιού του αγριόχοιρου και της διαμάχης μεταξύ των Κουρήτων και των Αιτωλών.²⁵⁸ Ο μύθος αυτός πρέπει να ήταν πολύ διαδεδομένος στον αρχαίο κόσμο²⁵⁹ και από αυτόν τον μύθο πρέπει να πήραν αφορμή κάποιοι επικοί ποιητές πριν τον Όμηρο και δημιούργησαν την επική μορφή που εμπεριέχει η διήγηση του Φοίνικα στην *Ιλιάδα*. Μάλιστα αντικατέστησαν το μαγικό στοιχείο του δαυλού με το καθαρά επικό στοιχείο της οργής της Αλθαιάς και της κατάρας προς τον Μελέαγρο.²⁶⁰ Η συνύπαρξη των δύο στοιχείων θα ήταν αδύνατη διότι ο θάνατος του Μελεάγρου με την καύση του δαυλού δεν θα μπορούσε να υπάρχει σε ένα περιβάλλον όπου η μητέρα του τον καταριέται, εκείνος οργισμένος αποχωρεί και μετά την πρεσβεία επιστρέφει.

Ποια ήταν η συμβολή του Ομήρου στο παραδεδομένο πια επικό υλικό είναι κάτι που θα μας απασχολήσει στην συνέχεια. Αν όμως δεχτούμε, χωρίς προς στιγμήν να το αποδειξουμε, ότι η διήγηση του Φοίνικα στηριζόταν σε ένα προομηρικό, χαμένο για εμάς, έπος, που θα μπορούσε να λέγεται *Μελεαγρίς*,²⁶¹ τότε αξίζει να ερευνήσουμε αν το μοτίβο της οργής της Αλθαιάς και της κατάρας της υπήρχε πριν τον Όμηρο ή υπήρχε μόνο το μοτίβο του μαγικού δαυλού το οποίο ο ίδιος ο Όμηρος εξοβέλισε. Ακόμα η οργή του Μελεάγρου στην υποτιθέμενη *Μελεαγρίδα* μήπως ήταν αυτή που επηρέασε τον Όμηρο στην σύνθεση της οργής του Αχιλλέα στην *Ιλιάδα*; Ή μήπως η οργή του Μελεάγρου

²⁵⁷ Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 15 και Appendix I εικάζει ότι προϋπήρχε ο μύθος αυτός στους Αιτωλούς διότι έχει ανακαλύψει ότι υπάρχει σε πολλαπλές μορφές και σε πολλά μέρη στον κόσμο.

²⁵⁸ Τα στοιχεία αυτά μπορούν να χαρακτηρίζονται στο εξής επικά διότι προσιδιάζουν στο έπος και συντελούν στην διαφοροποίηση του απλού λαϊκού μύθου σε έπος. Για την παραγωγή έπους από τους λαϊκούς μύθους και το πώς αυτή γινόταν βλ. HOELSCHER, U., 1978, "The Transformation from Folk-Tale to Epic", στο FENIK, (1978).

²⁵⁹ Βλ. Παυσανίας, 10, 31, 4: «...ες απαν ηδη διαβεβοημενην το Ελληνικον».

²⁶⁰ Είναι γνωστή η τάση της επικής ποίησης γενικά και συνεπώς και του Ομήρου να αποφεύγει όσο το δυνατόν υπέρλογα και μαγικά στοιχεία. Προς αυτήν την τάση εναρμονίζεται και η απομάκρυνση του μαγικού δαυλού από το έπος. Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 16: «It is a fact that the epic poets try to establish an unvarying order in the world and to remould the legend without utilizing fantastic elements». Επίσης βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 151 όπου και αυτός κάνει λόγο για την αποφυγή κάθε μαγικού στοιχείου στην επική ποίηση.

²⁶¹ Τον υποθετικό αυτό τίτλο του έπους στο οποίο μάλλον βασίστηκε ο Όμηρος δίνει και ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 25 και ο ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 22 και ο WILLCOCK, (1964) σελ. 152.

πλάστηκε από τον Όμηρο κατά το πρότυπο της οργής του Αχιλλέα για να μπορέσει να αποτελέσει *παράδειγμα* προς αυτόν;²⁶²

Όπως όμως είδαμε, ο Όμηρος παρεμβαίνει σε ένα καθορισμένο μοτίβο και το τροποποιεί για τις ανάγκες του έπους του.²⁶³ Έτσι αλλάζει την προκαθορισμένη σειρά στους ανθρώπους που επισκέπτονται τον Μελέαγρο για να τον μεταπείσουν και τοποθετεί στην υψηλότερη δυνατή θέση τους φίλους του. Και αυτό διότι φίλοι του Αχιλλέα είναι και τα μέλη της πρεσβείας στην *Ιλιάδα*.²⁶⁴ Όμως στην αρχική λαϊκή μορφή του μύθου του Μελεάγρου δεν μπορεί να υπήρχε πρεσβεία διότι δεν υπήρχε η κατάρρα της Αλθαιάς και η οργή του ήρωα ώστε να χρειαστεί να τον παρακαλέσει κάποιος να επιστρέψει. Επομένως η παραλλαγή την πρεσβείας προς τον Μελέαγρο πρέπει να εισήλθε στον μύθο μετά την απομάκρυνση του στοιχείου του μαγικού δαυλού.

Ο Όμηρος, όπως συνάγεται από τα πιο πάνω, τροποποίησε την πρεσβεία προς τον Μελέαγρο για τις δικές του ανάγκες ανεβάζοντας τους φίλους του στην υψηλότερη θέση στην κλίμακα επιρροής. Όμως αμέσως συνάγουμε ότι εφόσον υπήρχε πρεσβεία στην υποτιθέμενη *Μελεαγρίδα*, η οποία στην *Ιλιάδα* τροποποιήθηκε, ο Όμηρος δεν ήταν αυτός που επινόησε την οργή του Μελεάγρου για *παραδειγματισμό* του Αχιλλέα αλλά το στοιχείο αυτό προϋπήρχε και κατά την συνηθισμένη του τακτική το τροποποίησε.²⁶⁵ Εξάλλου το ότι η διήγηση του Ομήρου υπόκειται σε κάποια προομηρική παραδεδομένη διήγηση φαίνεται και από το ότι υπάρχουν στο λόγο του Φοίνικα και κάποια στοιχεία που μάλλον ήταν τόσο αποικροσταλλωμένα που δεν μπορούσε ούτε ο Όμηρος να τα αλλάξει. Για παράδειγμα θα μπορούσε να μην είναι η Κλεοπάτρα αυτή που μεταπείθει τον Μελέαγρο αλλά οι φίλοι του. Αυτό θα συνέφερε πολύ περισσότερο τον Φοίνικα. Όμως η επιτυχία της Κλεοπάτρας μάλλον δεν θα μπορούσε να αγνοηθεί ούτε κανένας ποιητής να την παραλείψει διότι ανήκε στα μη μεταβαλλόμενα στοιχεία της προομηρικής παράδοσης.²⁶⁶ Για τον λόγο αυτό ο Όμηρος δεν άλλαξε αυτό το στοιχείο. Εφόσον λοιπόν υπήρχαν κάποια στοιχεία που ήταν δυνατόν να υποστούν τροποποίηση και κάποια άλλα που ήταν σταθερά, υπήρχε και συγκεκριμένο έπος που τα εμπεριείχε, διότι στον λαϊκό μύθο δεν είχε θέση ούτε η κατάρρα της Αλθαιάς ούτε η πρεσβεία.

²⁶² Κάθε μια από τις απόψεις αυτές έχει βρει αρκετούς υποστηρικτές. Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 19 με βιβλιογραφία.

²⁶³ Βλ. παραπάνω σελ. 69.

²⁶⁴ Βλ. σχετικά παραπάνω, σελ. 49 και 50.

²⁶⁵ Ο SCHADEWALDT, (1966) σελ 139 κ. εξ. θεωρεί ότι ο ίδιος ο Όμηρος επινόησε το στοιχείο της κατάρρας της μητέρας, την πρεσβεία προς τον Μελέαγρο και απομάκρυνε το στοιχείο του μαγικού δαυλού. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 27-33 αντικρούει την θεωρία αυτή και παρέχει αρκετά πειστικά επιχειρήματα προς την κατεύθυνση αυτή. Δεν ανήκει όμως εδώ η αναλυτική παρουσίαση της θεωρίας του Γερμανού φιλόλογου και η απόρριψή της που επιχειρεί ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ.

²⁶⁶ Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 24 χαρακτηρίζει την επιτυχία της Κλεοπάτρας «*a fixed and unalterable element*».

Επίσης τα λόγια με τα οποία πείθει η Κλεοπάτρα τον Μελέαγρο να επιστρέψει δεν φαίνεται να ανήκουν στην προομηρική παράδοση. Εκείνη του υπενθυμίζει τις συμφορές που μπορεί να πάθει μια πόλη αν κυριευθεί από τους εχθρούς της, όμως τον Μελέαγρο δεν τον ένοιαζε τι θα πάθει η πόλη του αλλά τι θα πάθει ο ίδιος και το δικό του σπίτι, όπως και τον Αχιλλέα τον απασχολούσε μόνο για τα δικά του καράβια και τους Μυρμιδόνες. Μάλλον η προομηρική Κλεοπάτρα μίλησε στον σύζυγό της για το τι θα πάθει αυτή αν υποδουλωθούν και έτσι τον μετέπεισε. Όμως ο Φοίνιξ θέλει να παρακινήσει τον Αχιλλέα να επιστρέψει για το καλό όλων και όχι όταν ο ίδιος κινδυνεύσει και για το λόγο αυτό τροποποιεί τα λόγια της Κλεοπάτρας.²⁶⁷

Όμως δεν υπάρχει όπως είδαμε μόνο η εκδοχή του μαγικού δαυλού αλλά ο Πausανίας παραδίδει ότι ο ίδιος ο Απόλλων φόνευσε σε μάχη τον Μελέαγρο. Μάλιστα αναφέρει ότι το στοιχείο αυτό εμπεριέχεται στα χαμένα για εμάς έπη *Ηοίαι* και *Μινιάς*. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ²⁶⁸ δεν δίνει μεγάλη σημασία στην πληροφορία αυτή και θεωρεί ότι σίγουρα το στοιχείο αυτό είναι μεθομηρικό και συνεπώς άγνωστο στον Όμηρο. Στα ίδια πλαίσια κινείται και η ερμηνεία του WILLCOCK²⁶⁹ εκείνος έχει την άποψη ότι η παρέμβαση του Απόλλωνα είναι μέρος της προσπάθειας απαλλαγής του έπους από μαγικά στοιχεία. Όμως ο ΒΟΣΚΟΣ εκφράζει ορισμένες αντιρρήσεις ως προς το αν η εκδοχή αυτή είναι μεθομηρική ή όχι. Ο Όμηρος αποδίδει τον θάνατο του ήρωα στην Ερινύα και κατ' επέκταση στην κατάρρα της μητέρας του. Όμως με ποιόν τρόπο πέθανε τελικά ο Μελέαγρος; Μήπως πίσω από την αναφορά στην Ερινύα κρύβεται η τιμωρία που έρχεται από τον ίδιο τον Απόλλωνα; Και προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και το γεγονός ότι ο Όμηρος δεν θέλει να παρουσιάσει πολλές λεπτομέρειες για το θάνατο του ήρωα γιατί θα λειτουργήσουν ανασταλτικά στο ενδεχόμενο επιστροφής του Αχιλλέα στη μάχη. Επομένως τίποτε δεν μας εμποδίζει να υποθέσουμε ότι η υποτιθέμενη προομηρική *Μελεαγρίς* εμπεριείχε τον θάνατο του ήρωα από τον Απόλλωνα όμως ο Όμηρος για να περιοριστεί σε απλή και μόνο νύξη του θανάτου του εισήγαγε την μορφή της Ερινύας. Παρά αυτά όμως χαρακτηριστική είναι και στην περίπτωση αυτή η απομάκρυνση από το έπος του μαγικού δαυλού και αυτό είναι που μας ενδιαφέρει ως προς την τροποποίηση του μυθολογικού υλικού που συναντάμε στον Όμηρο. Το αν πέθανε από τον Απόλλωνα ή την Ερινύα θα ήταν χρήσιμο να προσδιορίσουμε φυσικά την προέλευσή του, αλλά όχι τόσο σημαντικό όσο η απομάκρυνση του δαυλού.

Είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε αν η εκδοχή που μας παρέχει ο Πausανίας είναι προομηρική ή μεθομηρική. Απάντηση όμως αναμφίβολη με τα μέχρι τώρα υπάρχοντα στοιχεία δεν είναι δυνατόν να δοθεί. Αν και συμβαίνει όμως αυτό τίποτα δεν μας εμποδίζει να παρατηρήσουμε ότι η περίπτωση του Μελέαγρου όπως την δίδει ο Φοίνικας παρουσιάζει

²⁶⁷ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 25.

²⁶⁸ Βλ. ό. π. σελ. 13.

²⁶⁹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 151.

καταπληκτικές ομοιότητες με την περίπτωση του Αχιλλέα και με την ίδια την *Πιάδα*. Σύμφωνα με τα πιο πάνω μάλλον παλαιότερος του Όμηρου επικός ποιητής εξοβέλισε το στοιχείο του δαυλού και ο Όμηρος τροποποίησε κατά τις ανάγκες του το υλικό που προέκυψε μετά την απομάκρυνση του δαυλού. Οι άλλοι ποιητές που έκαναν χρήση του μύθου του Μελέαγρου δεν είχαν την ανάγκη να εξοβελίσουν ή να αγνοήσουν αυτό το στοιχείο και κράτησαν την εκδοχή που είχε προκύψει εφόσον ο παλαιός λαϊκός μύθος μεταπλάστηκε σε έπος και απέκτησε όλα τα απαραίτητα επικά στοιχεία. Κάτι τέτοιο πρέπει να έκανε και ο Βακχυλίδης.

Όσον αφορά τώρα την εκδοχή που μας παρέχει ο Βακχυλίδης και εκεί οι υποθέσεις που μπορούμε να κάνουμε δεν είναι βέβαιες. Αν δεχτούμε ότι ο Όμηρος και ο Βακχυλίδης άντλησαν από την ίδια πηγή τα στοιχεία για τον Μελέαγρο, τότε αναγκαστικά η απομάκρυνση από τον μύθο του δαυλού ανήκει στον Όμηρο, διότι ο Βακχυλίδης δεν την λαμβάνει υπ' όψιν του.²⁷⁰ Αυτό όμως μάλλον δεν είναι σωστό διότι ο Όμηρος πρέπει να είχε υπ' όψιν του παλαιότερη εκδοχή κατά την οποία δεν υπήρχε μαγικός δαυλός και υπήρχε η οργή του ήρωα και η πρεσβεία προς αυτόν.²⁷¹ Αφού, όπως καταλήξαμε, δεν μπορεί να συνυπάρξει στο ίδιο ποίημα πρεσβεία και μαγικός δαυλός τότε πρέπει ο μαγικός δαυλός να είχε απομακρυνθεί από τους πριν τον Όμηρο επικούς ποιητές οι οποίοι και επινόησαν το στοιχείο της πρεσβείας το οποίο φαίνεται ότι τροποποίησε ο Όμηρος. Αν αυτό συνέβη τότε ο Βακχυλίδης μάλλον πήρε τα επικά στοιχεία που χρησιμοποίησε από τον Όμηρο ή κάποιον άλλο επικό ποιητή και κράτησε το στοιχείο του μαγικού δαυλού, που είχε προέλθει από κάποιον λαϊκό μύθο.²⁷²

Πάντως πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν μας και το ότι ο σκοπός της αναφοράς στον μύθο του Μελέαγρου ήταν διαφορετικός στον Όμηρο και τον Βακχυλίδη. Ενώ στον Όμηρο χρησίμευε σαν *παράδειγμα* για να επιστρέψει ο Αχιλλέας στην μάχη, στον Βακχυλίδη χρησίμευε πάλι σαν *παράδειγμα* αλλά αυτή τη φορά προς τον Ιέρωνα για να υποστηρίξει την *γνώμη* ότι το μέλλον είναι ασταθές και γρήγορα μπορεί να έλθει ένας απρόσμενος θάνατος. Επομένως καταλληλότερο γι' αυτόν ήταν να κάνει χρήση του μαγικού δαυλού εφόσον ο θάνατος που επέφερε η καύση του ήταν και αιφνίδιος και απρόσμενος.

Από τα παραπάνω όμως δεν προκύπτει καμία βεβαιότητα παρά μόνο εικασίες. Επομένως το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να διατυπώσουμε

²⁷⁰ Καταλήγουμε δηλαδή στην θεωρία του SCHADEWALDT, (1966) σελ. 139 κ. εξ η οποία μάλλον δεν μπορεί να ισχύει. Βλ. παραπάνω σελ 74.

²⁷¹ Αυτό γιατί, όπως παρατηρεί και ο KAKRIDIS, (1949) σελ. 21- 22 ο Όμηρος τροποποίησε ήδη υπάρχουσα πρεσβεία στην υποτιθέμενη προομηρική *Μελεαγρίδα*. Αφού στην προομηρική *Μελεαγρίδα* υπήρχε πρεσβεία δεν μπορεί να υπήρχε μαγικός δαυλός.

²⁷² Αν και για τις πηγές του Βακχυλίδη δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι υποθέτουμε ότι εκείνος ήξερε βέβαια την ομηρική διήγηση και μπορούσε να γνωρίζει την διήγηση που εμπεριείχετο στα χαμένα έπη *Μινιάς* και *Ηοίαι* και την χαμένη τραγωδία του Φρόνιχου *Πλευρωνία*.

τα ερωτήματα και να δώσουμε τις πιθανές απαντήσεις που πάντα θα είναι πιθανές και σε καμία περίπτωση βέβαιες.

Από όσα όμως μέχρι τώρα επισημάναμε μάλλον αυτό που πρέπει να δεχτούμε και το οποίο αποτελεί την προσωπική άποψη του γράφοντος, είναι ότι προϋπήρχε αρχικά ο λαϊκός μύθος με το στοιχείο του μαγικού δαυλού. Η προομηρική επική παράδοση έκανε χρήση του μύθου αυτού αλλά αντικατέστησε τον δαυλό με την οργή και την κατάρα της Αλθαιάς²⁷³ και προσέδωσε περισσότερα επικά στοιχεία στο μύθο όπως είναι η οργή της Αρτέμιδος, ο χόλος, η πρεσβεία και η επιστροφή του ήρωα και άλλα. Το αν ο θάνατος του ήρωα προήλθε από τον Απόλλωνα ή την Ερινύα στην προομηρική εκδοχή του έπους δεν μας ενδιαφέρει αφού το ένα δεν αναιρεί το άλλο. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι ότι δεν έγινε από την καύση του δαυλού. Στην συνέχεια ο Όμηρος παρέλαβε το επικό αυτό υλικό και το τροποποίησε σύμφωνα με τις ανάγκες του δικού του έπους. Τέλος από τους μεταγενέστερους του Ομήρου, άλλοι διατήρησαν την προομηρική εκδοχή, άλλοι υιοθέτησαν την ομηρική και άλλοι έκαναν συνδυασμό και των δύο ανάλογα με τις ποιητικές τους ανάγκες.

Όσον αφορά το αν η οργή του Αχιλλέα πλάστηκε κατά το πρότυπο της οργής του Μελεάγρου μάλλον αυτό δεν μπορεί να ισχύει. Το πιο πιθανό είναι ότι ο Όμηρος χρησιμοποίησε και μετέπλασε τα της οργής του Μελεάγρου για τις ανάγκες του έπους του αλλά τα της οργής του Αχιλλέα είναι δική του προσωπική συμβολή. Περιπτώσεις ηρώων οι οποίοι οργισμένοι απεχώρησαν από την μάχη φαίνεται να υπήρχαν αρκετές και το μοτίβο μάλλον ήταν διαδεδομένο.²⁷⁴ Πως μπορούμε να υποστηρίξουμε λοιπόν ότι από την οργή του Μελεάγρου έπλασε τον χόλο του Αχιλλέα; Είναι μάλλον βέβαιο ότι ο Όμηρος κατάφερε να αναδείξει τα του χόλου του Αχιλλέα στο υψηλό ποιητικό επίπεδο που βρίσκονται με δική του προσωπική επινόηση, δημιουργία και συμβολή.

Αλλά και τα *παραδείγματα* που ο Νέστορας εισάγει παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς το θέμα που μας απασχολεί στο κεφάλαιο αυτό γιατί και εδώ μπορούμε να ανιχνεύσουμε την σχέση του Ομήρου με την μυθολογία. Όπως είδαμε ο Νέστορας παραθέτει τέσσερις *παραδειγματικούς* λόγους οι οποίοι αναφέρονται στα χρόνια που εκείνος ήταν νέος.²⁷⁵ Οι λόγοι αυτοί θα μπορούσαν να αναχθούν σε κάποιο χαμένο για εμάς έπος που μπορούσε να ονομάζεται *Νεστορίς* και το οποίο θα εμπεριείχε κάποια σταθερά στοιχεία για την ζωή του Νέστορα τα οποία χρησιμοποίησε ο Όμηρος στην *Ιλιάδα*.²⁷⁶

²⁷³ Ο ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 26 παρατηρεί ότι αν η Αλθαία σκότωνε τον γιο της καίγοντας τον δαυλό δεν υπήρχε δυνατότητα να έχουμε τα περί χόλου του διότι δεν θα υπήρχαν τα κατάλληλα χρονικά περιθώρια γι' αυτό. Επομένως στο ίδιο περιβάλλον είναι ασυμβίβαστος ο χόλος του ήρωα και η ύπαρξη μαγικού δαυλού.

²⁷⁴ Βλ. ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 39.

²⁷⁵ Βλ. Α 259- 274, Η 132 – 160, Λ 670- 749, Ψ 626- 650.

²⁷⁶ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 143 όπου κάνει λόγο για την ύπαρξη της *Νεστορίδος*. Όμως το θέμα αυτό θα μας απασχολήσει στη συνέχεια βλ. παρακάτω, σελ. 84 κ. εξ.

Όμως και εδώ το πιο πιθανό είναι ο ίδιος ο Όμηρος να επινόησε τα στοιχεία που του ήταν απαραίτητα και τα χρησιμοποίησε για τις ανάγκες του παρεκκλίνοντας από τα στοιχεία που εμπειρείχε για την ζωή του Νέστορα η μυθολογική παράδοση και τα οποία ίσως βρισκόνταν στην υποτιθέμενη *Νέστοριδα*.²⁷⁷

Συγκεκριμένα στο παράδειγμα της Α ραψωδίας υπάρχει έντονη αμφιβολία για το αν η μυθολογική παράδοση τοποθετούσε πράγματι τον Νέστορα στο πλευρό των Λαπίθων στον πόλεμό τους με τους Κενταύρους. Ένα τέτοιο περιστατικό όμως χαρακτηρίζεται από τους μελετητές του έπους απίθανο να προϋπήρχε της ομηρικής διήγησης και μάλλον έτσι είναι.²⁷⁸ Επομένως μάλλον ο Όμηρος το επινόησε διότι τον εξυπηρετούσε ο Νέστωρ να έχει προσφέρει πολύτιμες συμβουλές στον πόλεμο αυτό.

Επίσης το παράδειγμα της Η ραψωδίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι περιέχει μια χρονική ασυνέπεια η οποία θα μπορούσε να εξηγηθεί μόνο αν παραδεχτούμε ότι όλη η ιστορία είναι απλή επινόηση του Ομήρου για να προτρέψει ο Νέστορας τους Αχαιούς να τολμήσουν να σταθούν αντιμέτωποι του Έκτορα στην πρόκληση μονομαχίας που απηύθυνε στους Αχαιούς. Η ασυνέπεια είναι η εξής: ο Νέστωρ ισχυρίζεται ότι σκότωσε τον Ερευθαλίωνα ο οποίος είχε τα όπλα του Αρηϊθού. Εκείνος είχε σκοτωθεί από τον Λυκούργο και ο Λυκούργος όταν γέρασε έδωσε τα όπλα του στον Ερευθαλίωνα τον οποίο φόνευσε ο Νέστορας. Όμως στους στίχους 8- 10 της ίδιας ραψωδίας ο Πάρις φονεύει τον γιο του Αρηϊθού. Πως γίνεται αυτό, εφόσον λογικά εκείνος έπρεπε να είναι δύο γενιές μεγαλύτερος από τον Νέστορα; Επειδή λοιπόν βλέπουμε ότι τα στοιχεία δεν συμφωνούν μάλλον πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η μονομαχία Νέστορα- Ερευθαλίωνα δημιουργήθηκε κατά το πρότυπο της πρόκλησης σε μονομαχία από τον Έκτορα.²⁷⁹

Ακόμα το παράδειγμα που υπάρχει στην Λ ραψωδία, το οποίο αναφέρεται στον πόλεμο των Πυλίων με τους Επειούς, αν και σίγουρα περιέχει κάποια στοιχεία που ανάγονται σε παλαιότερο έπος,²⁸⁰ πάντως και εδώ φαίνεται ότι ο ποιητής επινόησε πολλά από όσα αφηγούνται. Ο WILLCOCK μάλιστα ορμώμενος από την μεγάλη ομοιότητα που έχει ο πόλεμος των Πυλίων - Επειών με τις συνθήκες εντός των οποίων χρησιμοποιείται ως παράδειγμα από τον Νέστορα, πράγμα το οποίο έχουμε

²⁷⁷ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 143 υποσ. 2: «*I would rather say that a speech by Nestor about his youthful prowess offered a convenient opportunity for the invention...*».

²⁷⁸ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 143, και VON DER MÜHLL, (1952) σελ. 24 υποσ. 29.

²⁷⁹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ 146: «*The circumstances of the duel seem to be adapted to Hector's challenge*». Επίσης ALDEN, (2000) σελ. 83 υποσ. 31: «*However, chronological improbabilities in the details of book 7 suggest either adaptation of traditional material to provide correspondences with Hector's challenge in book 7, or invention by the poet specifically for the context*».

²⁸⁰ Βλ. ALDEN, (2000) σελ. 94-95. Η ALDEN εδώ θεωρεί ότι η πρωτοτυπία του Ομήρου είναι μικρή και η ιστορία ανάγεται σε παραδοσιακό προομηρικό υλικό.

διαπιστώσει, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όλα τα γεγονότα είναι ομηρική επινόηση και δεν αναφέρονται σε προγενέστερους του Ομήρου μύθους.²⁸¹

Το επόμενο παράδειγμα που παραθέτει ο Νέστορας βρίσκεται στην Ψ ραψωδία και αναφέρεται στα κατορθώματα του ήρωα κατά τους αγώνες για την μνήμη του βασιλιά Αμαρυγκέα στο Βουπράσιο. Αποτελεί και αυτό κατά τον WILLCOCK προσωπική επινόηση του Ομήρου, αν και όπως παραδέχεται μπορεί να υπήρχε κάποιο ανάλογο μυθολογικό υπόβαθρο χωρίς όμως να εμπεριέχει τις λεπτομέρειες που βρίσκουμε στην ομηρική διήγηση.²⁸²

Επίσης και στα παραδείγματα που εισάγει ο Αγαμέμνων μπορούμε να παρατηρήσουμε τα στοιχεία αυτό.²⁸³ Στο πρώτο παράδειγμα που εντοπίσαμε στην Δ ραψωδία υπάρχει η συμμετοχή του Τυδέα στην πολιορκία της Θήβας. Αυτό μάλλον είναι ένα στοιχείο παραδοσιακό, αν και δεν μπορούμε να το πούμε αυτό με βεβαιότητα. Θα είχαμε αναμφισβήτητα πολύ περισσότερα στοιχεία στα χέρια μας αν είχε διασωθεί το έπος *Θηβαΐδα* το οποίο η έρευνα έχει καταλήξει ότι σχετιζόταν με τα της πολιορκίας της Θήβας από τους Επτά.²⁸⁴ Από το έπος αυτό είναι πολύ πιθανό να άντλησε ο Όμηρος τα στοιχεία που αφορούν στο υπόβαθρο των όσων λέει για τον Τυδέα όμως τα συγκεκριμένα ανδραγαθήματα του Τυδέα που περιγράφονται εδώ πρέπει να είναι ομηρική επινόηση. Σε αυτό συνηγορεί και το όνομα του ενός από τους δύο αρχηγούς του σώματος που θέλησε να δολοφονήσει τον Τυδέα, του Πολυφόντη. Το όνομα αυτό θυμίζει την ιδιότητα του προσώπου που το φέρει δηλαδή του ανθρώπου που καλείται να σκοτώσει. Μάλιστα ο Πολυφόντης ήταν γιος του Αυτοφόνου. Επομένως μάλλον το όνομα και όλη η ιστορία είναι ομηρική επινόηση.²⁸⁵

Επίσης και στο επόμενο παράδειγμα μπορεί να μας βάλει σε υποψίες το γεγονός ότι ο Δίας εκσφενδόνισε την Άτη από τον Όλυμπο. Το μοτίβο αυτό είναι σύνηθες. Πολλές φορές βλέπουμε τον Δία να ρίχνει κάποιον από τον Όλυμπο για να τον τιμωρήσει. Επομένως ίσως ο Όμηρος συνέθεσε την ιστορία αυτή έχοντας υπ' όψιν του την συνηθισμένη τακτική αυτή του Δία ή κάνοντας χρήση των αποθεμάτων από τα τυπικά θεματικά μοτίβα που είχε.

Περνώντας στα παραδείγματα που σχετίζονται με την Θέτιδα²⁸⁶ έχουμε και εδώ σημαντικές παρατηρήσεις να κάνουμε ως προς το θέμα που μας απασχολεί. Η ιστορία που εισάγεται από τον Αχιλλέα στην Α ραψωδία προκειμένου να πείσει την Θέτιδα να επισκεφθεί τον Δία και να του ζητήσει την

²⁸¹ Βλ. WILLCOCK, (1977) σελ. 43-44.

²⁸² Βλ. WILLCOCK, (1977) σελ. 43-44.

²⁸³ Βλ. Δ 370-400 και Τ 95-136.

²⁸⁴ Βλ. LESKY, (1988) σελ. 134.

²⁸⁵ Υπέρ της άποψης αυτής είναι και ο WILLCOCK, (1964) σελ. 144-145. Όσον αφορά το όνομα του Πολυφόντη υπάρχουν πολλές ανάλογες περιπτώσεις στην *Ιλιάδα*. Βλ. Ν 663 όπου υπάρχει ο προφήτης Πολύιδος και Ε 59 όπου υπάρχει ο ξυλουργός Άρμονας. Επομένως ο Όμηρος αρεσκόταν σε τέτοια παιχνίδια με τα ονόματα των ηρώων του.

²⁸⁶ Βλ. Α 393- 409, Σ 394- 406.

βοήθειά του παρουσιάζει ενδιαφέρον διότι, όπως παρατηρεί ο WILLCOCK,²⁸⁷ οι αρχαίοι σχολιαστές αλλά και οι νεότεροι αντιμετώπισαν πολλά προβλήματα ως προς το μυθολογικό υλικό που υπάρχει εδώ. Όμως αν παραδεχτούμε ότι η ιστορία αποτελεί επινόηση του Ομήρου τότε τα προβλήματα δεν υφίστανται. Ο Βριάρεως εισάγεται διότι είναι τυπικός υποστηρικτής του Δία και οι θεότητες που ήθελαν να τον αιχμαλωτίσουν εισάγονται διότι είναι οι θεότητες που υποστηρίζουν τους Αχαιούς στην *Ιλιάδα*.²⁸⁸ Ακόμα όμως και αν υπήρχε τέτοιος μύθος, πράγμα που μάλλον δεν ισχύει, είναι αξιοθαύμαστο το πώς ο Όμηρος τον χρησιμοποίησε. Δεν παρακαλεί ο Αχιλλέας την μητέρα του απλώς να ζητήσει την ποθούμενη βοήθεια από τον Δία, αλλά της ζητά να του υπενθυμίσει ότι την χρωστά χάρη για την βοήθεια που αυτή του είχε προσφέρει στο παρελθόν. Έτσι την εφοδιάζει με ένα ισχυρό επιχείρημα και με ένα «όπλο» χάρη στο οποίο ο Δίας δύσκολα θα μπορέσει να αρνηθεί αυτό που θα του ζητηθεί.

Το δεύτερο παράδειγμα που σχετίζεται με την Θέτιδα στην Σ ραψωδία μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί και αυτό επινόηση του Ομήρου διότι το μοτίβο του να πέφτει κάποιος από τον Όλυμπο είναι κοινό και επίσης κοινό μοτίβο είναι να φροντίζει η Θέτιδα κάποιον έχει την ανάγκη της.²⁸⁹ Έτσι μπορεί ο Όμηρος να χρησιμοποίησε τα μοτίβα αυτά για τις ανάγκες που είχε την συγκεκριμένη στιγμή επινοώντας μια μυθική ιστορία.²⁹⁰

Επίσης το παράδειγμα που εισάγει η Διώνη για να παρηγορήσει την Αφροδίτη για το ότι ο Διομήδης την πλήγωσε παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον.²⁹¹ Οι ιστορίες που αναφέρονται σε δεινά που υπέστησαν οι θεοί από θνητούς δεν συναντώνται πουθενά αλλού και αυτό μπορεί να μας βάλει σε υποψία πως πρόκειται για ομηρικές επινοήσεις.²⁹² Βέβαια είναι γνωστό ότι ο

²⁸⁷ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 143 και WILLCOCK, (1977) σελ. 49 –50.

²⁸⁸ Το ότι το περιστατικό είναι επινόηση του Ομήρου αναγνωρίζει και ο BRASWELL, (1971) σελ. 18. Μάλιστα θεωρεί ότι πρότυπο του περιστατικού αυτού για τον ποιητή μπορεί να ήταν κάποιος πόλεμος ανάμεσα στους θεούς και τους Τιτάνες.

²⁸⁹ Βλ. Z 136 όπου η Θέτιδα περιθάλπει τον Διόνυσο.

²⁹⁰ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 146 και BRASWELL, (1971) σελ. 20. Και οι δύο μελετητές συμφωνούν πως το επεισόδιο είναι ομηρική επινόηση.

²⁹¹ Βλ. E 382 – 404.

²⁹² Βέβαια εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι δεν μπορούμε με βεβαιότητα σήμερα να χαρακτηρίσουμε κάτι ως *απαξ λεγόμενον* διότι η απώλεια του μεγαλύτερου μέρους της προομηρικής και μεθομηρικής ποιήσεως μας εμποδίζει να το κάνουμε αυτό. Επομένως είναι πιθανόν κάτι που για εμάς είναι άγνωστο να ήταν κοινός τόπος για έναν επικό ποιητή και φυσικά για το ακροατήριό του. Βέβαια κάνοντας αυτή την επισήμανση δεν υπάρχει πρόθεση να υποβιβαστεί η ομηρική πρωτοτυπία σε μίμηση παλαιότερων χαμένων για εμάς επών. Αυτό δεν θα μπορούσε να ευσταθεί εξαιτίας του ότι οτιδήποτε καταλήγουμε να θεωρήσουμε ομηρική επινόηση είναι τόσο στενά δεμένο με το περιβάλλον στο οποίο υπάρχει, και στοχεύει ολοφάνερα στην δημιουργία αναλογίας μεταξύ *παραδείγματος* και συμφραζομένων που δεν θα ήταν δυνατόν να είναι αντιγραφή απλώς του μυθολογικού υλικού. Η επισήμανση ωστόσο αυτή είναι απαραίτητο να γίνει διότι πρέπει προχωρώντας πιο κάτω να έχουμε στο μυαλό μας όλα τα δεδομένα. Σχετικά βλ. τον πρόλογο σελ. 4 κ. εξ.

Ηρακλής πολλές φορές ήταν εχθρικός με τους θεούς²⁹³ και επίσης ο Ώτος και ο Εφιάλτης ήταν τυπικοί αντίπαλοι των θεών αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η συγκεκριμένες ιστορίες μπορεί να ανήκαν σε κάποιο παλαιότερο παραδοσιακό υλικό.²⁹⁴ Απλώς μπορεί ο ποιητής να πήρε αφορμή από το ότι υπήρχαν άνθρωποι στην μυθολογία που μάχονταν τους θεούς και από το γεγονός αυτό έπλασε τις τρεις ιστορίες του *παραδείγματος*. Δηλαδή πάλι τροποποίησε ένα συγκεκριμένο μοτίβο, όπως έκανε και στις άλλες περιπτώσεις που ως τώρα συναντήσαμε.

Τέλος στο *παράδειγμα* που εισάγει ο Διομήδης για να εξηγήσει γιατί δεν θα γίνει θεομάχος²⁹⁵ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι υπάρχει το τυπικό μοτίβο της Θέτιδας που περιθάλλει όσους έχουν την ανάγκη της. Το μοτίβο αυτό μπορεί να είναι παραδοσιακό, όμως η συχνή χρήση του από τον ποιητή μπορεί να μας κάνει να σκεφτούμε ότι το χρησιμοποιεί όποτε το έχει ανάγκη.²⁹⁶ Διερευνώντας τις πηγές του χωρίου δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα βέβαιο συμπέρασμα. Οι απόψεις των μελετητών δίστανται. Η GAISSER θεωρεί ότι η ιστορία ανήκει σε μια σειρά μύθων που σχετίζονται με την έλευση του Διονύσου στην Ελλάδα.²⁹⁷ Ο MURRAY έχει την γνώμη ότι πρόκειται για ιστορίες παρμένες από το χαμένο έπος *Κορινθιακά*.²⁹⁸ Ο WEBSTER επίσης προβάλλει την πολύ ενδιαφέρουσα άποψη ότι οι ρίζες του αποσπάσματος πρέπει να αναζητηθούν σε κάποιο παλαιότερο ποίημα που ανέφερε πολλές περιπτώσεις ανθρώπων που τιμωρήθηκαν επειδή τόλμησαν να αντιταχθούν σε θεούς και να τους πολεμήσουν.²⁹⁹

Επομένως, μετά από όσα είδαμε, μπορούμε να κάνουμε την διαπίστωση ότι ο Όμηρος φυσικά και βασίστηκε σε κάποιο προγενέστερο μυθολογικό υλικό για να συνθέσει το έπος του.³⁰⁰ Είδαμε όμως ότι πολλές φορές οι ανάγκες του δικού του έργου τον ωθούν στο να τροποποιήσει το παραδεδομένο μυθολογικό υλικό ή ακόμα και να επινοήσει δικό του. Η μυθολογία στα ομηρικά χρόνια δεν είχε πάρει ακόμα σταθερή και απεράλλαχτη μορφή. Αυτό σημαίνει ότι δεν εμπόδιζε τίποτε τον Όμηρο να προχωρήσει σε επινόηση ή παραλλαγή των όσων είχε υπ' όψιν του.³⁰¹

Όπως επισημάνσαμε³⁰² το μυθολογικό *παράδειγμα* είχε αριετή δύναμη και ενάργεια να προκαλέσει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα σε αυτόν στον οποίο απευθυνόταν, είτε αυτός ήταν κάποιος χαρακτήρας του έργου είτε ο ίδιος ο

²⁹³ Βλ. Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκοι*, 9 28 – 35.

²⁹⁴ Ο WILLCOCK, (1964) σελ. 145 χαρακτηριστικά λέει: «*The three stories given in the Iliad may be taken from pre-existing legend, but equally they may be simple inventions.*»

²⁹⁵ Βλ. Z 128 – 141 και σελ. 57 – 58.

²⁹⁶ Σύμφωνα με την θεωρία του LORD, (1964) κεφ. IV.

²⁹⁷ Βλ. GAISSER, (1969b), σελ. 166.

²⁹⁸ Βλ. MURRAY, (1907) σελ. 197 – 99.

²⁹⁹ Βλ. WEBSTER, (1964) σελ. 186.

³⁰⁰ Βλ. σχετικά την εισαγωγή, σελ. 10 κ. εξ.

³⁰¹ Ο WILLCOCK, (1977) σελ. 53 παρατηρεί: «*If Homer invents so freely, it must be dangerous for us to use the Iliad as if it were a handbook of mythology.*»

³⁰² Βλ. σχετικά την εισαγωγή, σελ. 10. κ. εξ.

ακροατής του Ομήρου. Τα αποτελέσματα μπορούσαν να είναι η παρακίνηση και η προτροπή, η παρηγοριά, η απολογία και άλλα σχετικά. Η ενάργεια του *παραδείγματος* βασιζόταν στο ότι και άλλα πρόσωπα που ανήκαν στο παρελθόν βίωσαν όμοιες, παρόμοιες ή ανάλογες καταστάσεις με το πρόσωπο στο οποίο το *παράδειγμα* απευθυνόταν. Το κύρος του παρελθόντος έδινε ένα κατάλληλο *exemplum* συμπεριφοράς για το παρόν.

Ο Όμηρος λοιπόν κάθε φορά που εισήγε ένα μυθολογικό *παράδειγμα* ήταν σίγουρος πως θα πετύχει τους σκοπούς του, διότι έφερνε μια παρόμοια κατάσταση από το παρελθόν στα μάτια του ήρωα στον οποίο αυτό απευθυνόταν αλλά και στους ακροατές του. Όμως, για να έχει το *παράδειγμα* την ενάργεια που έπρεπε ήταν απαραίτητο οι θεατές να γνώριζαν το μυθολογικό υπόβαθρο του *παραδείγματος* δηλαδή να μπορούσαν να επαναφέρουν στην μνήμη τους τα όσα ο ποιητής διηγείτο και να συμφωνήσουν ότι έτσι πράγματι έγινε, έτσι έπραξε το εκάστοτε μυθικό πρόσωπο και επομένως έτσι πρέπει να πράξει και ο ήρωας στον οποίο απευθύνεται το *παράδειγμα*. Έπρεπε όμως επίσης να υπάρξουν συγκεκριμένες αναλογίες ανάμεσα στο *παράδειγμα* και στο περιβάλλον εντός του οποίου υπήρχε για να γίνει το *παράδειγμα* κατάλληλο για την περίπτωση στην οποία χρησιμοποιείτο. Οι αναλογίες αυτές ποτέ δεν υπήρχαν και μάλιστα στο βαθμό που παρουσιάζονται στην *Ιλιάδα*, επομένως ο Όμηρος έπρεπε να τις επινοήσει και να τις δημιουργήσει ο ίδιος. Σε αυτό συνηγορούσε και η ρευστότητα του μυθολογικού υλικού που υπήρχε την εποχή αυτή και έδινε στον ποιητή την ελευθερία να παρεμβάλει και να τροποποιεί τους μύθους σύμφωνα με τις ανάγκες του.

Ο Όμηρος λοιπόν έπρεπε να προσπαθήσει να ισορροπήσει τις πιο πάνω συνιστώσες. Έπρεπε να βρει έναν γνωστό μύθο και να τροποποιήσει κάποια στοιχεία του έτσι ώστε να γίνει κατάλληλος να χρησιμοποιηθεί ως *παράδειγμα*. Όμως παρά το ότι το μυθολογικό υλικό ήταν ρευστό κάποια στοιχεία του δεν ήταν. Αυτά τα στοιχεία ο Όμηρος και ο κάθε ποιητής δεν μπορούσε να τα αλλάξει χωρίς να κινδυνεύσει η επιτυχία του *παραδείγματος*. Αυτά τα στοιχεία αποτελούσαν το υπόβαθρο του μύθου, αν άλλαζαν ο ακροατής και ο ήρωας του έργου στον οποίο απευθυνόταν το *παράδειγμα* δεν θα αναγνώριζαν το πρότυπο του παρελθόντος και δεν θα ερχόταν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Τα στοιχεία τώρα που μπορούσαν να μεταβληθούν προσδιόριζαν την αναλογία του *παραδείγματος* με το περιβάλλον εντός του οποίου παρατίθετο. Αν δεν άλλαζαν η αναλογία δεν θα ήταν εμφανής και επομένως θα χανόταν η *παραδειγματική* αξία του μύθου διότι θα χανόταν ο παραδειγματισμός *δια του ομοίου* που ήταν απαραίτητος κατά τον Αριστοτέλη, αν εφαρμόσουμε την ρητορική του θεωρία αναδρομικά στον Όμηρο.³⁰³

Από όσα είδαμε μέχρι τώρα ο Όμηρος κατόρθωσε να βρει την χρυσή τομή στην διήγηση των *παραδειγμάτων* του. Τροποποίησε τα στοιχεία που του επέτρεπαν να το κάνει και κράτησε ανέπαφα τα ήδη καθορισμένα και σταθερά στοιχεία των μύθων. Δηλαδή το υπόβαθρο των όσων διαδραματιζόνταν δεν

³⁰³ Βλ. *Ρητορική*, 68b 38 κ. εξ.

άλλαξε ενώ άλλαξαν κάποια στοιχεία με στόχο πάντα την αναλογία του μύθου με το περιβάλλον στο οποίο χρησιμοποιείται.³⁰⁴

Μετά τον Όμηρο τα στοιχεία που ο ίδιος μάλλον επινόησε φαίνεται ότι είτε ακολουθήθηκαν από τους ποιητές είτε αγνοήθηκαν. Η απώλεια όμως του μεγαλύτερου μέρους της μεθομηρικής ποιήσεως δεν μας επιτρέπει να καταλήξουμε σε ακριβές συμπέρασμα σχετικά με το ζήτημα αυτό.³⁰⁵ Πάντως αν και δεν έχουμε επαρκή στοιχεία μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει πολύ μεγάλη πιθανότητα, αν όχι βεβαιότητα, οι μεταγενέστεροι του Ομήρου ποιητές να έκαναν χρήση των στοιχείων που αυτός επινόησε διότι αυτά είχαν γίνει ένα σταθερό και καθορισμένο κομμάτι της μυθολογίας.³⁰⁶ Επομένως μπορούμε να πούμε ότι ο Όμηρος με τις επινοήσεις και τις τροποποιήσεις που επέφερε στο παραδεδωμένο σε αυτόν μυθολογικό υλικό ανανέωσε την μυθολογική παράδοση. Τα χρόνια που ακολούθησαν η μυθολογία έγινε περισσότερο σταθερή και δεν υπήρχε πια τόσο μεγάλη ελευθερία στους ποιητές να την τροποποιούν. Μεγάλη όμως είναι η συμβολή του Ομήρου και σε αυτό διότι η αυθεντία του εμπόδιζε τους ποιητές να παρεκκλίνουν από αυτά που εκείνος είχε πει, χωρίς όμως να λείπουν και οι εξαιρέσεις που μάλλον επιβεβαιώνουν τον κανόνα.

³⁰⁴ Υπόβαθρο θα μπορούσε να θεωρηθεί ο φόνος των παιδιών της Νιόβης από τους θεούς εξαιτίας της υπεροψίας της, ο πόλεμος Πυλίων και Επειών, ο πόλεμος Λαπίθων και Κενταύρων, ο ηρωικός χαρακτήρας του Μελεάγρου και τα ανδραγαθήματά του στον πόλεμο αυτό, το κυνήγι του Καλυδωνίου κάπρου και άλλα.

³⁰⁵ Σε λίγες περιπτώσεις είμαστε τυχεροί και έχουμε και ομηρική και μεθομηρική εκδοχή του ίδιου μύθου για να μπορούμε να συγκρίνουμε. Για παράδειγμα βλ. την περίπτωση της πραγμάτευσης του μύθου του Μελεάγρου από τον Βακχυλίδη παραπάνω, σελ. 76.

³⁰⁶ Αυτό νομίζει ότι έγινε και ο WILLCOCK, (1977) σελ. 53.

2. Τα προομηρικά έπη και το παράδειγμα.

Τελειώνοντας αυτή την μελέτη, αφού προσεγγίσαμε την σχέση του Ομήρου με την μυθολογική παράδοση, αξίζει να δούμε την σχέση που ο ποιητής είχε με τον βασικό φορέα της μυθολογικής παράδοσης πριν από αυτόν, με το προομηρικό δηλαδή έπος.³⁰⁷ Θα προσπαθήσουμε δηλαδή να εξετάσουμε αν τυχόν πίσω από κάποια μυθολογικά στοιχεία που παρουσιάζονται στα *παραδείγματα* υπάρχουν παραπομπές σε προομηρικά έπη, τα οποία ο Όμηρος αξιοποίησε στην σύνθεση του δικού του έπους.³⁰⁸

Όσον αφορά το *παράδειγμα* της Νιόβης, δεν υπάρχουν ενδείξεις για κάποιο προομηρικό έπος το οποίο εδώ χρησιμοποιήθηκε. Φυσικά ένα τέτοιο έργο υπήρξε, αλλά τα ίχνη του έχουν χαθεί για πάντα ή προς το παρόν για εμάς. Μάλλον η ιστορία αυτή θα ήταν μια διήγηση όχι αυτοτελής αλλά ενσωματωμένη σε κάποιο άλλο έπος διότι δεν διαθέτει ούτε το κατάλληλο μήκος, ούτε το κατάλληλο θέμα για να είναι αυτούσιο έπος. Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ τοποθετεί την αρχή της ιστορίας της Νιόβης σε κάποια αιτιολογική ιστορία που εξηγούσε την ύπαρξη ενός βράχου που έμοιαζε με άνθρωπο.³⁰⁹ Όμως δεν υπάρχει καμία ένδειξη για το πότε και αν αυτή η συγκεκριμένη ιστορία για την Νιόβη εισήχθη σε κάποιο έπος.

Τα όσα αναφέρονται περί του χόλου του Μελεάγρου είναι πιθανόν ότι έχουν αντληθεί από ένα προομηρικό έπος του οποίου το όνομα αγνοούμε και ακόμα δεν είμαστε απόλυτα σίγουροι ούτε καν για την ύπαρξή του. Δεν είμαστε σίγουροι αλλά μπορούμε, με πάρα πολλές πιθανότητες να επαληθευθούμε, να πούμε ότι υπήρχε. Οι μελετητές υποθετικά του έχουν δώσει το όνομα *Μελεαγρίς*.³¹⁰ Μάλιστα και από τα ίδια τα λόγια του Φοίνικα και κατ'

³⁰⁷ Τα χρόνια πριν τον Όμηρο η ποίηση ήταν αποκλειστικά και μόνο προφορική. Την εποχή αυτή μοναδικό λογοτεχνικό προϊόν ήταν το έπος. Δεν υπήρχε άλλης μορφής λογοτεχνική δημιουργία. Για το λόγο αυτό θα αναζητήσουμε τις πηγές του Ομήρου, κατά την σύνθεση του μυθολογικού *παραδείγματος*, στην προομηρική επική ποίηση. Τα ίχνη της προομηρικής ποιήσεως διακρίνονται ακόμα και στα ομηρικά έργα. Η παρουσία του Δημόδοκου στην *Οδύσσεια* είναι χαρακτηριστική, βλ. θ 261, 471, ν 28 και αλλού. Επίσης στην *Ι ραφωδία* στίχ. 186 ο ίδιος ο Αχιλλέας γίνεται επικός ποιητής καθώς καθισμένος στην ακτή ψάλει *κλέα ανδρών*. Βλ. σχετικά LESKY, (1988) σελ. 41 – 48 και WEBSTER, (1964). Φυσικά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ότι υπήρχαν και κυκλοφορούσαν προφορικές αναδιηγήσεις επών σε πεζή μορφή ή λαϊκοί μύθοι πάλι σε πεζή μορφή. Όμως για να μπορούμε να μιλούμε για επηρεασμό ενός ποιητή από ένα άλλο έργο πρέπει αυτός να έχει το άλλο έργο μπροστά του αν αυτό έχει κειμενική μορφή (όπως έκανε ο Βιργίλιος) ή στην περίπτωση της προφορικής ποιήσεως που μας απασχολεί να το έχει στην μνήμη του διότι έτσι μόνο μπορεί να αξιοποιήσει τα στοιχεία που του παρέχονται. Αυτό όμως μπορούσε να γίνει μόνο με τα έπη και όχι με τις τυχόν υπάρχουσες προφορικές πεζές αναδιηγήσεις των διότι δεν θα μπορούσε ο ποιητής να τις θυμάται, εφόσον έλλειπε ο εξάμετρος. Επομένως έχοντας στο μυαλό μας αυτά δεν μπορούμε παρά να οριοθετήσουμε την έρευνά μας για τις πηγές του Ομήρου κατά την εισαγωγή μυθολογικών *παραδειγμάτων* στην προομηρική επική ποίηση.

³⁰⁸ Για την ύπαρξη προομηρικών επών βλ. παραπάνω, πρόλογος, σελ. 4 κ. εξ.

³⁰⁹ Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 98.

³¹⁰ Βλ. ό. π. σελ. 25, ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 22 και WILLCOCK, (1964) σελ. 152.

επέκταση του Ομήρου μπορούμε να πούμε ότι υπήρχε έπος, αν όχι έπη, τα οποία ασχολούνταν με το θέμα της οργής ενός ήρωα, δηλαδή θέματα ανάλογα με την περίπτωση του Αχιλλέα και του Μελεάγρου. Αναφέρει ο Φοίνικας αρχίζοντας τον λόγο του στους στίχους I 524 - 526:

*«ουτω και των προσθεν επευθομεθα κλεα ανδρων
ηρωων, οτε κεν τιν επιζαφελος χολος ικοι·
δαρητοι τε πελοντο παραρρητοι τ επεεσιν»*

Είμαστε επίσης σίγουροι ότι επρόκειτο περί ενός ποιήματος επικής μορφής διότι όπως είδαμε στο λαϊκό μύθο απ' τον οποίο έχει μάλλον προκύψει ο μύθος του Μελεάγρου έχουν προστεθεί από κάποιον ή κάποιους προομηρικούς ποιητές αρκετά επικά στοιχεία τα οποία προσιδιάζουν αρκετά σε μια επική διήγηση.³¹¹ Για το μόνο που μπορούν να υφίστανται αμφιβολίες είναι αν το ποίημα αυτό ήταν αυτόνομο και αυτοτελές ή αποτελούσε ξεχωριστό τμήμα ενός μεγαλύτερου έπους. Όμως είναι σημαντικό ότι μπορούμε πια να καταλήξουμε με σχετική βεβαιότητα σε κάποιο συμπέρασμα ως προς τις πηγές της ομηρικής ποίησης.³¹² Επίσης προς αυτή την κατεύθυνση μας οδηγεί και το ότι η διήγηση του Ομήρου στο σημείο αυτό είναι αρκετά σύντομη και ελλειπτική διότι είτε προϋποθέτει την γνώση από τους ακροατές αρκετών στοιχείων για την ιστορία του Μελεάγρου που δεν χρειάζεται να τα επαναλάβει είτε συνοψίζει ένα παλαιότερο ποίημα.³¹³

Θεωρώντας ότι προϋπήρξε ένα έπος όμως, το οποίο επηρέασε τον Όμηρο, τα ερωτήματα που μας γεννιούνται είναι πολλά ως προς το ποια σχέση μπορεί αυτό να έχει με την ομηρική διήγηση. Τα ερωτήματα αυτά, οι πιθανές απαντήσεις και η θέση του γράφοντος δόθηκαν στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου αυτού καθώς επίσης εκεί έγινε λόγος για τις διαφοροποιήσεις από το παλαιότερο έπος και τις ομοιότητες με αυτό ο συνδυασμός των οποίων έφερε το αποτέλεσμα που εμείς σήμερα έχουμε.³¹⁴ Εκεί όμως το θέμα είχε ειπωθεί από τη σκοπιά της χρήσης του Ομήρου του προγενέστερου μυθολογικού υλικού και της εξάρτησής του ή όχι από αυτό. Αν τώρα προσπαθήσουμε να δούμε ακριβώς ποια μπορεί να ήταν η σχέση της *Μελεαγρίδος* με την *Ιλιάδα*, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η *Μελεαγρίδα* χρησίμευσε σε κάποια σημεία στον Όμηρο αλλά σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε το μοντέλο, το πρότυπο για την σύνθεση του Ομηρικού έπους, όπως υποστηρίχθηκε.³¹⁵ Δεν μπορεί βέβαια

³¹¹ Βλ. αναλυτικά παραπάνω σελ. 72 κ. εξ.

³¹² Βλ. ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 25.

³¹³ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 149. Ο μελετητής στο σημείο αυτό τάσσεται υπέρ της άποψης ότι η όποια ελλειπτικότητα δεν οφείλεται στο ότι συνοψίζεται ένα παλαιότερο ποίημα αλλά στο ότι πολλά πράγματα τα γνώριζαν ήδη οι θεατές.

³¹⁴ Βλ. παραπάνω σελ. 72. Επίσης για τις ομοιότητες του μύθου του Μελεάγρου όπως τον δίνει ο Όμηρος με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο Αχιλλέας στην *Ιλιάδα*, ομοιότητες που προέκυψαν μετά την τροποποίηση ορισμένων στοιχείων του προομηρικού έπους, βλ. επίσης παραπάνω, σελ 44 κ. εξ.

³¹⁵ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 152 με βιβλιογραφία. Ο WILLCOCK αντιτίθεται βέβαια σε αυτήν την άποψη. Με το θέμα ασχολείται και ο ΒΟΣΚΟΣ, (1974) σελ. 27 κ. εξ. ο οποίος

να υπήρξε πρότυπο για την *Ιλιάδα* ένα έπος που τροποποιήθηκε για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της. Εξάλλου πως μπορεί ο θυμός του Αχιλλέα να έχει την πηγή του στον θυμό του Μελεάγρου εφόσον το θέμα της απόσυρσης από την μάχη ενός ήρωα εξαιτίας της οργής του είναι κοινό μάλλον υπάρχει και σε άλλα έπη και μάλιστα συναντάται και σε δύο άλλες περιπτώσεις μέσα στην ίδια την *Ιλιάδα*. Ο Πάρις (Ζ 326) και ο Αινείας (Ν 460) αποσύρονται χολωμένοι.

Επομένως αν μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα αυτό είναι ότι η ιστορία του Μελεάγρου στην *Ιλιάδα* πλάστηκε σύμφωνα με την κύρια διήγηση του έπους και όχι το αντίστροφο.³¹⁶

Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι είναι πολύ πιθανό και η αφήγηση για την προσωπική ιστορία της Κλεοπάτρας (Ι 555 – 565) να έχει τις ρίζες της σε κάποιο ποίημα ή απόσπασμα ποιήματος το οποίο ο Όμηρος έχει υπ' όψιν του. Η βιογραφία μιας ηρωίδας μας φέρνει στο μυαλό το ποίημα *Ηοίαι* και ακόμα την συνάντηση του Οδυσσέα με τις διάσημες ηρώιδες κατά την κατάβασή του στον Άδη στην *Νέκυια* όπου δίνεται μια σύντομη βιογραφία για κάθε γυναίκα που ο ήρωας συναντά.³¹⁷ Επίσης κατάλογο γυναικών και βιογραφία τους πρέπει να εμπεριείχε και το χαμένο έπος *Αιγίμιος* το οποίο πρέπει να αναφερόταν σε μια κατάβαση του Ηρακλή στον Άδη όπου και αυτός συνάντησε διάσημες ηρώιδες.³¹⁸ Επομένως αφού κατάλογοι και βιογραφίες γυναικών δεν ήταν ξένα στοιχεία στο έπος μπορούσε και ο Όμηρος να έχει υπ' όψιν του κάποια αφήγηση για την Κλεοπάτρα την οποία χρησιμοποίησε.³¹⁹

Τα *παραδείγματα* που παρατίθενται από τον Νέστορα μπορούμε να υποθέσουμε ότι έχουν πηγή τους ένα προομηρικό έπος που αναφερόταν στα κατορθώματα του βασιλιά των Πυλίων και θα μπορούσε να ονομάζεται *Νεστορίς*. Οι αναφορές στην περίοδο που ο Νέστορας ήταν νέος και τα κατορθώματά του προσιδιάζουν σε μια επική διήγηση την οποία ο Όμηρος πρέπει να είχε υπ' όψιν του. Οι λεπτομέρειες που περιγράφει ο Νέστορας και στα τέσσερα *παραδείγματα* για την περίοδο που ήταν νέος φαίνεται ότι έχουν αντληθεί από την υποτιθέμενη *Νεστορίδα*. Όμως και εδώ μάλλον το υπόβαθρο

αφού παραθέτει τις αντικρουόμενες απόψεις που υπάρχουν, δίνει ποια στοιχεία από την *Μελεαγρίδα* φαίνεται να υπάρχουν στην *Ιλιάδα* και ποια είναι ομηρική επινόηση. Στη συνέχεια όμως καταλήγει στο ότι αν και αρκετά στοιχεία της *Μελεαγρίδος* υπάρχουν στην *Ιλιάδα* δεν μπορούμε να πούμε ότι πρότυπο του ομηρικού έπους υπήρξε η *Μελεαγρίδα*. Όμως ο ΒΟΣΚΟΣ τονίζει ότι εφόσον τα στοιχεία που έχουμε είναι ελλιπή δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε κανένα συμπέρασμα χωρίς να υπάρχει η πιθανότητα αυτό να ανατραπεί.

³¹⁶ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 152: «*Meleager withdraws from the battle and is appealed to return, because Achilles has withdrawn from the battle and is now bearing an appeal*». Ο ΚΑΚΡΙΔΙΣ, (1949) σελ. 60 δεν εκφέρει καμία γνώμη επί του θέματος.

³¹⁷ Βλ. αναλυτικά για το σημείο αυτό της *Νέκυιας* ΤΣΑΓΑΡΑΚΙΣ, (2000) σελ. 71 κ. εξ.

³¹⁸ Η άποψη ανήκει στον ROBERTSON, N., 1980, “Heracle’s Catabasis”, *Hermes* 108, σελ. 274 κ. εξ.

³¹⁹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 149.

μόνο έμεινε σταθερό, ενώ τα υπόλοιπα υπέστησαν τροποποίηση και προσαρμογή στο ομηρικό περιβάλλον.³²⁰

Επίσης στο παράδειγμα του Τυδέα, που απευθύνει ο Αγαμέμνωνας στον Διομήδη, θα ήταν χρήσιμο να ψάξουμε για το υπόβαθρό του στο χαμένο έπος *Θηβαΐδα*.³²¹ Αν είχαμε το έπος αυτό θα βλέπαμε αν πράγματι ο Τυδέας έπραξε όπως ο Αγαμέμνων λέει ή πρόκειται και εδώ για ομηρική επινόηση. Όσον αφορά το παράδειγμα της Άτης δεν έχουμε ενδείξεις για το αν προέρχεται από κάποιο έπος πέρα από το γεγονός ότι η πτώση από τον Όλυμπο αποτελεί σύνηθες επικό μοτίβο. Όμως υπάρχει και η περίπτωση το μοτίβο αυτό να ανήκει στον Όμηρο, παρά το ότι επειδή συναντάται τόσες πολλές φορές, υποθέτουμε ότι μπορεί να είναι παρόν και σε άλλα έπη.

Στα παραδείγματα που σχετίζονται με την Θέτιδα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ο υποστηρικτής του Δία είναι ο Βριάρεως ο οποίος στην *Θεογονία* παρουσιάζεται πάλι να είναι υποστηρικτής του.³²² Επομένως το στοιχείο αυτό πρέπει να ήταν σύνηθες στο έπος γεγονός που εκμεταλλεύτηκε ο Όμηρος στην δική του σύνθεση. Όμως δεν μπορούμε να εντοπίσουμε κάποιο συγκεκριμένο έπος το οποίο περιείχε ανάλογη διήγηση. Η ίδια δυσκολία προκύπτει και στο δεύτερο παράδειγμα που σχετίζεται με την Θέτιδα. Και εδώ δεν γνωρίζουμε να υπάρχει κάποιο έπος που να αναφέρεται στην πτώση του Ηφαίστου από τον Όλυμπο και ισχύουν τα όσα αναφέρθηκαν για το μοτίβο της πτώσης από τον Όλυμπο γενικά.³²³

Οι τρεις ιστορίες θεών που κακοποιήθηκαν από θνητούς και αφηγείται η Διώνη δεν συναντιούνται πουθενά αλλού αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν σε κάποιο έπος που για μας έχει χαθεί. Μάλλον όμως, όπως είδαμε, είναι επινόηση του Ομήρου.³²⁴ Πάντως το υπόβαθρο των δύο τελευταίων ιστοριών που αναφέρονται στον Ηρακλή πρέπει να είναι κάποιο έπος που θέμα του είχε τα κατορθώματα του ήρωα.³²⁵ Η ιστορία με τον Άρη δεν φαίνεται να ανήκει σε κάποιο χαμένο έπος. Όμως αξίζει να σημειωθεί ότι και ο Ησίοδος παρουσιάζει τον Άρη να πληγώνεται κάποια στιγμή, η αναλογία όμως σταματά εκεί διότι δεν εμπλέκονται καθόλου ο Ώτος και ο Εφιάλτης.³²⁶ Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι στο απόσπασμα 16 του Πανύασση υπάρχει ανάλογος κατάλογος θεών που έχουν πληγωθεί από θνητούς. Μάλιστα κάθε περίπτωση αρχίζει με το ρήμα *τλη* όπως και στον Όμηρο. Εάν αυτό οφείλεται σε μίμηση

³²⁰ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 143. Επίσης βλ. ALDEN, (2000) σελ. 75 όπου υποστηρίζεται η καταγωγή των ιστοριών του Νέστορα στην *Ιλιάδα* από ένα παλαιότερο έπος.

³²¹ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 144 και ALDEN, (2000) σελ. 118 υποσ. 12.

³²² Βλ. στιχ. 734 και 817.

³²³ Βλ. παραπάνω, σελ. 35 – 36.

³²⁴ Βλ. παραπάνω, σελ. 80 – 81.

³²⁵ Υπέρ της άποψης αυτής τάσσεται ο WILLCOCK, (1964) σελ. 145 – 146, (1977) σελ. 44 υποσ. 17.

³²⁶ Βλ. Ησίοδος, *Ασπίς*, 359 – 367.

του Ομήρου ή σε κάποια γενική επική συνήθεια να αναφέρονται σχετικοί κατάλογοι είναι ένα ερώτημα που δεν μπορεί να απαντηθεί με βεβαιότητα.³²⁷

Τέλος για το παράδειγμα του Λυκούργου που παραθέτει ο Διομήδης στην Ζ ραψωδία δεν υπάρχει κάποιο έπος με το οποίο μπορεί να παραλληλιστεί η διήγηση με βεβαιότητα. Μόνο ο MURRAY θεωρεί ότι πρέπει να κατευθυνθούμε στα *Κορινθιακά* και ο WEBSTER κάνει λόγο για κάποιο παλαιότερο ποίημα χωρίς να μπορεί να το προσδιορίσει.³²⁸ Το μόνο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι η περίθαλψη από την Θέτιδα κάποιου που έχει την ανάγκη της είναι ένα σταθερό μοτίβο στον Όμηρο.³²⁹ Ίσως να είναι σε μεγαλύτερο αριθμό επιών ποιητών αλλά αυτό δεν μπορούμε να το ξέρουμε.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι, όσον αφορά τα *παραδείγματα*, από όσα μέχρι εδώ είδαμε, ο Όμηρος όταν αντλεί πληροφορίες από παλαιότερα έπη, χρησιμοποιεί τις πληροφορίες αυτές μόνο ως προς το μυθολογικό τους υπόβαθρο. Τα άλλα στοιχεία που μπορούν να χαρακτηριστούν δευτερεύοντα, χωρίς να υποβαθμίζεται η σημασία τους, είναι ελεύθερος να τα τροποποιεί και να τα προσαρμόζει στην δική του διήγηση για να εξυπηρετήσει πάντα τους ποιητικούς του σκοπούς.

Έτσι μπορεί επίσης να εξηγηθεί γιατί ο λόγος του είναι ελλειπτικός σε πολλά σημεία. Οι ακροατές του ήξεραν αρκετά καλά το μυθολογικό υλικό.

Όσον αφορά την ύπαρξη *παραδειγμάτων* στην προομηρική ποίηση μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν ειδήσεις για τη χρήση τους. Το παράδειγμα δεν θα μπορούσε να λείπει από κανένα λογοτεχνικό έργο στο οποίο κάποιος ήθελε να πείσει κάποιον, να τον προτρέψει ή να τον παρηγορήσει. Δεν θα μπορούσε να λείπει διότι ήταν ένα από τα βασικά ρητορικά «όπλα» όπως επισημαίνει ο Αριστοτέλης αρκετά χρόνια αργότερα.³³⁰ Το άλλο ήταν το *ενθύμημα* αλλά όμως σε μια κοινωνία όπου το παρελθόν είχε τόσο μεγάλη αξία ως πρότυπο του παρόντος και του μέλλοντος, αυτόματα το παράδειγμα αποκτούσε τόσο μεγάλη ισχύ που δεν θα μπορούσε να λείπει από την προομηρική επική ποίηση.

Δυστυχώς η απώλεια της προομηρικής γραμματείας δεν μας επιτρέπει να επιβεβαιώσουμε τους ισχυρισμούς μας με απτά στοιχεία, όμως δεν θα μπορούσε κανείς να πει ότι το παράδειγμα αρχίζει και σταματά στον Όμηρο. Υπήρχε σίγουρα πριν από αυτόν, εκείνος το αξιοποίησε και το χρησιμοποίησε σύμφωνα με τις ανάγκες του και φυσικά συνεχίστηκε και στην μεθομηρική επική ποίηση. Έτσι πρέπει να φανταστούμε τον Νέστορα να εισάγει ένα παράδειγμα παρόμοιο με τα ομηρικά όταν ο Πρόκλος μας λέει: «*Νεστωρ δ εν παρεκβασει διηγείται αυτω ως Επωπευς φθειρας την Λυκου θυγατερα εξεπορθηθη και τα περι Οιδιπουν και την Ηρακλεου μανιαν και τα περι*

³²⁷ Σχετικά με το απόσπασμα του Πανύασση βλ. MATTHEWS, (1974) σελ. 91 – 95 και BEYE, (1964) σελ. 365.

³²⁸ Βλ. παραπάνω, σελ. 81.

³²⁹ Βλ. παραπάνω, σελ. 80.

³³⁰ Βλ. *Ρητορική*, 1356b 2 κ. εξ.

*Θησεα και Αριαδην».*³³¹ Δεν είναι τυχαίο ότι και σε αυτή την περίπτωση ομιλητής είναι ο Νέστορας.

³³¹ Βλ. *Χρηστομάθεια*, στιχ. 110 κ. εξ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη αυτή επί του μυθολογικού *παράδειγματος* στην *Ιλιάδα* οδήγησε σε πολλά και αρκετά χρήσιμα συμπεράσματα.

Όπως είδαμε στην εισαγωγή της εργασίας,³³² το *παράδειγμα* αποτελεί έναν τρόπο παραγωγής πειθούς, παραγωγής δηλαδή *πίστεως* με την έννοια που η λέξη προσλαμβάνει στον Αριστοτέλη. Επομένως αν του αναγνωριστεί αυτή η ιδιότητα καταλαβαίνουμε εύκολα για πιο λόγο αυτό εισάγεται και αναπτύσσεται μέσα στους λόγους κάποιων από τους χαρακτήρες του έπους. Η εισαγωγή του έχει σκοπό να προτρέψει, να αποτρέψει, να διδάξει και να παρηγορήσει αυτόν στον οποίο απευθύνεται, ενώ πολλές φορές παρουσιάζει απολογητικό χαρακτήρα εκ μέρους αυτού που το χρησιμοποιεί.³³³ Επειδή όμως το *παράδειγμα* βρίσκεται μέσα σε λόγους προσώπων οι οποίοι λόγοι έχουν έναν συγκεκριμένο σκοπό, το *παράδειγμα*, οποιοσδήποτε και να είναι ο σκοπός αυτός, πρέπει να εκληφθεί ως μέρος της ρητορικής τεχνικής του ομιλούντος. Ο Αριστοτέλης στην *Ρητορική* θεωρεί ένα από τα δύο μέσα παραγωγής *πίστεων* το *παράδειγμα* και αυτό το μέσον το βλέπουμε να αναπτύσσεται στο έπακρο στην *Ιλιάδα*. Στην παρούσα εργασία το *παράδειγμα* αντιμετωπίστηκε σε μεγάλο βαθμό υπό το πρίσμα της ρητορικής του υπόστασης.

Επίσης παρατηρήσαμε ότι η δομή του *παράδειγματος* εξαρτάται από τον σκοπό που η εισαγωγή του έχει. Όταν το *παράδειγμα* είναι προτρεπτικό ή αποτρεπτικό κυριαρχεί η κυκλική σύνθεση. Όταν είναι απολογητικό ή παρηγορητικό κυριαρχεί η παράθεση πολλών παρόμοιων περιστάσεων.³³⁴

Η ενάργεια του μυθολογικού *παράδειγματος* μπορεί να αναχθεί στην μεγάλη αξία και αυθεντικότητα που είχε για τον ομηρικό άνθρωπο και όχι μόνο, το παρελθόν ως πηγή προτύπων συμπεριφοράς για το παρόν και το μέλλον. Η ενάργεια αυτή που αναγνωρίζουμε στο *παράδειγμα* εξηγεί τον λόγο για τον οποίο το μέσο αυτό χρησιμοποιήθηκε τόσο πολύ όχι μόνο από τον Όμηρο, αλλά και σε όλο το φάσμα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Η εξέταση αναλυτικά ενός αριθμού *παράδειγμάτων* της *Ιλιάδας* μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο Όμηρος στο *παράδειγμα* κάνει χρήση του παραδεδομένου μυθολογικού υλικού αλλά δεν σταματά εκεί. Βασικός του σκοπός είναι να καταδειχθεί η ομοιότητα των *παράδειγμάτων* με το περιβάλλον της *Ιλιάδας* εντός του οποίου εκφωνούνται, διότι έτσι ενισχύεται η ενάργεια τους. Επειδή όμως η ομοιότητα αυτή δεν υφίσταται εξ αρχής ο Όμηρος προσπαθεί να την δημιουργήσει ο ίδιος. Το αδιαμόρφωτο και το εύπλαστο του μυθολογικού υλικού του δίνει την ελευθερία να προχωρήσει σε τροποποιήσεις και επινοήσεις έπ' αυτού προς επίτευξη πάντα των ποιητικών του σκοπών που είναι να καταδειχθεί η αναλογία *παράδειγματος* και περιβάλλοντος της *Ιλιάδας*

³³² Βλ. σελ. 10 κ. εξ.

³³³ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 147. Η αναγωγή σε στοιχεία ρητορικής φαίνεται από το ότι ο WILLCOCK αναφέρει: «*The mythical example is commonly used in speeches in the Iliad when one character wishes to influence the actions of another. Usually it is a matter of exhortation or consolation.*»

³³⁴ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 145 και ÖHLER, (1925) σελ. 41.

και στον ήρωα στον οποίο απευθύνεται το *παράδειγμα* αλλά και στον ίδιο τον ακροατή του. Πολλές φορές όμως δεν αρκεί η απλή αναλογία. Ο Όμηρος αρέσκειται να καταδεικνύει ότι ο εκάστοτε ήρωας, που χρησιμεύει ως *παράδειγμα* ήταν σε χειρότερη θέση από τον ήρωα της *Ιλιάδας* και όμως έπραξε με τον συγκεκριμένο τρόπο. Έτσι όμως εντείνεται η ενάργεια του *παραδείγματος*.³³⁵ Παρά την ενάργεια του *παραδείγματος* παρατηρήσαμε ότι αν αυτό κάποτε αποτύχει, στην *Ιλιάδα* τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν όχι σε αυτό το ίδιο αλλά σε λόγους σχετικούς με την πλοκή και την διάρθρωση του έργου.

Όμως τα περιθώρια ελεύθερης ανακατασκευής του μυθολογικού υλικού παρά το ότι είναι μεγάλα δεν είναι σε καμία περίπτωση απεριόριστα. Ο ποιητής οφείλει να σεβαστεί κάποια στοιχεία που έχουν παγιωθεί στους μύθους και να μην τα αλλάξει. Αυτά σχετίζονται κυρίως με το υπόβαθρο του μύθου και δεν μπορούν να αλλοιωθούν. Σε περίπτωση που αλλοιώνονταν πάλι θα ετίθετο σε κίνδυνο η ενάργεια του *παραδείγματος* διότι ο ακροατής δεν θα αναγνώριζε τον μύθο στον οποίο έπρεπε να αποβλέπει για να ανακαλύψει το πρότυπο του παρελθόντος. Έτσι ο χαρισματικός ποιητής κρίνεται από τον τρόπο με τον οποίο διευθετεί τις δυο αυτές αντίρροπες δυνάμεις. Την ανάγκη δηλαδή για ανανέωση και προσαρμογή στο περιβάλλον του έργου του και την ανάγκη για διατήρηση κάποιων σταθερών στοιχείων για να αναγνωριστεί το πρότυπο συμπεριφοράς του παρελθόντος και να το μιμηθούν οι ακροατές του *παραδείγματος*. Ο Όμηρος φαίνεται να ζυγίζει με αρμονικό και πετυχημένο τρόπο τις δυνάμεις αυτές.

Στην περίπτωση όμως που ο ποιητής επινοεί κάποιο στοιχείο η επινοήσή του δεν μπορεί να είναι αυθαίρετη αλλά κινείται μέσα σε κάποια συγκεκριμένα πλαίσια. Δηλαδή τα θέματα που αυτός εισάγει δεν μπορεί παρά να προσιδιάζουν στο έπος, είναι με άλλα λόγια τυπικά επικά θέματα που συνιστούν μοτίβο. Τέτοια μοτίβα είδαμε πως είναι ο Βριάρεως ως τυπικός υποστηρικτής του Δία, η αναζήτηση και εύρεση βοήθειας στην Θέτιδα και η ρίψη από τον Όλυμπο ως τιμωρία για κάτι που κάποιος έκανε από τον Δία. Επομένως πέρα από κάποιους σταθερούς λογότυπους κατά την θεωρία του M. PARRY ο Όμηρος πρέπει να διέθετε και κάποια τυπικά θεματικά μοτίβα τα οποία χρησιμοποιούσε όποτε τα είχε ανάγκη.³³⁶ Η επινοήσή του λοιπόν σχετιζόταν πολλές φορές στην ποικιλία των σταθερών αυτών θεμάτων που μπορούν να χαρακτηριστούν επικά λόγω της συχνής παρουσίας τους στο έπος.

Επίσης το μυθολογικό *παράδειγμα* αποτελεί ειτός από κάθε τι άλλο και μια παρέμβαση στο έπος. Στην εργασία αυτή εξετάστηκαν οι παρεμβάσεις αυτές και εντάχθηκαν στο όλο έργο στην θέση που τους ανήκει. Ελήφθησαν υπ' όψιν και οι νεότερες αφηγηματικές θεωρίες για τον Όμηρο. Είναι χρήσιμο αυτό διότι οι Αναλυτικοί μελετητές του Ομήρου διέβλεπαν πίσω από τα

³³⁵ Βλ. το *παράδειγμα* της Νιόβης όπου προσπαθεί να φανεί ότι η Νιόβη ήταν σε χειρότερη θέση από τον Πρίαμο. Επίσης βλ. το *παράδειγμα* που αφορά την μονομαχία Νέστορα Ερευθαλίωνα. Ο Νέστορας ήταν νέος σε ηλικία και όμως τόλμησε να αναμετρηθεί. Γιατί δεν πράττουν το ίδιο οι γενναίοι Αχαιοί;

³³⁶ Βλ. WILLCOCK, (1964) σελ. 147 και LORD, (1960) κεφ. IV.

παραδείγματα και τις παρεκβάσεις μεταγενέστερες προσθήκες ή άλλα ποιήματα, έργα άλλων ποιητών. Είναι αλήθεια ότι πολλές φορές μια παρέμβαση και συνεπώς και το παράδειγμα απομακρύνεται από το περιβάλλον στο οποίο ανήκει. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι αυτή είναι αποκομμένη από αυτό. Όπως είδαμε το κάθε παράδειγμα ήταν οργανικά και λειτουργικά δεμένο με το σημείο της *Ιλιάδας* στο οποίο υπάρχει αλλά και με όλη την *Ιλιάδα* γενικά. Επομένως δεν ευσταθούν οι ούτως ή άλλως ξεπερασμένες αναλυτικές θεωρίες, τουλάχιστον ως προς το θέμα που εμείς εξετάσαμε στην παρούσα εργασία.

Επίσης έγινε προσπάθεια να αναζητηθούν οι πηγές ανεύρεσης μυθολογικού υλικού στον Όμηρο οι οποίες καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι είναι παλαιότερα έπη κατά κανόνα. Σε κάθε περίπτωση παραδείγματος προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε το προομηρικό έπος που καθρέπτιζε αλλά λόγω της απώλειας της προομηρικής γραμματείας αυτό πολλές φορές κατέστη αδύνατο. Σε κάποιες περιπτώσεις όμως κατορθώσαμε να προσδιορίσουμε την ομηρική πηγή με σχετική πάντα βεβαιότητα. Νομίζω ότι η αναφορά σε μια προομηρική *Μελεαγρίδα* κατά το παράδειγμα του Μελεάγρου ανήκει σε κάποια από τις περιπτώσεις αυτές. Είναι σημαντικά τα συμπεράσματα που καταλήξαμε ως προς την *Μελεαγρίδα* διότι βρεθήκαμε πολύ κοντά σε κάποια ομηρική πηγή και συζητήσαμε την σχέση που ο ποιητής είχε μαζί της. Κατά την εξέταση αυτή, σε συνδυασμό με την εξέταση για την απομάκρυνση ή όχι από το παραδεδομένο μυθολογικό υλικό, διαπιστώσαμε ότι ο Όμηρος κατά την σύνθεση των παραδειγμάτων του κάθε άλλο παρά απλός μιμητής των παλαιότερων ποιητών είναι. Η πρωτοτυπία του είναι μεγάλη, η ανανέωση που επιφέρει σημαντική και η ενσωμάτωση στο δικό του έργο στοιχείων από άλλα έπη δημιουργική.

Συνεπώς, τελειώνοντας την εργασία αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ανάλυση του *exemplum* στην *Ιλιάδα* μπορεί να ρίξει φως σε σημαντικά ζητήματα των Ομηρικών σπουδών. Δικαιολογούμαστε να το πούμε αυτό διότι ασχολούμενοι με το μυθολογικό *exemplum* προσεγγίζουμε περιοχές που σχετίζονται με την αφηγηματολογία στον Όμηρο, με την ενότητα της *Ιλιάδος*, με την σχέση του Ομήρου με το παραδεδομένο σε αυτόν μυθολογικό υλικό και την μορφή που αυτό πήρε μετά τον Όμηρο, με τη σχέση του Ομήρου με την προομηρική επική ποίηση και τέλος με τις ίδιες τις πηγές στην σύνθεση της *Ιλιάδος*.³³⁷ Τα θέματα αυτά είναι από τα πιο βασικά στις ομηρικές σπουδές και

³³⁷ Μια άλλη παράμετρος θα μπορούσε να είναι η ιστορική αξία των παραδειγμάτων. Δηλαδή θα μπορούσε κανείς να ανιχνεύσει αν πίσω από τα τυχόν προομηρικά έπη που ο Όμηρος είδαμε ότι χρησιμοποίησε ως πηγές στην σύνθεση των παραδειγμάτων, κρύπτονται κάποια ιστορικά γεγονότα τα οποία απετέλεσαν αφορμή και εναρκτήρια ώθηση για να συντεθούν τα έπη αυτά. Η πιθανότητα να συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι μεγάλη διότι είναι πια αποδεκτό ότι ο θεματικός πυρήνας της επικής ποίησης είναι ιστορικός. Ο LESKY παρατηρεί: «πίσω από τους ηρωικούς θρύλους βρίσκονται τις περισσότερες φορές ιστορικά γεγονότα, που μετασχηματίζονται όμως μέσα σ' αυτούς με την πιο μεγάλη ελευθερία απέναντι στον χρόνο, το πρόσωπο και τη δράση». Βλ. LESKY, (1988) σελ. 48. Επομένως το κάθε παράδειγμα θα μπορούσε να αποτελεί μια ελεύθερη αναδιήγηση και αναδημιουργία ενός συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος το οποίο όμως, στην επική ποίηση πήρε μυθικές ή ακόμα και θρυλικές διαστάσεις.

είναι εκπληκτικό το ότι μπορούν να βρουν πιθανές απαντήσεις μέσα από την εξέταση των παραδειγμάτων στην *Ιλιάδα*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ALDEN, M., 2000, *Homer Beside Himself, Para-Narratives in the Iliad*, Oxford University Press.
- AMEIS, K. F., HENTZE, C., 1965, *Homers Ilias*, Amsterdam.
- ANDERSEN, Ó., 1987, “Myth, Paradigm and ‘spatial Form’ in the Iliad”, in BREMER, J. M., DE JONG I. J. F. & KALFF, J.,(eds), *Homer: Beyond Oral Poetry*, Amsterdam σελ. 1- 13.
- , 1990, “The Making of the Past in the *Iliad*”, *HSCP* 93 σελ. 25- 45.
- ARIETI, J. A., 1988, “Homer’s Litae and Ate”, *CJ* 84, σελ. 1-12.
- AUSTIN, N., 1966, “The Function of Digressions in the Iliad” *GRBS* 7, σελ 295-312.
- BAL, M., 1985, *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*, Toronto.
- BEYE, C. R., 1964, “Homeric Battle Narrative and Catalogues”, *HSCP* 68 σελ. 345 – 373.
- BRASWELL, B. K., 1971, “Mythological Innovation in the Iliad”, *CQ* 31, σελ 16-26.
- BRENK, F. E., 1986, “Dear Child: The Speech of Phoinix and the Tragedy of Achilleus in the Ninth Book of the *Iliad*”, *Eranos* 84, σελ. 77-86.
- ΒΟΣΚΟΣ, Α. Ι., 1974, *Μελέαγρος-Αχιλλεύς και Φοίνιξ. (Συμβολή εις την έρευναν της ενόττητος της Ιλιάδος).*(Διδ. διατρ.), Λευκωσία.
- ERBSE, H., 1969 - 88, *Scholía Graeca in Homeri Iliadem*, i-vii, Berlin.
- FENIK, B., 1978(ed.), *Tradition and Invention*, Leiden.
- GAISSER, J. H., 1969a, “A Structural Analysis of the Digressions in the Iliad and the Odyssey.”, *HSCP* 73, σελ 1-43.
- 1969b, “Adaptation of Traditional Material in the Glaucus-Diomedes Episode”, *TAPhA*, 100, σελ. 165-176.
- GRIMALDI, W., 1980-88, *Aristotle, Rhetoric I-II: A commentary*, New York, Fordham University Press.
- HAINSWORTH, B., 1993, *The Iliad: A Commentary*, iii, Cambridge.
- HELD, G., 1987, “Phoenix, Agamemnon and Achilleus: Parables and Paradeigmata” *CQ* 37, σελ 245-261.
- JEAGER, W., 1968⁴, *Παιδεία, Η μόρφωσις του Έλληνος Ανθρώπου*, (μετ. Γ. Βερροίου), Αθήναι, σελ. 60-90.
- JONG, I. J. F., 1987, *Narrators and Focalizers. The presentation of the story in the Iliad*, Amsterdam.
- ΚΑΚΡΙΔΙΣ, J. Th., 1949, *Homeric Researches*, Lund.
- KRAUS, W., 1948, “Meleagros in der *Ilias*”, *WS* 63 σελ. 8-21.
- LEAF, W., 1971, *The Iliad, edited with apparatus criticus, prolegomena, notes and appendices*, i-ii, Amsterdam.
- LESKY, A., 1988,⁵ *Ιστορία της αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, (μετ. Α. Τσοπανάκη), Θεσσαλονίκη.
- LORD, A. B., 1960, *The Singer of Tales*, Cambridge.

- LORD, M. L., 1967, "Withdrawal and Return", *CJ* 62, σελ. 241- 248.
- MACLEOD, C., 1982, *Homer, Iliad XXIV*, Cambridge University Press.
- MATTHEWS, V. J., 1974, *Panyassis of Halicarnassus, Mnemosyne* suppl. 33, Leiden.
- MONRO, D. B.- ALLEN, T. W., 1969, *Homeri Opera*, Oxonii.
- MURRAY, G., 1907, *The Rise of the Greek Epic*, Oxford.
- NESTLE, W., 1948, "Odyssee- Interpretationen I-II", *Hermes* 27, σελ. 46-139.
- ÖHLER, R., 1925, *Mythologische Exempla in der älteren griechischen Dichtung*. Diss. Basel.
- PAGE, D., 1968, *Η Ιλιάς και η ιστορία*, (μετ. Κ. Παναγιώτη), Αθήνα.
- PEDRICK, V., 1983, "The Paradigmatic Nature of Nestor's Speech in *Iliad* II", *TAPhA* 113, σελ. 55-68.
- RICHARDSON, N. J., 1993, *The Iliad: A Commentary*, vi, Cambridge.
- RICHARDSON, S., 1990, *The Homeric Narrator*, Nashville.
- ROSNER, A. J., 1976, "The Speech of Phoenix: *Iliad* 9.434-605", *Phoenix* 30, σελ. 314-327.
- SACHS, E., 1933 "Die Meleagererzählung in der Ilias und das mythische Paradeigma". *Philologus* 88, σελ. 16-29.
- SCHADEWALDT, W., 1966³, *Iliasstudien*, Berlin.
- SCOTT, J. A., 1912, "Phoenix in the Iliad", *AJPh* 33. σελ 68-77.
- STANLEY, K., 1993, *The Shield of Homer, Narrative Structure in the Iliad*, Princeton, New Jersey.
- SWAIN, S. C. R., 1988, "A note on *Iliad* 9. 524 – 99: The Story of Meleager", *CQ*, 38, σελ. 271-6.
- ΤΡΥΠΙΑΝΗΣ, Κ. Α. , 1940, «Το μυθικόν παράδειγμα και η καθόλου χρήση των μύθων εν τη Ελληνική ελεγεία.» *Αθηναί* 50, σελ. 48-55.
- TSAGARAKIS, O., 1971, "The Achaean Embassy and the Wrath of Achilles", *Hermes* 99, σελ 257-277.
- , 1973, "Phoenix and the Achaean Embassy", *Rheinisches Museum für Philologie* 116, σελ. 193-204.
- , 1979, "Phoenix's social status and the Achaean Embassy", *Mnemosyne*, 32, σελ. 221-242.
- , 2000, *Studies in Odyssey 11*, Stuttgart, (Hermes Einzelschriften 82).
- VAN GRONINGEN, B. H., 1953, *In the grip of the past*, Leiden.
- VOIGT, E. M., 1971, *Sappho et Alcaeus*, Amsterdam.
- VON DER MÜHLL, P., 1952, *Kritisches Hypomnema zur Ilias*, Schweizerische Beiträge zur Altertumswissenschaft 4 (Basel).
- WEBSTER, T. B. L., 1964, *From Mycenae to Homer*, London.
- WILLCOCK, M. M., 1964, "Mythological Paradeigma in the *Iliad*", *CQ* 14, σελ. 141-154.
- , 1973, "The Funeral Games of Patroclus", *BICS* 20, σελ. 1-11.

-----, 1976, *A Companion to the Iliad*, Chicago and London, The University of Chicago Press.

-----, 1977, “Ad hoc invention in the *Iliad*”, *HSCP* 81, σελ. 41-53.

-----, 1984, *The Iliad of Homer*, i-ii, London, St. Martin’s Press.

WYATT, W. F., 1982, “Homeric *Ατῆ*”, *AJP* 103, σελ. 247 – 76.

